T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

KUR'AN'DA HELÂK OLAN KAVİMLER

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK

HAZIRLAYAN
Cemalettin SANCAR

Konya 1996

ÖNSÖZ

Allah'ın (c.c.) insanlardan istediği bir inanç ve hayat tarzı vardır. Peygamberler göndererek bu inanç ve hayat şeklini vahiy ile belirtmiştir. Kimi insanlar bu vahye teslim olmuş ve hayat tarzlarını ona göre şekillendirirken, kimi de vahye yüz çevirerek yaratıcının uygun gördüğünü onaylamamıştır. Bunun neticesi olarak, tarih boyunca mükafaatlandırılan veya cezalandırılan iki toplum ortaya çıkmıştır. Birincisini örnek edinelim, ikincisinden de ibret alalım diye Yüce Allah Kur'an-ı Kerimde birçok kavimden bahsetmektedir. İşte biz bu çalışmamızda Kur'an'da helak olduklarından söz edilen ve kendilerinden ibret alınması gereken kavimlerden önemli bir bölümünü ele aldık. Ele aldığımız kavimlerin helak serüveni ve sebepleri, diğer kavimlere de örnek teşkil edecek mahiyettedir.

Kur'an-ı Kerimde helak olan bazı kavimleri ve o kavimlerin kıssalarını ele alırken çalışmamızı üç bölüme ayırdık. Birinci bölümde Kur'an'da kıssa, kıssanın anlamı, amacı ve Kur'an'da geçen kıssaların gerçekleşip gerçekleşmediği konusundaki mülahazalar hakkında bilgi vermeye çalıştık.

İkinci bölümde, incelememizin temeli olan Nûh, Hûd, Salih, Lût ve Şuayb'ın (a.s.) kıssalarını ele aldık. Adı geçen peygamberlerin kavimlerinin yaşadıkları bölgeleri, itikadi ve ameli açıdan sosyal yapılarını inceleyerek onları tanımaya ve tanıtmaya çalıştık. Kur'an'da kendilerinden sıkça söz edilen Hz. Musa'nın kavmine çalışmamızda yer verilmemesinin sebebi, Hz. Musa ve kavmine dair

kıssanın başlı başına bir çalışmayı gerektirecek nitelikte olmasındandır. Bununla birlikte helak edilmeyle ilgili sebeplerden ve toplumsal kanunlardan söz ederken gerek Hz. Musa'nın kavmi ve gerek diğer helak olan kavimlerin kıssalarını göz önünde bulundurduk.

Üçüncü bölümde ise, çalışmamızın ana hedeflerinden olan kavimlerin helak sebeplerini, helak dönem ve vasıtalarını, helak kapsamını, Rasulullah (s.a.v.) döneminde helak, helak olan kavimlerde müminlerin durumu ve bugün için helakın söz konusu olup olmadığı, sonuçta da Kur'an'ın hedeflediği toplumun yapısını tespit etmeye çalıştık.

Kuşkusuz çalışmamızda baş vurduğumuz ana kaynak Kur'an-ı Kerim ve hadislerdir. Öte yandan İslam aleminde Türkçe ve Arapça olarak yazılmış ve kendilerinden istifade ettiğimiz tali kaynaklar da vardır. Bu kaynakları incelediğimizde müelliflerinden her birinin konuya yaklışımları arasında bir benzerlik söz konusu olmakla beraber, farklı yaklaşımlarını da tespit etmiş bulunmaktayız. Bu noktayı da dikkate alarak bir kısım kaynaklara ağırlık verdik. Dolayısıyla çalışmamızda söz konusu kaynaklardan kendilerine en çok müracaat ettiklerimiz, yaptıkları dikkat çekici tahlilleri nedeniyle mevzumuza daha yakın bulduğumuz Abdulvehhab en-Neccar'ın "*Kasasu'l-Enbiya*" ile Tuhami Nakra'nın "*Seykolociyyetu'l-Kıssa fi'l-Kur'an*" adlı eserleri oldu.

Bu vesileyle çalışmam boyunca beni destekleyen ve daha iyisini yakalamak için sürekli teşvikte bulunan muhterem hocam Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK beye şükranlarımı arzederim.

Tevfik Allah'tandır.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR

A.e. : Aynı eser.

a.g.e. : Adı geçen eser.

a.s. : Aleyhisselam.

A.y. : Aynı yer

Bk. : Bakınız.

c. : Cilt

c.c. : Cellecelâluhu.

ö. : Ölümü.

r.a. :Radyallahuanhu.

s. sayfa

s.a.v. : Sallallahualeyhiveselem.

GİRİŞ

Erdemli toplumlar, sosyal yapılanmanın zirvesine adaleti oturtan toplumlardır. Bundan dolayı Yüce Allah (c.c.), Kur'an'da öngördüğü sosyal düzeni adalet esası üzerine kurmuştur. Adalet, sevilen ve sevilmeyen toplumlar için gözetilmesi gereken bir kuraldır. *"Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adil davranmamaya itmesin. Adaletli olun; bu, Allah korkusuna daha çok yakışan [bir davranış]tır."*[1] *"[Allah] insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder."*[2]

Adaletin olmadığı toplumlarda zulüm vardır. En geniş anlamıyla Allah'ın koyduğu sınırları aşmak anlamına gelen zulüm ise, toplumsal kargaşaların ve sosyal çöküntünün meydana gelmesine sebep olur. Bu nedenle *"Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur."*[3] ki, fert ve toplumların zamanla bunun bedelini ağır ödedikleri tarihi gerçeklerle sabittir. İman ve itikadı temelden sarsan küfür ve şirk de bir nevi zulümdür. *"Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür."*[4] Vahyin koyduğu ve insanları yakından ilgilendiren hukuku tanımazlık da bir çeşit zulümdür. Sosyal hayatı alt üst eden böyle bir davranış, geçmişte bir

---

1. 5 Maide 8.
2. 4 Nisa 58.
3. 65 Talak 1.
4. 31 Lokman 13.

çok ümmetin umumî helâkına sebep olmuştur. Bu gün ise, kısmî helâk veya bir nevi cezalandırma şeklinde olması her zaman beklenebilir.

Zulmü haram, mazlumun müdafasını vacip kılan Allah (c.c.); zulmün çirkinliğini dile getirmekte, zalime verilecek cezanın bazan dünyada tahakkuk edeceğini, ancak Ahirette de ayrı bir cezaya çarptırılacağını bir çok ayette belirtmektedir. Nitekim bir ayette şöyle buyurulmaktadır: *"Allah ve Rasulüne karşı savaşanların ve yeryüzünde [hak] düzeni bozmaya çalışanların cezası ancak ya acımadan öldürülmeleri, ya asılmaları, yahut el ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut da bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Onlar için ahirette de büyük azap vardır."*[5]

Kimden ve nereden gelirse gelsin zulmün hoş karşılanamayacağını belirten ayet ve hadisler oldukça çoktur. İtikadî ve amelî zulümler geçmişte birçok ümmetin helâk olmasına sebep teşkil etmiştir. Kur'an-ı Kerimde helâk oldukları beyan edilen kavimlerin suçları, yalnız küfür gibi itikadi bir suç değildir. Küfür ve inkar helâk için bir sebeptir. Ancak nerede helâk olmuş bir topluluk varsa orada ameli bir zulüm görüyoruz. Bazı insanlar, bu zulmü ortadan kaldırmaları gerekirken; aksine ya zalimlerin yanında yer almışlar ya da zulmü normal görmüşler veya bizzat kendileri zulmederek suçlu duruma düşmüşlerdir. Bunun sonucu olarak da sünnetullahın gereği olan semavi ve arzi helâklar meydana gelmiştir. Kuşkusuz helâk etmek *"Allah'a güç değildir."*[6] *"De ki: Allah size üstünüzden veya ayaklarınızın altından bir azap göndermeye ye da sizi parti parti birbirinize düşürüp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya kadirdir."*[7]

---

5. 5 Maide 33.
6. 14 İbrahim 20.
7. 6 En'am 65.

Nitekim Nûh, Hûd, Salih, Lût ve Şuayb peygamberlerin kavimleri bu şekilde helâk olmuşlardır. Bu kavimlerden kimi tufan, kimi rüzgar, kimi de zelzele gibi semavi ve arzi afetlerle helâk oldukları Kur'an-ı Kerimle sabittir. Helâkı gerektiren sebepler tahakkuk ettiği takdirde orada umumi veya kısmi helâkın vuku bulması ilahi bir kanundur.[8] "*Allah'ın sünnetinde [toplumlara hakim kıldığı kanunlarda] değişme yoktur.*"[9] İnsanlık tarihinde böyle helâklar hep olagelmiştir. Ancak "helâklar ümmetlerin kaderidir", deyip helâk sebeplerine müdahele etmemek doğru değildir. Aksine her mümin için helâk sebeplerine müdahale etmek ve onlardan uzak durmak gerekli olduğu kadar, aynı zamanda her mümin için imkan dahilinde bir görevdir. Esefle belirtelim ki, bugün bu yüce görev ihmal edilmektedir. Buna rağmen Rasulullahın (s.a.v.) ümmeti umumi bir helâk cezasına çarptırılmıyorsa veya böyle bir helâktan muaf tutulmuşsa bu, halen de ümmetin içinde tevbe ve istiğfar eden kimselerin bulunması ve Rasulullahın; ümmetini helâk etmemesi için Yüce Allah'a arzettiği bir duanın kabul buyurulması nedeniyledir. Nitekim Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor: "*Rabbimden üç şey istedim. Bana ikisini verdi. Birini vermedi. Rabbimden ümmetimi açlıkla helâk etmemesini istedim, onu bana verdi. Ondan ümmetimi suda boğmakla helâk etmemesini diledim, onu da verdi. Felaketlerini kendi aralarında vermemesini diledim. Bunu bana vermedi.*"[10]

Yunus'un (a.s.) kavmi helâktan kurtulmuş ise tevbe etmeleri sebebiyledir. Binaenaleyh helâka müstahak olupta tevbe ve dua vesilesi ile kurtulan kavimlerin bulunması gayet tabiidir. Çünkü helâk veya cezalandırmada asıl olan hususiliktir. Yani cezayı gerektiren fiilleri kim

---

8. Abdullah et-Tuleydi, *Esbabu Helaki'l-Umem*, Beyrut-1986, s. 50-56.
9. 30 Rum 30.
10. Muslim, Ebu Hasan Muslim b. el-Haccac el-Kuşeyri en-Neysaburi, *Sahihu Muslim*, S.Arabistan-1980, Fiten 5.

işliyorsa onun cezalandırılmasıdır. Ancak, cezanın yalnız mücrimlere gelmesi için, asi olmayanların zalimler diyarını terketmeleri veya onları zulümden caydırmaları gerekir ki, ceza yalnız onu hakkedenlere ulaşsın. Aksi takdirde zalimlerden sayılırlar ve ceza genelleşir.

Şunu da unutmamamız gerekir ki, güçsüzler ve zulümle mücadele edemeyenler, hicret ve mücadeleden muaftırlar. Nûh'un (a.s.), gemi ile hicreti; Hûd, Salih, İbrahim, Lût ve Musa gibi peygamberlerin zalim olan kavimlerini terkedip hicret etmeleri bu durumu çok iyi açıklamaktadır. Nitekim Rasulullah da (s.a.v.) zalim olan kavmini Mekke'de terkedip Medine'ye hicret etmiştir.

Helâk, sözkonusu olduğunda helâkın umumi olup olmadığı tartışmalıdır. Mesela Nûh (a.s.) tufanının umumi veya kısmi olması muhtemeldir. Yeryüzüne teşmil edilebileceği gibi, yalnız Nûh (a.s.) kavminin yaşadığı bölgeyi kapsadığını söylemek de mümkündür. Tufan koptuğunda insanların dünyaya yayılmış halde olup olmadıkları konusu da kesin değildir. Ancak helâkın umumi olup iyileri ve kötüleri kapsaması halinde, herkes niyetine göre dirilecektir. Çünkü iyi insanlar bazı nedenlerle mazur kabul edilmişlerdir. Nitekim aşağıda nakledeceğimiz hadis buna işaret etmektedir.

Hz. Aişe'nin rivayet ettiği bu hadiste Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "«*Bir ordu Ka'be'yi tahrip için gelecektir. Beyda denilen yere geldiklerinde hepsi yere batınlacaktır.» Hz. Aişe: «Ya Rasulallah! Aralarında tüccarlar ve onlardan olmayanlar olduğu halde bunların hepsi nasıl yere batırılacak?» diye sorması üzerine, Rasulullah şöyle buyurdu:*

«Hepsi yere batırılacak. Kıyamette herkes niyetine göre diriltilecektir[hesabını görecektir].”[11]

Kur’an-ı Kerim geçmiş kavimlerin helâkından sözediyorsa kuşkusuz yalnızca tarihi bir bilgi vermek için söz etmiyor. Zaten muhatapları geçmiş kavimler değildir. Onun muhatapları, indiği dönemde yaşayan insanlar ve kıyamete kadar devam edecek nesillerdir. Muhataplarının, geçmiş kavimlerin başlarına gelenden ibret almalarını istemektedir. Geçmişte helâk olmuş toplumlarda oluşan şartlar kendi tuplumlarında da gerçekleştiğinde onlar da cezalandırılacaklardır. Tarihte olduğu gibi günümüzde de birtakım kısmi veya toplu cezalandırmalar elbetteki sözkonusudur.

Yaptığımız çalışmada itikadi inhirafların, ameli sapmaların ve sosyal adaletsizliklerin kısmi veya umumi helâkın sebeplerini teşkil ettiğini göreceğiz. Hatta bu gibi hallerin yaygınlaştığı toplumlarda yöresel veya bölgesel helâkların beklenebileceğini söylemek mümkündür. Ahiretteki durum ise belki de daha dehşetli olacaktır. “*Haksızlık edenler, hangi dönüşe [hangi akibete] döndürüleceklerini yakında bileceklerdir.*”[12]

11. Buhari, Muhammed b. İsmail, *Sahihu’l-Buhari,* İstanbul-1979, Hacc 49, Buyu’ 49; Nesai, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünenu’n-Nesaî,* Mısır-1930, Menasik 112; İbnu Mace, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvini, *Sunenu İbni Mace,* Daru İhyai’t-Turasi’l-Arabi-1975, Fiten 30; Ahmet b. Hanbel, *Müsned,* Beyrut-1313, 6/ 318.
12. 26 Şuara 227.

I. BÖLÜM

KUR'AN KISSALARINA DAİR GENEL BİLGİLER

A- Kıssa Kelimesinin Anlamı

B- Kıssaların Amacı

- 1-Kıssalarda Temel Hedefler
  - a-Tefekkür
  - b-Kalbi Teskin
  - c-Akıl Sahiplerine İbret
- 2-Kıssalarda Tali Hedefler
  - a- Vahyi İspat Ederler
  - b- Sabrı Artırırlar
  - c- Teselli Verirler
  - d- Dinlerin Birliğini İspat Ederler
  - e- Sıkıntıları Hafifletirler

C- Kıssa-Eğitim İlişkisi

D- Kıssanın Peygambere Rehberliği

E- Kıssanın İnananlara Rehberliği

F- Kıssaların Gerçekliği

A- KISSA KELİMESİNİN ANLAMI

Kur'an-ı Kerimde toplumların helâkı ile ilgili bilgiler, kıssalarda zikredilmektedir. Bu nedenle "Kur'an'da Kıssa" nın anlamı, kıssaların amacı ve benzeri konular üzerinde durmamız gerekmektedir.

"*Kıssa*" lügatte hikaye, olay, haber anlamına gelir. Çoğulu "*kısas*" ve "*kasas*" tır.[13]

Bir kelimenin sözlük anlamını tespit ederken başvuracağımız en önemli ve en sahih kaynak Kur'an-ı Kerimdir. Çünkü Kur'an kadar sağlıklı bir yol ile bize aktarılmış başka bir kitap veya belge mevcut değildir. Özellikle mevzubahis olan "*Kur'an kıssası*" ise, elbetteki Kur'an'ın bu kelime ve türevlerini kullanışı büyük önem arzetmektedir. O halde "*el- Kass*" kökünden gelen kelimelerin Kur'an-ı Kerimdeki kullanış şekil ve manalarını görelim:

1- İz Takip Etmek:

قال ذلك ما كنّا نبغ فارتدّا على آثارهما قصصا

"*Mûsa, İşte aradığımız o idi, dedi. Hemen geldikleri yoldan izleri üzerinde geri döndüler.*"[14]

وقالت لأخته قصّيه فبصرت به عن جنب وهم لا يشعرون

"*Annesi Mûsâ'nın ablasına: Onun izini takip et, dedi. O da, onlar farkına varmadan uzaktan kardeşini gözetledi.*"[15]

2- Haber Vermek:

---

13. Cevherî, İsmail b. Hammad, *es-Sihâh Tacu'l-Luğati ve Sihâhu'l-Arabiyye*, Mısır-1956, III. 1051-1052; Rağıb el-İsfahanî, *el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'an*, İstanbul-1986, s.610; İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemaluddin b. Muhammed b. Mukerrem b. Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut-1956, VII. 73; Firuzabadi, Mecdu'd-Dîn Muhammed b. Yakub, *Basairu Zevi't-Temyiz, fi Lataifi'l-Kitabi'l-Aziz*, Beyrut-tarihsiz, IV. 271

14 18 Kehf 64.

15. 28 Kasas 11.

2- Haber Vermek:

كذلك نقص عليك من أنباء ما قد سبق وقد آتيناك من لدنا ذكرا

"İşte böylece geçmiştekilerin haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Şüphesiz ki, tarafımızdan sana zikir verdik."[16]

Kelimenin bu anlamı, Kur'an-ı Kerimde onyedi ayette kullanılmaktadır.[17]

3- Analtılan haberin doğru veya yanlış olduğunu belirtme ihtiyacı duyulduğunda haberin niteliği kıssa kelimesinin sıfatı olarak zikredilir. Şu ayette olduğu gibi:

إن هذا لهو القصص الحق وما من إله إلا الله وإن الله لهو العزيز الحكيم

"Şüphesiz bu [İsa (a.s.) hakkında söylenenler], doğru haberlerdir. Allah'tan başka ilah yoktur. Muhakkak ki, Allah, evet O, mutlak güç ve hikmet sahibidir."[18]

"*el-Kass*" kelimesinin sözlük anlamlarından biri de, "*kesmek*"tir.

Araplar قَصَصْتُ الشَّعْرَ yani *"kılı kestim"* sözünü bu manada kullanırlar.[19] Ancak bu kullanış Kur'an-ı Kerimde mevcut değildir.

"Ey iman edenler! Öldürülenler hakkında size kısas yazıldı..."[20] ayetindeki القِصاص kelimesinin kesmek anlamına geldiğini ileri sürenler olmuşsa da bu görüş zayıftır.[21]

القَصّ kökünden gelen ve Kur'an-ı Kerimde kullanılan kelimelerin sayısı otuz kadardır.

---

16. 20 Taha 99.
17. 4 Nisa 164; 6 En'âm 57, 130; 7 A'râf 7, 35, 101, 176; 11 Hûd 100, 120; 12 Yûsuf 3, 5, 111; 16 Nahl 18; 18 Kehf 13; 27 Neml 76; 28 Kasas 25; 40 Ğâfir 78.
18. 3 Âlu İmran 62; 12 Yusuf 3.
19. Sihah, III. 1052; Müfredat, s.610.
20. 2 Bakara 178
21. Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-Ensarî, *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an*, Beyrut-1965, II. 244.

"Kur'an kıssası" denildiğinde bununla, Kur'an'ın inişinden önce vuku bulmuş ve Kur'an'da zikredilen olaylar kastedilir. Bu olaylar genellikle geçmiş peygamberlerle kavimleri arasında cereyan etmiştir. Bununla birlikte peygamberlerin sözkonusu edilmediği olaylar da vardır ve bunlara da "*kıssa*" denir.

Peygemberimizin döneminde vukubulmuş olaylar, bizim açımızdan geçmişte olmalarına rağmen "*Kur'an Kıssaları*" tabirinde, Kur'an'ın nuzul dönemi esas alındığından söz konusu olaylar "*Kıssa*" kapsamına girmemektedir.

İleride de ele alacağımız gibi Kur'an kıssaları, vuku bulmuş olayları içerirler.[22] Onlarda hayal mahsulü şeyler yoktur.[23]

---

22. Bk. 3 Alu İmran 62.
23. Bk. 41 Fussilet 42.

B- KISSALARIN AMACI

Kur'an-ı Kerimin temel özelliği bir eğitim kitabı oluşudur."*Hidayet*" diye nitelendirilmesinin sebebi de budur. "*İşte bu kitap, Allah'ın dilediğini onunla doğru yola ilettiği hidayet rehberidir.*"[24] Dolayısıyla Kur'an'ın "*Doğruya iletir*"[25] olması özelliği geneldir. Kur'an-ı Kerimin üçte ikisinden fazlasını[26] teşkil eden kıssalar da tabiyatıyla aynı özelliği taşıyacaklardır. Yani onlar da hidayete rehberlik ederler.

Kur'an-ı Kerim üslûp açısından ne bir kelam kitabının, ne bir ahlâk kitabının, ne bir fıkıh kitabının ve ne de diğer ihtisas dallarındaki kitapların kullandığı üslûbu kullanır. Onun kendine has bir üslûbu vardır. Onda konular içiçedir.

Kıssalar da Kur'an-ı Kerimin bütünlüğü içerinsinde önemli bir yer işgal ederler. Onlar, geçmiş olayları anlatırken Kur'an'ın amaçladığı tevhid, ibadet, ahlakî prensipler, hukuk gibi konuları da içerirler.Çünkü kıssada geçen övgüler, yergiler, kabul veya reddedilen ameller bizim için hüküm ifade ederler.[27] Bu nedenle kıssaların amacı bir bakıma Kur'an'ın amacının kendisidir. Kur'an-ı Kerim kıssalardaki amacını şu ayette dile getirmektedir: "*Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini [tatmin ve] teskin edeceğimiz her haberi sana anlatıyoruz. Bunda sana hak, mü'minlere de bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir.*"[28]

---

24. 39 Zümer 23.
25. Bk.17 İsra 9; 34 Sebe 6.
26. Numan Abdurrezzak es-Semerrai, *Tefsiru't-Tarih*, Riyad-1993, s. 14.
27. Suyûtî, Celalu'd-Din Abdirrahman, *el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an*, Mısır-1978, II. 167
28. 11 Hûd 120.

Bu ayetten hareket ederek kıssaların "*tefekkür, kalbi teskin ve akıl sahiplerine ibret olma*" gibi üç temel hedefinin bulunduğunu söyleyebiliriz.[29]

1- Kıssalarda Temel Hedefler

a- Tefekkür

Tefekkür etmek, bir mesele veya olayı iyice anlayıp kavradıktan sonra onun üzerinde düşünerek bilgi üretmek insanı diğer yaratıklardan ayıran üstün bir meziyettir. Yüce Allah dini ve dini öğretileri baskı yoluyla insanlara kabul ettirmek istemiyor. "*[Resulüm!] Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederlerdi. O halde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın?*"[30] Dünyanın imtihan yurdu olması da böyle bir zorlamanın olmamasını gerektirir. "*Dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin.*"[31] Kur'an-ı Kerimin bütün ayetleri insanı düşünmeye ve muhakeme etmeye sevkeder. Kur'an-ı Kerimin birçok ayetinin "*... düşünmez misiniz? akletmez misiniz? düşünenler için...*" gibi ifadelerle sonbulması, Yüce Allah'ın düşünmeye verdiği önemi gösterir.

Soyut anlatımlar her düzeydeki insanlarda tefekkür melekesini herekete getirmeyebilir. Anlatıma müşahhas olaylar katıldığında hemen hemen her düzeydeki insanda tefekkür melekesi harekete geçirilmiş olur. Bu nedenle kıssalar tefekkür melekesini harekete getirirler.

Kuşkusuz ki, insanı tefekküre sevkeden sâikler ve malzemeler vardır. Üzerinde düşünülecek malzemenin tutarlılığı, tefekkürü verimli hale getirir. Kur'an kıssalarında sergilenen malzeme, olay ve şahıslar gerçek hayattan alınmışlardır. Bundan dolayı bu kıssalar üzerinde düşünüldüğü takdirde gerçekçi sonuçlar elde edilir.

---

29. Menna' el-Kattan, *Mebahis fi Ulumi'l-Kur'an*, Beyrut-1980, s. 307.
30. 10 Yunus 99.
31. 18 Kehf 29.

Kıssalar geçmiş kavimlerin müsbet ve menfi hallerini serdederler. Böylece muhatabın önüne hem iyi örnekler hem de kötü örnekler sergilemiş olurlar. Muhatap bu örnekler üzerinde düşünür ve kendisine bir yol çizer. Yüce Allah, kıssaların bu özelliğine işaret ederek, Rasulullaha (s.a.v.) "*Bu kıssayı anlat, umulur ki düşünürler.*" [32] buyurmaktadır. Bu nedenle kıssalarda, olayın geçtiği yer ve zaman genellikle belirtilmemiştir. Ta ki muhatab sadece ibret alacağı yön ile ilgilensin ve kıssadan ibret alsın.[33]

b- Kalbi Teskin

Rasullullah (s.a.v.) ilahi mesajları tebliğ ve onların gereğini yaşamakla yükümlüdür. Aynı durum toplum için de geçerlidir. Bu nedenledir ki, Rasulullah (s.a.v.) durmadan sosyal hayatı bu mesajlara göre tanzim etmeye çalışmıştır. Şüphesiz bu görevi yerine getirirken büyük sıkıntılarla karşı karşıya gelmiştir. Bazan muhataplarının Kur'an'a inanmamakta ki inadları nedeniyle neredeyse üzüntüden kendini helâk edecekti.[34] Müşriklerin takındıkları sert ve üzücü tavırlarını dikkate alırsak Rasulullahın içine düştüğü sıkıntıyı daha iyi anlıyoruz. Durum böyle olunca Allah (c.c.) peygamberini desteksiz bırakmadı. Rasulullah (s.a.v.), görevini yapıyor, elinden geldiği kadar davasını muhataplarına aktarıyordu. Ancak muhatapları da inkârda direniyordu. Çünkü onlar genellikle din nedir, kitap nedir bilmeyen ummî bir kavim idiler. O halde onlara tekrar tekrar anlatılmalıydı. Onların bu durumu karşısında büyük bir azim ve çetin bir sabır gerekiyordu. En azından bu engellemelerle karşılaşanın sadace

32. 7 A'raf 176.
33. İdris Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, İzmir-1994, s. 204-210.
34. "Bu yeni Kitap'a inanmazlarsa [ve bu yüzden helak olurlarsa] arkalarından üzüntüyle neredeyse kendini harab edeceksin!".(18 Kehf 6); "[Rasulum!] Onlar iman etmiyorlar diye neredeyse kendine kıyacaksın!" (26 Şuarâ 3)

kendisi olmadığını bilmesi, ona teselli verecek ve o azimle yoluna davam etmesine etkin bir sebeb olacaktı. Nitekim Allah (c.c.), bu hususta şöyle buyuruyor: "*Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini [tatmin ve] teskin edeceğimiz her haberi sana anlatıyoruz. Bunda sana hak, müminlere de bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir*"[35]

İnsan, karşılaştığı eza ve musibetlerde kendine ortak görünce güç kazanır. "*Musibet umumileşince hafifler*" denilmesinin sebebi de budur.* Rasulullah da (s.a.v.) peygamberlerin kıssalarını ve bu kıssalarda anlatılan sıkıntılarını öğrenince kavminden gelen eziyetlere daha çok tahammül etmiş ve sabrı artmıştır. İşte "*kalbin teskin edilmesi*" inden maksat budur.[36]

Kuşkusuz ayette geçen ve kalbin teskinini dile getiren hitap, temelde Rasulullaha yönlendirilmiştir. Ancak bu hitabı onun hakkında sınırlandırmak doğru değildir. Herhangi bir tahsis olmadığı müddetçe ayetlerdeki hitaplar yer ve zaman gözetilmeksizin bütün müminleri kapsar. Kur'an kıssalarıyla içiçe olmak, kalbe sebat verdiğine göre; özellikle bugünkü müslümanlar kıssaların tahlilini iyi yapmalıdırlar. Onları iyi anlamalı ve ifade ettiği öğütlerle batıla karşı mücadelelerinde kendilerine destek edinmelidirler.[37]

c- Akıl Sahiplerine İbret

Kur'an kıssalarının üçüncü temel hedefi okuyucuya ibret vermektir. "*İbret*" ve "*itibar*" kelimeleri arapça عُبُور yani "*geçiş*" anlamına gelen

35. 11 Hûd 120.

* "Elle gelen düğün bayram." şeklindeki atasözü de musibetlerin umumileşmesi halinde hafifliyiceğini belitmektedir.

36. Razi, Fahruddin Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer, *et-Tefsiru'l-Kebir,* Tahran -tarihsiz, XVIII. 79.

37. Salâh Abdulfettah el-Hâlidî, *Mea Kıssası's-Sâbikîn fi'l-Kuran,* Dımışk -1988, I. 26-27.

kelimenin kökünden gelir.[38]. Buna göre Kur'an kıssaları, insanı belli olan bir ortamdan alıp, bizce belli olmayan fakat doğruluğu kesin olan bir ortama nakleder. Okuyucuları o ortamdaki peygamber ve insanlarla tanıştırır. Böylece insanların o ortamdan ders almalarını sağlar. *"Andolsun onların [geçmiş peygamberlerin ve ümmetlerinin] kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır."*[39] Ayette belirtildiği gibi Yusuf (a.s.) veya diğer peygamberlerin bilinen kıssaları vardır. İnsan bu kıssaları okuyunca pratik ve gerçek hayattan alınmış yeni bilgiler edinir ve bu bilgi birikiminden ders alır. Mesela Hz. Yusuf kıssasını okuyan kişi, Yusuf'un (a.s.) başından geçen sıkıntılardan sonra Yüce Allah'ın, onu aziz kıldığını görür. Nitekim daha sonra gelen Rasulullah da ilahi destekle müşriklere karşı üstün kılınmıştır. O halde benzeri sıkıntılara katlanan müminler de aynı şekilde sonunda aziz olacaklarını anlayacaklardır.[40] Görülüyor ki kıssalar, aynı zamanda fert ve toplumlara rehberlik ederek, öğütler vererek onlar için güç kaynağı oluştururlar.[41]

Ayette geçen *"Akıl sahipleri için"* tabiriyle; kıssalar üzerinde düşünmek isteyen, onları anlamaya çalışan ve anladığından ibretler çıkaran mütefekkir insanlar kastedilmektedir. Bu da Kur'an'ın akla ve düşünceye verdiği önemin bir ifadesidir.[42]

Kur'an kıssalarının üç temel hedefini yukarıda anlatmaya çalıştık. Kıssaların temel hedefleri yanında dolaylı olarak gerçekleştirmeyi

---

38. Müfredat, s.480.
39. 12 Yusuf 111.
40. Razî, XVIII, 227-228; Şevkani, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-Kadir el-Camiu Beyne Fenney er-Rivayeti ve'd-Dirayeti min İlmi't-Tefsir*, Cidde-1994, III. 63-64; Şankitî, Muhammed el-Emin b. Muhammed el-Muhtar, *Edvâu'l-Beyan fi İdâhi'l-Kur'ani bi'l-Kur'an*, Kahire-1988, III. 66.
41. Muhammed el-Ğazali, *el-Mahaviru'l-Hamse li'l-Kur'ani'l-Kerim*, Kahire-1989, s. 104
42. Razî, a.g.e, s.228.

amaçladığı tali hedefleri de vardır. Bunları da aşağıda izah etmeye çalışacağız.

2-Kıssalarda Tali Hedefler

Kıssalar temel hedeflerinin yanında tali derecede birtakım hedefleri de dolaylı olarak gerçekleştirirler. Hatta tali hedefler pekçoktur. Biz burada önemli bulduğumuz birkaçına değinmeye çalışacağız.

a- Vahyi İspat Ederler

Kıssalar, Rasulullah'a (s.a.v.) inen vahyin doğruluğunu ispat ederler. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: "*[Ey Muhammed!] İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. O halde [Nûh gibi] sen de sabret. Çünkü iyi sonuç [sabredip] sakınanlarındır*"[43]

"*[Resülüm!] Musa'ya emrimizi vehyettiğimiz sırada, sen batı yönünde bulunmuyordun ve [o hadiseyi] görenlerden de değildin. Bilakis biz nice nesiller var ettik de, onların üzerinden uzun zamanlar geçti. Sen, ayetlerimizi kendilerinden okuyarak öğrenmek üzere Medyen halkı arasında oturmuş da değilsin; aksine [onları sana] gönderen biziz. [Musa'ya] seslendiğimiz zaman da, sen Tur'un yanında değildin. Bilakis, sende önce kendilerine uyarıcı [peygamber] gelmeyen bir kavmi uyarman için Rabbinden bir rahmet olarak [orada geçenleri sana bildirdik]; ola ki düşünüp öğüt alırlar.*"[44]

---

43. 11 Hûd 49.
44. 28 Kasas 44-46.

b- Sabrı Artırırlar

Kıssalar Rasulullah'ın sabrına güç katarlar. Hz. Peygamber inkârcıların sadece inkârına değil saldırılarına da maruz kalmıştır. Kendisini yalancı, sihirbaz, müfteri v.s. gibi onurlu kimsenin katlanması zor olan çirkin sıfatlarla niteliyorlardı. Tabiatıyla bütün bunlar Rasulullahı son derece üzüyordu.

Bu nedenle benzer iftiraların daha önce gelip geçen peygamberlere de yapıldığını belirten kıssalar, Rasulullah için sabır ve teselli kaynağı olmuştur. Burada anlattığımızı dile getiren bazı ayetleri nakletmekte yarar vardır:

"*Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini [tatmin ve] teskin edeceğimiz her haberi sana anlatıyoruz. Bunda sana hak, müminlere de bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir.*"[45]

"*[O kafirler kendilerine verilen mühlete aldanmasınlar. Çünkü önceki toplumlara da böyle mühlet verdik] ama, tam peygamberler ümitlerini yitirip de kendilerinin yalana çıkarıldıklarını sandıkları sırada onlara yardımımız gelir ve dilediğimiz kimse kurtuluşa erdirir. [Fakat] suçlular topluluğundan azabımız asla geri çevrilmez.*"[46]

"*Aralarından kendilerine bir uyarıcının gelmesine şaştılar ve kafirler,«Bu pek yalancı bir sihirbazdır! Tanrıları, tek tanrı mı yaptı? Doğrusu bu tahaf bir şeydir!» dediler. Onlardan ileri gelenler: «Yürüyün, tanrılarınıza bağlılıkta direnin, sizden istenen şüphesiz budur. Son dinde de bunu işitmedik. Bu, ancak bir uydurmadır. Kur'an aramızdan Muhammed'e mi indirilmeliydi?» diyerek kalkıp yürüdüler. Belki, bunlar Kur'an hakkında şüphe içine düştüler. Hayır! Azabımızı henüz tatmadılar. Yoksa aziz ve*

45. 11 Hud 120.
46. 12 Yusuf 110.

lütufkar olan Rabbinin rahmet hazineleri onların yanında mıdır! Yahut, göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların hükümranlığı onların elinde midir! Öyleyse sebeplerine tevessül etsinler de [hükümranlığı ele geçirsinler!] Onlar derme çatma hiziplerden müteşekkil bir ordudur ki, işte şurada bozguna uğratılmışlardır. Onlardan önce Nûh kavmi, Âd kavmi, sarsılmaz bir saltanatın sahibi Fir'avn, Semûd, Lût kavmi ve Eyke halkı da peygamberleri yalanladılar. İşte bunlar da peygamberlere karşı birleşen topluluklardır. Onların her biri gönderilen peygamberleri yalanladılar da bu yüzden [kendilerine] azabım hak oldu"[47]

c- Teselli Verirler

Kıssalar Rasulullaha teselli ve moral kaynağı olduğu gibi müminlere de aynı misyonu taşırlar. Kuşkusuz kıssalar, müminlere kendilerinden önce gelip geçmiş ve imanları sebebiyle işkenceye maruz kalmış, yurtlarından sürülmüş ve çeşitli sıkıntılarla içiçe yaşamış, buna rağmen inançlarından asla taviz vermeyip mücadele ile birlikte sabretmesini bilmiş müminlerin durumlarını hatırlatarak mevcut ve gelecek müslümanlara önemli mesajlar vermiştir.

Mesaj da şudur: Sonuç takvayı yaşayanların lehine olacaktır. O da ya Allah'ın dünyada takdir ettiği bir zafer veya ahirette verilecek yeterli bir mükafaattır.[48] İşte Musa'nın (a.s.) kavmi ile Fir'avn arasında geçenler Fir'avn Hz. Musa'nın kavmine azabın en kötüsünü reva görüyor, çocuklarını kesiyor, fenalık için kız çocuklarını da hayatta bırakıyordu.[49] Bütün bu zulümlere karşı inancını ve inancının gereğini yaşayan Hz. Musa ve kavmi

47. 38 Sâd 4-15.
48. Muhammed Kutub, *Dirâsâtun Kur'aniyyetun*, Kahire-1993, s.103.
49. Bk.2 Bakara 49.

sabırla mücadelelerinde direndiler. Mükafaat olarak da Allah'ın yardımına kavuştular.

"Tâ, sîn, mîm. Bunlar, apaçık kitabın ayetleridir. İman eden bir kavim için Musa ile Fir'avn'un haberlerinden bir kısmını sana dosdoğru nakledeceğiz. Fir'avn [Mısır] toprağında gerçekten azmış, halkını parça parça etmişti. Onlardan bir zümreyi güçsüz kılıyor, bunların oğullarını boğazlıyor, kızlarını ise sağ bırakıyordu. Belli ki o, bozguncülardandı. Biz ise istiyorduk ki, o yerde güçsüz düşürülenlere lütufta bulunalım, onları önderler yapalım, onlara [ötekilerin] yerini aldıralım. Ve o yerde onları hakim kılalım, Fir'avn ile Hâmân'a ve ordularına, onlardan çekinmekte oldukları şeyi gösterelim."[50]

Hz. Musa'nın mucizeleri karşısında iman eden fakat imanlarından dolayı ölümle tehdit edilmelerine rağmen imanda direnen ve önceleri sihirbaz iken daha sonra müminlik şerefine nail olanların kıssasındaki mesaj da oldukça ibret vericidir. Kur'an-ı Kerimde bu kıssa şöyle anlatılmaktadır: *"Bunun üzerine sihirbazlar secdeye kapandılar. «Harun'un ve Musa'nın Rabbine iman ettik» dediler. [Fir'avn] Şöyle dedi: «Ben size izin vermeden önce ona inandınız öyle mi! Hakikat şu ki o, size büyü öğreten ulunuzdur. Şimdi elleriniz ile ayaklarınızı tereddüt etmeden çaprazlama keseceğim ve sizi hurma dallarına asacağım. Böylece hangimizin azabının daha şiddetli ve sürekli olduğunu iyice anlayacaksınız.» Dediler ki: «Seni, bize gelen açık açık mucizelere ve bizi yaratana tercih edemeyiz. Öyle ise yapacağını yap! Sen ancak bu dünya hayatında hükmünü geçirebilirsin. Biz hatalarımızı ve senin bize zorla yaptırdığın büyüyü bağışlaması için Rabbimize iman ettik. Allah, [mükafaatı] en hayırlı ve [cezası] en sürekli olandır."*[51]

---

50. 28 Kasas 1-6.
51. 20 Tâhâ 70-73.

d- Dinlerin Birliğini İspat Ederler

Kıssalar bütün peygamberlerin tebliğ ettikleri dinlerin birliğini ortaya çıkarır. Zaman, mekan ve kavimlerin ihtilafına rağmen verilen mesajın temelini "*tevhid*" teşkil etmektedir. "*Lâ ilahe illellâh*" kelimesi ile özetlenen tevhidin hedefi de kulluğu gerçekleştirmektir. Bu nedenle peygamberlerin kıssalarında dikkatimizi çeken ilk cümle "*Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin ondan başka tanrınız yoktur*"[52] mealindeki ayettir. Nûh[53], Hûd[54], Salih[55] ve Şuayb[56] gibi pegamberlerin kıssalarında hep aynı mesajı görmekteyiz. Bu da bütün peygamberlerin Tevhid konusundaki birliğini ortaya çıkarmaktadır. "*Andolsun ki, biz, «Allah'a kulluk edin ve putlardan sakının» diye [emretmeleri için] her ümmete bir pegamber gönderdik*"[57] mealindeki ayet de bunun en açık delilidir.

Kıssalarda işlenen "*Tevhid*"in tebliğcileri olan ve peygamberliği Kur'an'la sabitleşen peygamberlerden her hangi birinin tekzib veya inkâr edilmesi, bütün peygamberlere karşı işlenmiş bir suçtur. Kıssalar bu noktaya da dikkat çekmiştir. Kur'an-ı Kerimde helâk edildiği açıklanan kavimlere ayrı ayrı peygamberler gönderildiği ifade edilmesine rağmen; tekzib yoluna giden her kavmin sanki bütün peygamberleri yalanlamış gibi kabul edilmesi bu gerçeği ortaya çıkarmaktadır. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: "*Andolsun biz Nûh'u kavmine [peygamber olarak] gönderdik. Onlara,«Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım [dedi].»*[58] Hz. Nûh'un kavmi,

52. Bk. 21 Enbiya 25; 9 A'raf 59.
53. Bk. 7 A'raf 59; 23 Mü'minun 23.
54. Bk. 7 A'raf 65.
55. Bk. 7 A'raf 73; 27 Neml 45.
56. Bk. 7 A'raf 85; 29 Ankebut 36.
57. 16 Nahl 36.
58. 11 Hud 25.

yalnız kendilerine gönderilen Nûh'u (a.s.) tekzib etmelerine rağmen, sanki bütün peygamberleri yalanlamış gibi kabul edilmişlerdir. Nitekim "*Nûh kavmi de peygamberleri yalanladılar.*"[59] mealindeki ayet ile bu gerçek dile getirilmiştir.

e- Sıkıntıları Hafifletirler

Kıssalar müminleri gelecekte vuku bulacak sıkıntılara karşı hazırlıklı kılar. Müminlerin zaman zaman çeşitli musibetlerle karşı karşıya gelmeleri doğaldır. Hatta çeşitli musibetlerle imtihan edilecekleri haber verilmiştir[60]. İşte kıssalar da, böyle bir durumu önceden haber vererek, vahiy kaynaklı emanetin insanlara iletilmesi sırasında müminlerin başına çeşitli sıkıntıların geleceğini, şimdiden o sıkıntılara karşı hazırlıklı olmalarına haber vererek yardımcı olur. "*İnsanlar imtihandan geçirilmeden sadace «İman ettik» demeleriyle bırakılıvereceklerini mi sandılar? Andolsun ki, biz onlardan öncekileri de imtihandan geçirmişizdir. Elbette Allah, doğruları da, yalancıları da mutlaka ortaya çıkaracaktır.*"[61]

Son devrin sosyal tefsir ekolünün ileri gelenlerinden Ahmed Mustafa el-Merağî'nin (ö. 1952) tespit ettiği ve kıssanın hedeflediği bir kaç noktayı da nakletmede fayda görüyoruz. Merağiye göre:

"Kıssalar, peygamberlerin, yalnız ilahi mesajı insanlara tebliğ etmekle görevli olduklarını, bunun dışında fayda ve zarar verme gibi bir yetkiye sahip olmadıklarını açıklar.

---

59. 26 Şuara 105.

60. "*Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma [fakirlik] ile deneriz. [Ey Peygamber!] Sabredenleri müjdele!* "(2 Bakara 155)

61. 29 Ankebut 2-3.

Kıssalar, ilahi kanunların, insanı düşünce ve karekter yönünden imanı, küfürü, hayırı ve şerri seçebilecek kıvamda hazırladığını beyan eder.

Kıssalar, sünnetullahın (ilahi kanunlar) toplumda, insan karekterinde ve Allah'ın alemi yaratmasındaki hikmeti ortaya çıkarır.

Kıssalar, peygamberlerin gönderildikleri kavimlerin durumuna göre irşad ve nasihatta bulunduklarını açıklar.[62]

Kur'an-ı Kerim kıssalarının hedeflerini bir kaç maddede özetlemeye çalıştık. Bu hedefler içerisinde tespit etmeye çalıştığımız muhtevanın bize verdiği mesaj şudur: Dünya imtihan yurdudur. İmtihanın müsbet veya menfi açıdan sonuç vermesi; insanların çeşitli yollarla test edilmeleriyle mümkündür. Bu da onların bir takım olumlu veya olumsuzluklarla karşılaşmalarını gerektirir. Kuşkusuz müminler de diğer insanlar gibi her zaman sınanıyorlar. Bu sınama esnasında gerek müminlerin ve gerekse diğerlerinin karşılaştıkları olumsuzluklar, takdiri ilahinin bir icbanın sonucu değil, bizzat kendi amellerinin sonucudur.

"İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde fesad belirdi ki, Allah yaptıklarının bir kısmını onlara tattırsın; belki de [tuttukları kötü yoldan] dönerler"[63]

---

62. Merağî, Ahmed Mustafa, *Tefsiru'l-Merağî*, Beyrut- 1974, XII. 14.
63. 30 Rûm 41.

C- KISSA EĞİTİM İLİŞKİSİ

Bilindiği gibi eğitim insanoğlunu olgunlaştırmayı hedef alan bir süreçtir. Çeşitli yolları vardır. Bunlardan biri de kıssalardan geçer. Kıssaların amacını anlatırken, onların amaçlarından birinin ibret sahnelerini sunmak olduğunu belirtmiştik. İbret de ders almak anlamına geldiğine göre, neticede kıssaların eğitimle yakın ilgisi vardır. Bu nedenle kıssaların ortaya koydukları bazı sahneler doğruyu, hakkı ve adaleti teşvik ederken, diğer bir kısım sahneler de ortaya konulan durumdan uzak durmayı tavsiye ettiğini görüyoruz. Kısacası Kur'an kıssalarının insanlara sunduğu misyonlardan biri de, fert ve toplumların eğitimini etkileyen sevdirme ve caydırma olgusudur.

Adem'in (a.s.) iki oğlu kıssasını incelediğimizde karşı karşıya gelen iki şahsiyeti görüyoruz. Birincisi ölçülü, istikametli ve yapıcı duygularıyla olgun olan bir şahsiyet. İkincisi duygu ve düşüncede ölçüsüz, kıskanç, nefsi arzulara karşı aciz olan bir şahsiyet.[64] Söz konusu şahsiyetler şüphesiz ki Adem'in (a.s.) iki oğlu Habil ve Kabil'dir. Allah (c.c.), Kabil'in takdim ettiği kurbanı kabul etmeyince, Kabil kıskançlık duygularıyla harekete geçti ve Habil'i öldürdü. Neticede zalimlerden oldu. Allah'dan korkan Habil ise ölçülü hareketleri sebebiyle Kur'an-ı Kerimde kendisinden övgüyle bahsedildi. *"Onlara, Adem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku ..."*[65] ile başlıyarak anlatılan bu kıssada, aynı zamanda antlaşma ve sözleşmeleri bozarak zalim olan yahudilerin karekteri Kabil'in karekterine benzetildiğini görüyoruz. Ayrıca kıssada islama muhalefet edenlerin kınanması ve

---

64. Tuhemî Nakra, *Saykolociyyetu'l-Kıssa fi'l-Kur'an*, Tunus-1974, s. 572.
65. 5 Maide 27.

Rasulullaha bir nevi teselli vardır.[66] Ayını kıssaya bir başka açıdan bakacak olursak, mazlumların ahiret hayatında kazançlı, zalimlerin ise zararlı çıkacaklarının ifade edildiğini görürüz. Söz konusu kıssadan daha etkili bir ibret almak için kıssayı özetleyen ayetleri arzetmekte fayda vadır. Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: "*Onlara, Adem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku: Hani birer kurban takdim etmişlerdi de birisinden kabul edilmiş, diğerinden ise kabul edilmemişti. [Kurbanı kabul edilmeyen kardeş, kıskançlık yüzünden] «Andolsun seni öldürüceğim» dedi. Diğeri de, «Allah ancak sakınanlardan kabul eder» dedi. Andolsun ki sen, öldürmek için bana elini uzatsan [bile] ben sana, öldürmek için el uzatacak değilim; ben alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım. Ben istiyorum ki sen, hem benim günahımı, hem de kendi günahını yüklenip ateşe atılacaklardan olasın; zalimlerin cezası işte budur, dedi. Nihayet nefsi onu, kardeşini öldürmeye itti de onu öldürdü; bu yüzden de kaybedenlerden oldu.*"[67]

İnançsızlıktan dolayı helâk olmuş bir kavmin durumunu hatırlatan bir başka kıssanın, böyle bir duruma düşülmemesi için insanoğlunu uyardığını görmekteyiz. "*Resülüm! andolsun ki [Mekkeli müşrikler], bela ve felaket yağmuruna tutulmuş olan o beldeye uğramışlardır. Peki onu da görmüyorlar mıydı? Hayır, onlar öldükten sonra dirilmeyi ummamaktadırlar*"[68]

Ãd kavminin kıssasını incelediğimizde, helâk olmalarının sebebinin güç ve kuvvetlerine aldanarak, tekebbür etmeleri ve bunun neticesi olarak da

66. Tabresi, Ebu Ali el-Fadl b. el-Hasan, Mecmau'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kuran, Beyrut-1986, III. 282-283; Kurtubi, VI. 133.
67. 5 Maide 27-30.
68. 25 Furkan 40.

zorbalara uyup insanları köleleştirmeleri olduğunu tespit ediyoruz.[69] "*Ād kavmine gelince, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve «Bizden daha kuvvetli kim var?» dediler. Onlar kendilerini yaratan Allah'ın, kendilerinden daha kuvvetli olduğunu görmediler mi? Onlar bizim ayetlerimizi bile bile inkâr ediyorlardı. Bundan dolayı biz de onlara dünya hayatında zillet azabını tattırmak için uğursuz günlerde bir rüzgar gönderdik. Ahiret azabı elbette daha çok rüsvay edicidir. Onlara yardım da edilmez.*" [70] "*İşte Ād ! Rablerinin ayetlerini inkâr ettiler, onun peygamberlerine asi oldular ve inatçı her zorbanın emrine uydular. Böylece onlar hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lanete tabi tutuldular. Biliniz ki, Ād [kavmi] Rablerini inkâr ettiler. [Şunu da] bilin ki Hûd'un kavmi Ād, Allah'ın rahmetinden uzaklaştırıldı.*" [71]

Görülüyor ki, inançsızlık, tekebbürü; tekebbür ise, zorbalığı doğurmaktadır. Sosyal dengenin bozulduğu böyle bir ortamda dünyevi helâk gerçekleşmekdedir.

Bu nedenle ki Kur'an kıssaları bu tür olaylarla insanlara canlı örnekler sunmayı ve onları eğitmeyi hedeflemektedir.

---

69. Tabatabaî, es-Seyyid Muhammed Hüseyn, el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an, Tahran-1397, XX. 408
70. 41 Fussilet 15-16.
71. 11 Hud 59-60.

D- KISSANIN PEYGAMBERE REHBERLİĞİ

Bazı Kur'an kıssaları, yüce Allah'ın, peygemberlerine olan özel ilgi ve yardımlarından bahseder. Bazıları da aynı peygamberlerin çeşitli sıkıntılarla başbaşa kaldıklarını ifade etmektedir. Her iki durum da yüce Allah'ın, ilahi mesajı yeryüzüne yayması ve şer güçlere karşı gelmesi için peygamberini bu yolla eğittiğini, dolayısıyla o peygamberi zor günlere hazırlıklı hale getirdiğini göstermektedir. Yüce Allah, peygamberi çeşitli musibetlerle imtihan etmiştir ki, kendi nefsinden ziyade Allah'a olan güven duygusunu artırsın. Sıkıntılara karşı yalnız O'na yalvarsın. Böylece Allah'ın desteğini kazansın. Nitekim her peygamber: *"Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme! Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen bizim mevlamızsın. Kafirler topluluğuna karşı bize yardım et."*[72] diyerek Allah'a yalvarmş ve O'na sığınmıştır; Allah da af, mağfiret ve desteğiyle peygamberine sahip çıkmıştır.

İşte Yüce Allah, bütün peygamberlerini bu şekilde ruhî bir terbiye eğitimine tabi tutmuştur. Bunun neticesinde her peygamber güven, doğruluk, temizlik, amelde ihlas, hasbilik ve benzeri konularda zirveye çıkmıştır.[73] Nitekim Kur'an-ı Kerim helâk olmuş kavimlerin peygamberleri olan Nûh, Hûd, Salih, Lût ve Şuayb'dan (a.s.) bahsederken hepsinin ortak özelliğini dile getirdiğini görmekteyiz. Bu ortak özellik ise inançta tevhid, amelde ihlas, tebliğde doğruluk ve emniyet, Allah'a bağlılık ve güvendir. *"Nûh kavmi de peygamberleri yalancılıkla itham etti. Hani kardeşleri Nûh onlara şöyle demişti: «[Allah'a karşı gelmekten] sakınmaz mısınız? Bilin ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'a karşı gelmekten*

---

72. 2 Bakara 286.
73. Tuhâmi Nakra, a.g.e., s. 553.

sakının ve bana itaat edin. Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükafaatımı verecek olan ancak alemlerin Rabbi Allah'tır.»" [74] Melalindeki ayet bir peygamberin tebliğdeki hasbilğini ve Allah'a olan güvenini açıkça ifade etmektedir.

Kıssalar, yeri geldikçe peygamberlere Allah (c.c.) ile irtibat halinde olmalarını telkin eder. Peygamberler de bu telkinin gereğini yerine getirmişlerdir. Nitekim kıssalar, o peygamberlerin Allah ile olan irtibatlarının varlığına şahitlik eder. Mesela Şuayb'ın (a.s.) kavminden gördüğü tehdit ve sıkıntılara karşı onun en açık tavrı, Allah'a yalvarması ve davasında sebatkârlık göstermesi olmuştur. *"Kavminden ileri gelen kibirliler dediler ki: «Ey Şuayb! Kesinlikle seni ve seninle beraber inananları memleketimizden çıkaracağız, yahut dinimize döneceksiniz.» [Şuayb] Dedi ki: «İstemesek de mi [bizi yurdumuzdan çıkaracak veya dinimizden döndüreceksiniz?] [Andolsun ki,] Allah bizi ondan [kafirlikten] kurtardıktan sonra tekrar sizin dininize dönersek, Allah'a karşı iftira etmiş oluruz. Rabbimiz Allah'ın dilemesi hali müstesna geri dönmemiz bizim için olacak şey değildir. Rabbimizin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Biz sadece Allah'a dayanırız. Ey Rabbimiz! bizimle kavmimiz arasında adaletle hükmet. Çünkü sen hükmedenlerin en hayırlısısın.»*[75]

Şüphesiz ki bu durumda iken Allah'a yönelme ve O'na yalvarma kişinin mücadele azmini ve sabrını artırır. Bu nedenle de psikologlar ve sosyologlar müminlerin savaşlarda kafirlerden daha çok sabırlı olduklarını tespit etmişlerdir.[76] "Üstün durumda iken gevşeyip barışa çağırmayın. Allah sizinle beraberdir. O amellerinizi asla eksiltmeyecektir."[77]

---

74. 26 Şuara 105-108.
75. 7 A'raf 88-89.
76. Muhammed Abduh ve Muhammed Reşid Rıza, *el-Menar*, Mısır-1967, IV. 172.
77. 47 Muhammed 35.

Kıssa anlatımı sadece Kur'an'a has bir yöntem değildir. Daha önceki semavi kitaplarda da kıssalara yer verilmiştir. Bunun nedeni, kanaatimizce her peygamberin kendisinden önceki peygamberlerin başından geçenlere bakarak tecrübe kazanmasını sağlamaktır. Dolayısıyla her peygamber, kendinden önce gelen peygamberin davetteki davranışlarına bakarak ibret alır ve güç kazanır. Çünkü peygamberlik zor bir görevdir. Sabır ve mücadele ister. Zira onların muhatapları genellikle münkir ve zorba insanlardır. Tarih boyunca peygamberler başta olmak üzere bütün inananlar, münkirlerin zulüm ve zorbalıklarına maruz kalmışlardır. Karşılaşılan zorlukların da, insanı yalnızlık psikolojisine ittiği bir gerçektir.

İşte Yüce Allah, her peygambere, çektiği sıkıntılar konusunda yalnız olmadığını, kendisinden önceki peygamberlerin de kendileri gibi çeşitli sıkıntılara maruz kaldıklarını anlatarak onu yalnızlık duygusundan kurtarmıştır. Bunun gerçekleşmesi de, ancak önceki peygamberlerin başından geçenleri anlatmakla yani kıssalarla olmuştur. "*Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini teskin edeceğimiz her haberi sana anlatıyoruz. Burda sana hak, müminlere de bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir.*"[78]

Bu sebepledir ki kıssanın çeşitli vesilelerle peygambere rehberlik ettiğini söyleyebiliriz.

---

78. 11 Hud 120.

E- KISSANIN İNANANLARA REHBERLİĞİ

Şüphesiz ki, peygamberlerin en büyük görev ve hedefleri toplumu Allah'ın istediği şekilde eğitmektir. Bu eğitim de tebliğ ile başlar ve tebliğ edilenlerin tatbiki ile noktalanır. Yani yalnız öğretim yeterli görülmemiştir. Çünkü tek başına öğretim nazari bilgileri aktarmaktan ibarettir. Halbuki pratiğe geçirilmeyen bilgiler hayatı etkilemez. Onun için öğretimin yanında eğitim şarttır. Kıssalar bir bakıma öğretimin yanında eğitimi de içerir. Her ne kadar kıssalar anlatıma dayalı ise de aktardıkları olaylarla pratik eğitim yönleri vardır. Bu nedenle kıssaların insanlara rehberlik etmede önemli etkileri olmuştur. Pegamberler de bu başarılı ve etkili eğitimin ilk muallimleridir. Çünkü onlar geçmiş ümmetlerin başına gelenleri muhataplarına anlatarak, ders almalarını sağlamışlardır. Aynı zamanda o peygamberler doğrunun, hakkın ve adaletin canlı birer misalleri olmuşlardır. Nitekim Allah (c.c.) bütün peygamberler hakkında şöyle buyuruyor: "*Andolsun, onlarda sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü arzu edenler için güzel bir örnek vardır. Kim yüz çevirirse şüphesiz Allah, ğanidir, hamde layık olandır.*"[79]

Peygamberlerin ortak oldukları güzel örnekler yanında, her peygamberin daha çok meşhur olduğu ayrı bir özelliği olabilir. Bütün peygamberler şirke karşı tevhidi bayraklaştırmışlardır. Ancak bu konuda Hz. İbrahim'in durumu farklıdır. Mesela İbrahim'in (a.s.) kıssasını okuduğumuzda onun sanki yalnız tevhidi yerleştirmek için geldiğini görüyoruz. Çünkü onun zamanında putperestlik hakimdir. Dolayısıyla İbrahim'in (a.s.) en büyük davası insanları şirkten kurtararak Tevhide

79. 60 Mumtehine 6.

kavuşturmaktır. Bu yüce davadaki mücadelesinden dolayı Hz. İbrahim, ehli tevhidin şeyhi diye meşhur olmuştur.[80]

Lût'un (a.s.) tevhidden sonra verdiği en büyük mücadelenin ahlaksızlığa, Şuayb'ın (a.s.) da tevhidden sonra verdiği en büyük mücadelenin ölçü ve tartıda hilekârlık yapanlara karşı olması; o günün sosyal yarasını tesbit etmektedir. Görülüyor ki bu peygamberler, bir yandan tevhide çağırırken bir yandan da mevcut sosyal yaraları tedavi etme mücadelesini vermişlerdir. Bu arada önemli bir noktayı hatırlatmakta fayda görüyoruz. O da peygamberlerin melek değil insan olmalarıdır. Çünkü insanlara rehberlik yapacak olanlar, kendileri gibi insan olmaları gerekir. Peygamberlerle toplumlar arasında sağlıklı iletişim ancak bu yolla sağlanır. Şayet yeryüzünde yaşayanlar melekler olsaydı onlara da gönderilecek peygamberler meleklerden olurdu. "Şunu söyle: Eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten, peygamber olarak bir melek gönderirdik."[81]

Allah (c.c.) peygamberleri insanlara örnek olsun diye göndermiştir. Onun için alelâde bir insanda olan diyalog kabiliyetinin onlarda daha etkili olması zaruridir. Yeme, içme uyuma ve evlenme arzusu gibi beşeri ihtiyaçlar yanında; gazab, rahmet ve nefsi müdafa gibi manevi hislerle içiçe olmaları da doğaldır. Ancak peygamberler, diğer insanlar gibi bu duygu ve hislerde taşkın değildir. Onları yerine göre ve ölçülü bir şekilde kullanmışlardır. Böylece insanlar hemcinslerinden olan peygamberlere bakarak en güzel misali görsünler ve ona göre yaşasınlar.[82]

---

80. Ebu'l-Hasan en-Nedvî, *en-Nubuvve ve'l-Enbiya' fi Davi'l-Kur'an*, Beyrut-1387, s. 19, 90.
81. 17 İsra 95.
82. Tuhami Nakra, a.g.e., s.565-566.

İşte Kur'an kıssaları peygamberlerin bu yüce karekterlerini tesbit etmektedir. İlahi terbiyenin mahsülü olan bu güzel karekterlerin sahibi olan peygamberler, insanlara birer eğitimci görevini üstlenmişlerdir. Buna ilaveten peygamberlerin kendi kavimlerini eğitirken geçmiş ümmetlerin kıssalarını da naklederek eğitime katkıda bulunmuşlardır. Çünkü kıssaların toplumları eğitme konusunda çok müessir oldukları bir gerçektir. Mesela Hûd (a.s.) , kavmini eğitmeye çalışırken: "*Düşünün ki O sizi, Nûh kavminden sonra [onların yerine] hakimler kıldı ve yaratılışta sizi onlardan üstün yaptı.*"[83] ayetini zikrederek ibret almalarını istemektedir. Aynı şekilde Şuayb (a.s.) da: "*Ey kavmim! Sakın bana karşı düşmanlığınız, Nûh kavminin veya Hûd kavminin, yahut Salih kavminin başlarına gelenler gibi size de bir müsibet getirmesin! Lût kavmi de sizden uzak değildir.*"[84] diyerek, bu kavimlerin işledikleri çeşitli suçlardan dolayı helâk olduklarını, binaenaleyh o kavimlerden ders alarak kendilerini eğitmelerini istemiştir.

Öte yandan Kur'an-ı Kerim peygamberlerin kıssalarını zikrederken Yüce Allah'ın o peygamberlere ikram ettiği hoşnutluktan, zaferden, dualarının kabulünden ve bazan da kendilerine verilen maddi nimetlerden bahsetmektedir. Aynı kıssaların akabinde bu şekilde ikrama nail olmuş peygamberlerin izinden gitmeleri için müslümanlara mesaj verildiğini görmekteyiz. Nitekim Allah (c.c.) Yunus (a.s.) için şöyle buyuruyor: "*Bunun üzerine duasını kabul ettik ve onu kederden kurtardık. İşte biz, müminleri böyle kurtarırız.*"[85]

Yusuf (a.s.) ve onun gibi sabredenler hakkında da şöyle buyurulmaktadır: "*[Yusuf] dedi ki«Ben Yusuf'um, bu da kardeşim. Allah*

---

83. 7 A'raf 69.
84. 11 Hud 89.
85. 21 Enbiya 88.

bize lutfetti. Çünkü kim [Allah'tan] korkar ve sabrederse, şüphesiz Allah, güzel davrananların mükafatını zayi etmez.»"[86]

Görüldüğü gibi peygamberler, kıssalarıyla ve kıssalarda verilen mesajlarla inananlara rehberlik etmektedirler. Rehberliğin eğitimdeki etkin yerini düşünecek olursak, kıssaların eğitimde inananlara rehberliğinin önemini daha iyi kavramış oluruz.

86. 12 Yusuf 90.

F- KISSALARIN GERÇEKLİĞİ

Kur'an kıssalarının gerçek olup olmadığı konusunda tartışmalar yapılmıştır. Özellikle 1950'lerde Mısırlı araştırmacı Muhammed Ahmed Halefullah, hazırladığı "*el-Fennu'l-Kasasi fi'l-Kur'an*" adlı doktora tezinde bu görüşü ileri sürmüştür. Müellifin iddialarına temas etmeden önce kıssaların gerçekliği ve gerçek olmasının gerekliliği üzerinde biraz duracağız.

Cahiliye döneminde yaşayan Araplar, özellikle bunların şair ve edebiyatçıları hayalciliği sevmezlerdi. Edebi tasvirleri gerçek hayattan alırlardı. Gerçekçilik onların şiirlerine, edebiyatlarına, edebi tasvirlerine hakimdi. Batılı tasvir veya batıla iman konusunda da gerçekciliği bırakmıyorlardı. Öyle ki babalarını körü körüne taklit etmelerine rağmen bu gerçeği ifade etmekten çekinmiyorlardı. Hatta "*Biz babalarımızı bu din üzerinde bulduk, biz de onların izinden gidiyoruz.*"[87] diyerek batıl da olsa gerçekçilikde ne kadar mutaassıp olduklarını ifade ediyorlardı.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, Kur'an-ı Kerimin indiği o günkü toplumda hayalcilik geçerli değildi. Bu nedenle böyle bir topluma anlatılacak kıssaların birer gerçek olay olması gerekirdi.

Kuşkusuz Kur'an-ı Kerim Allah'ın kelamıdır. Muhtevasındaki tutarlılık sahibi tarafından onaylanmıştır. Hakkında: "*Kendisinde hiçbir şekilde şüphe olmayan O kitap, muttekiler [Allah'ın emir ve yasaklarını dikkate alarak yaşamak isteyenler] için bir hidayet kaynağı ve yol göstericidir.*"[88] hükmü verilmiştir. Kıssalar da bu kitabın birer parçası olduğuna göre aynı hükme tabi olmalarından daha doğal bir şey olamaz. Bu nedenle Kur'an kıssalarının hayali olması mümkün değildir. Kaldı ki normal olan, kıssaların

---

87. 43 Zuhruf 22.
88. 2 Bakara 2.

mevcut ortamda yaşayan insanların anlayışına mulayim olarak inmesidir.[89] Kur'an'ın indiği ortamda yaşayan insanlar, gerçekçi tasvirleri esas aldıklarına göre, onların idrakine sunulacak Kur'an kıssalarının gerçek birer olay olması gerekmez mi?

Kur'an-ı Kerimin, kıssalarda bir çok tarihi olaylan ele aldığı bir gerçektir. Ancak bu kıssaların hedefi tarihi bilgileri ayrıntılarıyla serdetmek değildir. Çünkü tarihi olayların zaman ve mekan açısından uzak veya yakın, mâlum veya mechul olması kıssanın hedeflediği ibretlerin anlaşılmasında katkısı yoktur.[90] Kıssanın hedefi, ilgili olduğu toplumun müsbet veya menfi yönlerini, âkibetlerini gelecek nesillere ibret verici bir ders olsun diye ortaya çıkarmaktır..[91] Dolayısıyla bu kıssaların vakiiliği zaruridir. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: "*Andolsun onların [geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin veya Yusuf ve kardeşlerinin] kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır. [Bu Kur'an] uydurulacak bir söz değildir. Ancak kendinden öncekilerin tasdiki, her şeyin açıklanması, iman eden bir toplum için bir rahmet ve bir hidayettir.*"[92] Aslında Hz. Yusuf'un kıssası, gerçeğe dayanan ve hayatı yakından ilgilendiren birçok değerleri ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle Hakka ve fazilete çağıran her davetçi, Hz. Yusuf gibi dünya hayatını, vahiy kaynaklı bu gibi üstün değerler üzerine kurmalıdır. Nitekim ebedi hayatın mükafaatlarıyla ebedileşmek isteyen fertler veya ümmetler de kıssaların verdiği derslerden istifade etmesini bilmişler ve kıssalarda geçen üstün değerlere göre hayatlarını şekillendirmişlerdir.

---

89. Abdulkerim el-Hatib, *el-Kasasu'l-Kur'ânî fi Mantukihi ve Mefhumihi*, Beyrut-1975, s.30-37.
90. Tuhemî Nakra, a.g e., s.183-184.
91. Ahmed eş-Şerabâsî, Kıssatü't-Tefsir, Beyrut-1978, s.40.
92. 12 Yusuf 111.

Kıssalar iki eksen etrafında cereyan eder. Orada bazan şahısların, bazan da olayların merkezi teşkil ettiklerini görmekteyiz. Ancak şahıslar ele alınırken; yalnız onların tarihi özelliklerini, onları övme veya yermeyi gerektiren fiillerini teşhir etmek için ele alınmamıştır. Bilakis Kur'an-ı Kerim bu şahsiyetlerin iyilik veya kötülük alanında insanlara nasıl örnek olduklarını ortaya çıkarmakta ve bununla insanların destek veya tepkilerini ölçmektedir. Yani insanları imtihan etmektedir. Acaba insanlar Kur'an'ın kıssalarda anlattığı şahsiyetlerin niteliklerine bakarak hakkı kabul etmiş midir, veya batıla karşı mücadelelerini yapabilmiş midir? O şahsiyetlerin hidayet veya dalaletleri onları nereye kadar götürmüştür?

Doğrusu bu kadar önemli olan bir misyonu üstlenmiş kıssaların gerçek olmaması düşünülemez. Üstelik Kur'an kıssalarının tarihi ve gerçekten vuku bulmuş olaylar olduğunu yine Kur'an-ı Kerim söylemektedir. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: "*Biz, sana bu Kur'an'ı vahyetmekde [geçmiş milletlerin haberlerini] en güzel bir şekilde sana anlatıyoruz*"[93] Bu ayet meydana gelmiş bir olayın başlangıcıdır. Nitekim bu ayetten sonra Yusuf'un (a.s.) başına gelen olaylar teker teker anlatıldıktan sonra surenin sonunda şöyle denmektedir: "*Andolsun onların kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vadır. [Bu Kur'an] uydurulacak bir söz değildir. Ancak kendinden öncekilerin tesdiki, her şeyin açıklanması, iman eden bir toplum için bir rahmet ve bir hidayettir*"[94] Ayette geçen "*Onların kıssalarında*"n maksat bir görüşe göre Yusuf, (a.s.) babası ve kardeşleridir.[95]

Vukuu Kur'an'ın tasdiki ile beyan edilen bir kıssanın arkeolojik kazılar gibi çalışmalarla ispat edilmesine de gerek yoktur. Ancak arkeolojik

93. 12 Yusuf 3.
94. 12 Yusuf 111.
95. Razi, et-Tefsiru'l-Kebir,XVIII. 228.

çalışmalar faydadan hali değildir. Ama ne yazıktır ki, batıda yapılan bu çalışmaları basamak yaparak bazı müsteşrikler, Kur'an'da geçen bazı kıssaların tarihi gerçeklerle bağdaşmadıklarını ileri sürmüşlerdir.[96] Daha önce belirttiğimiz gibi Kur'an kıssalarının temel hedefi yer, zaman ve şahısları anlatmak değildir. Esas hedefleri insanlara ibretleri sunmaktır. Yani alınması gereken derstir.[97]

En yakın akrabaları tarafından kuyuya atılmış, köle diye satılmış, iftira neticesinde zindana düşmüş, neticede kurtulup Mısır'a hakim olmuş bir Yusuf (a.s.) vardır. Şu halde bütün sıkıntılara rağmen Rasulullah da (s.a.v.) muzaffer olacaktır. Peygamberlerini izleyen müminlerin de böyle bir zaferden uzak kalması düşünülemez. Nitekim seneler sonra Hz. Yusuf'un kardeşleri hatalarını anlayarak"Gerçekten biz hataya düşmüşüz"[98] demek zorunda kaldılar. Buna karşılık Yusuf da (a.s.) "Bugün sizi kınamak yok, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir."[99] dedi. Bu olayı anlatan Yusuf suresinin inişinden yaklaşık olarak onbeş sene sonra tarih tekerür ediyor bu sefer Yusuf'un kardeşlerinin sözünü Muhammed'in (a.s.) kerdeşleri (Mekkeliler-Kureyşliler) söylüyor. Yusuf'un sözünü tekrar eden ise Yusuf gibi yıllar sonra bir fatih, bir melik olarak Mekke'ye giren Muhammed (a.s.) oluyordu. İşte verilmek istenen mesaj ve alınması gereken ders budur. Bunu anlatan bir kıssanın hayal olması nasıl düşünülebilir?

Kur'an kıssalarındaki unsurların umumiyetle kapalı olması kıssaların gerçekliğine halel getirmez. Çünkü onlar mutlak ilim sıfatına sahip olan Allah'ın (c.c.) naklinden ibarettir. Bu sebeple kıssanın unsurlarının genişçe

---

96. M.Said Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Konya-1995, s. 248-249.
97. Abdulkerim el-Hatib, *el-Kasasul-Kur'ânî*, s.41.
98. 12 Yusuf 91.
99. 12 Yusuf 92.

anlatılmamış olması, onların hayali bir temsil olmalasını gerektirmez. Hatta Kur'an'ın darb-ı mesellerinde bahsettiği şahısların ve mechul mekânların varlığına iman etmemiz gerekir. Ama bazı müfesirlerin tayin ettikleri şahısları veya mekanları olduğu gibi kabul etmek imanın gereği değildir.[100]

Kıssaların gerçeği de, hayalisi de vardır. Şüphe yok ki, en güzel kıssalar, hakiki olanlardır. Yani, gerçek bir olayın, kalıcı güzelliğine delalet eden bedi'î nüktelerle tasviri ve belağatlı bir şekilde anlatılmış olanlar arasındadır. Zira hakiki güzellik daima hayallerin ötesindedir.[101] Kur'an'da anlatılan kıssalar bundan başka bir şey olabilir mi? "*Söz bakımından Allah'tan daha doğru olan kimdir?*"[102] Durum böyle olunca kıssalarda anlatılan unsurlarla başka şeylerin kasdedildiğini veya gerçek dışı olduğunu söylemek, kıssanın vukuunda şüphe etmektir. Üstelik Kur'an'ın anlaşılmasında da hiç bir yarar sağlamayacaktır.

Kur'an kıssalarını hayali, temsili veya edebi gibi kısımlara ayırıp, anlatıldıkları gibi vuku bulmadıklarını gündeme getirenlerin başında gelenler Emin el-Hulî'nin ekolüdür. Talebesi olan Dr. Muhammed Ahmed Halefullah, daha sonra bu konuda doktora çalışması yapmış ve büyük tepkiler görmüştür.[103] O dönemlerde tezin lehinde ve aleyhinde çok şey yazılmış, hatta müellif üniversite hocalığından atılmıştır. Kanaatimizce Dr. Halefullah'ın iddiasını ele alarak ona cevap teşkil edecek müstakil bir çalışmaya ihtiyaç vardır. Bu arada konuya açıklık getireceği ümidiyle Dr. Halefullah'ın iddialarından bir misal vermek istiyoruz:

---

100. A.e., s.104-105.
101. Elmalılı M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul-tarihsiz V. 32.
102. 4 Nisa 87.
103. Abdulkerim el-Hatib, *el-Kasasu'l-Kur'anî*, s.275-320.

Dr. Halefullah, Süleyman'ın (a.s.) kıssasında geçen "*Hüdhüd*"[104] kuşunun hakiki manasının kasdedilmediğini; kıssada geçen kuşun, dikkatleri üzerine çeken ve kıssanın temel unsuru olan bir şahsiyetin rolünü üstlendiğini iddia etmektedir.[105] Halefullah daha ileri giderek Razi (ö. 606/1209) ve onun görüşünde olan müfessirlerin "*Hüdhüd*" kuşunun akıl ve zekâsından dolayı hayrete düştüklerini hatta Hz. Süleyman'ın[106] bilmediği şeyleri bildiğine inandıklarını iddia ederek adı geçen müfessirlere hücüm etmektedir.[107]

Aslında Razi Neml süresinin yirminci ayetini tefsir ederken çok önemli bir noktayı tesbit etmektedir. Halefullah'ın hoşuna gitmediği içindir ki, "*Süleyman'ın (a.s.) anlamadığını Hüdhüd anlamıştır*" şeklinde bir ifade ile Razi'yi itham etmektedir.

Razi, önce kıssaya yapılan itirazları şöyle dile getirmektedir: Mulhidler Hz. Süleyman ve Hüdhüd kıssası hakkında ileri geri konuşmuşlardır:

1- Bu kıssa, karınca ve Hüdhüd'un, ancak akıllı varlıklardan çıkacak bir söz söylemiş olduklarını ifade eder. Bu ise safsataya götürür. Eğer biz bunu caiz görürsek, zamanımızda gördüğümüz karıncaların, Öklidis'den daha iyi geometri, Sîbeveyh'den daha iyi nahiv bildikleri konusunda emin olamayız. Bit ve beyaz karınca hakkında da böyle söylenebilir. Binaenaleyhi, onların içinde peygamberler, onlara yüklenen sorumluluklar ve onlara gösterilen mücizeler bulunabilir, dememiz gerekir. Bilinen şu ki, bunların olabileceğini söyleyen kimse deliliğe daha yakındır.

---

104. 27 Neml 20.
105. Muhammed Ahmed Halefullah, *el-Fennü'l-Kasasî fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, Kahire-1972, s.267.
106. *"Bize kuş dili öğretildi ve bize her şeyden [nasip] verildi. Doğrusu bu apaçık bir lütuftur."*(27 Neml 16)
107. Halefullah, a.g.e., s. 266.

2- Süleyman (a.s.) Şam diyarında olduğu halde Hüdhüd nasıl olur da, Şam'dan Yemen'e kadar olan mesafeyi bu kadarcık kısa zamanda uçar, sonra da tekrar geri döner?

3- Bütün insanların ve cinlerin Süleyman'a (a.s.) boyun eğmiş olduğunu; rivayete göre, Belkis'in sancağı altında oniki bin meliklik (birlik), bunların herbirinin sancağı altında da yüzbin kişi bulunduğu halde, Süleyman (a.s.) bütün dünyanın meliki iken, yine rivayete göre Hz. Süleyman ile Belkis'in ülkesi arasında, Hüdhüd'ün uçuşuyla ancak üçgünlük bir mesafe bulunuyorken, nasıl olur da, Süleyman (a.s.) böylesine azametli bir kraliçenin hükümranlığından haberdar olamazdı?

4- Hüdhüd, marifetullaha erdiğini ve O'na secde edilmesinin farziyetini, onların güneşe tapmalarını inkâr edip de, bunu Şeytana ve onun süslemesine nisbet etmeyi nereden ve nasıl öğrenmiştir?

Yukarıdaki şüphe yayan sorularla kıssalardaki unsurların hayali olduğunu veya rol icabı olduklarını gündeme getirmek isteyenlere Razi şu cevabı vermektedir:

Birinci soruya cevap: Böyle bir ihtimal aklen mümkündür; ancak bu, icma ile reddedilmiştir. Diğerlerine de şöyle cevap verilir: Alemin, kâdir ve mutlak irade sahibi bir yaratıcıya muhtaç olduğuna iman etmek, böylesi şüpheleri yok eder.[108]

Razi'nin birçok şıkka ayırdığı sorulara kısa birkaç cümleyle cevap vermesi enteresandır. Gerçekten eğer birşey Allah'a nisbet ediliyorsa, artık bildiğimiz sebep-sonuç ve benzeri değerlendirmelerin hiçbir değeri yoktur. Yeterki Allah'a nisbet edilen şeyin O'na nisbeti sahih bir kaynakta sabit olsun. İnsanı akıl sahibi ve konuşur kılan Allah'tır. Pekâla insanı değilde

108. Razi, *et-Tefsiru'l-Kebir*, XXIV. 190-191.

Hüdhüd kuşunu bu nitelikte yaratabilirdi. O halde zamanın bir diliminde Hüdhüd'ü bu niteliklerle donatmaya elbette kadirdir.

Kur'an kıssalarının hayal mahsulü olduğunu söyleyenlerin dayanaklarından biri de günümüzde edebi türler arasında yaygın olan hikaye ve romanlardır. "Bilindiği gibi roman ve hikayelerde olayların gerçekliği aranmaz. Hatta gerçek bir olayı konu alsalar bile yazar, olaylar arasındaki boşluğu doldurur ya da okuyucuya vermek istediği mesaj doğrultusunda olaylara yön vermeye çalışır. Bu yolla ortaya konulan edebi türlerin toplumları yönlendirip eğitmelerinde, hayata bakışlarında bir takım etkilerinin olduğu da inkâr edilemez... işte Kur'an kıssalarının hayal olduğunu ileri sürenler yukarıdaki gerekçelere dayanmaktadırlar. Onlara göre, Kur'an kıssalarının gerçek olaylara dayanma mecburiyetleri yoktur. Kıssalardaki hikmet insanlara ibret vermektir. Bu ders verildikten sonra kıssaların gerçek olmalarına gerek yoktur."[109] Aslında bu iddia aklen doğru olamaz. Zira beşerin kullandığı roman ve hikâye türünün Yüce Allah'ın Kur'an'da bahsettiği kıssalarla mukayesesi uygun değildir. Yaratıcının hayal mahsülü hikayelerle insanları ikna etmesi onun Rububiyetine halel getirir. Dolayısıyla O'nun şanına yakışan tek şey, gerçek kıssalarla muhataplarına ibret vermekten başka birşey olamaz. Zira nakledilen olayların gerçek olması dinleyenler üzerinde daha müessir olacaktır.

Dr. Halefullah'a göre kıssaların hayal mahsulü olduğunu Kur'an'ın bizzat kendisi söylemektedir. İddiasına göre birçok ayette müşriklerin Kur'an hakkındaki *"Evvelkilerin masalları: Esatiru'l-Evvelin"*[110] nitelemelerine yer verildiği halde hiçbir ayette bu iddiaları reddedilmiş değildir. Sadece

109. Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s.248-249.
110. Bk. 6 Enam 25; 8 Enfal 24; 23 Muminun 83.

Kur'an'ın başkası tarafından Muhammed'e yazdırıldığı iddiaları reddedilmektedir. Halefullah bu noktadan hareketle şu iddiada bulunmuştur: "*Kur'an'da masal bulunduğunu söylemeyi sakıncalı bulmuyoruz. Bunu söylediğimiz zaman da Kur'an'ın herhangi bir nassına aykırı birşey söylemiş olmuyoruz.*"[111]

Oysa Kur'an-ı Kerim, Halefullahın iddiasının aksine müşriklerin, "*Evvelkilerin masalları*" *nitelemelerini açık bir şekilde reddetmektedir. Halefullah'ın kendisine destek olarak naklettiği bir ayette şöyle buyurulmaktadır: "İnkâr edenler: «Bu [Kur'an] yalandan başka birşey değildir. [Muhammed] onu uydurdu, başka bir topluluk da kendisine yardım etti.» dediler de muhakkak bir haksızlığa ve iftiraya vardılar. Dediler: «Evvelkilerin masalları, onları yazdırmış, sabah akşam onlar kendisine okunuyor.» De ki: « [Hayır] , onu, göklerdeki ve yerdeki gizlilikleri bilen [Allah] indirdi. O, çok bağışlayan çok esirgeyendir.»*"[112]

Ayetler, sadece Kur'an'ın başkaları tarafından Rasulullaha yazdırıldığı iddiası değil, "*Evvelkilerin masalları*" iddiasını da reddetmektedir.

"*Ona ayetlerimiz okunduğu zaman o, «Evvelkilerin masalları!» der. Biz yakında onun burnuna, damga vuracağız [kibrini kırıp rezil edeceğiz]* "[113] Bu ayette de Allah (c.c.) Kur'an için "*Evvelkilerin masalları*" iddiasında bulunanları cezalandıracağını açıkca ifade etmektedir. Bu iddiayı ileri sürenler, şayet hak olan bir şey söylüyorlarsa, bu söyledikleri niçin bir suç olarak değerlendilirip ve cezalandırılacakları ifade ediliyor?[114]

Kur'an'daki kıssaların gerçek olduğunu açıklayan net bir başka delil de şu ayettir: "*Nice memleketler var ki biz onları helâk ettik. Azabımız*

---

111. Halefullah, *el-Fenu'l-Kasasi fi'l-Kur'an*, s. 178.
112. 25 Furkan 4-6.
113. 68 Kalem 15-16.
114. Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, s. 251.

onları geceleyin yahut gündüz istirahat ederlerken geldi."[115] Buyurduktan sonra *"Ve onlara [olup bitenleri] tam bir bilgiyle mutlaka anlatacağız. Biz onlardan uzak değiliz."*[116] Ayetiyle kıssaların gerçekten vuku bulduğunu bildirmektedir. Zira hayal olan olaylar hakkında *"Onlardan uzak değiliz."* denmez. Çünkü hayal; Akıl ve düşüncenin üretip ortaya çıkarmadığı eyleme geçirmediği durumdur. Hayale dayanan anlatımlar da bilgi olamaz. Halbuki Kur'an kıssalardan bahsederken *"Tam bir bilgi ile mutlaka anlatacağız..."*[117] dediğine göre vuku bulan olaylar anlaşılmaktadır. İşte Kur'an kıssaları gerçekten vuku bulan bu olaylardır.[118]

Ayrıca hayal güçlerine dayanarak şiir söyleyen şairlerin Kur'an tarafından zemmedilmesi[119] Kur'an kıssalarının gerçek olduğuna açık ve yeterli bir delildir. Zira Yüce Allah'ın zemmettiği bir şeyi kullanması muhaldir.

---

115. 7 A'raf 4.
116. 7 A'raf 7.
117. 7 A'raf 7.
118. Bu konuda daha fazla bilgi için bk. Şimşek M. Sait. *Kur'an Kıssalarına Giriş*, İstanbul- 1993, s. 49-63; Şimşek. M. Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Konya-1995, s. 247- 255.
119. *"Onların her vadide başıboş dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?"* (26 Şuara 225-226)

II. BÖLÜM

KUR'AN'DA HELAK OLAN KAVİMLER

A- Nûh Kavmi

B- Hûd Kavmi

C- Salih Kavmi

D- Lût Kavmi

E- Şuayb Kavmi

KUR'AN'DA HELAK OLAN KAVİMLER

Kur'an-ı Kerim sık sık geçmiş kavimlerden ve kabilelerden bahseder. Bunların itikadlarını, amellerini ve karekterlerini ortaya koyar. Bütün bunları Kur'an'ın büyük bir bölümünü teşkil eden kıssalar anlatır. Bu kıssaları dikkatle incelediğimizde kendimizi tarihin derinliklerinde buluyoruz. Hz. Adem'den Rasulullaha (s.a.v.) kadar gelip geçmiş ümmetlerle adeta tanışıyoruz. Bu tanışma inancımızı, amellerimizi ve karekterimizi vahye göre tanzim etmemize vesile oluyorsa, o zaman kıssaları incelememizdeki hedefimizi de yakalamış olacağız.

Konumuz Kur'an-ı Kerimde helak olan kavimleri tespit etmektir. Bu nedenle toplu helakla cezalandırılan Nûh, Hûd, Salih, Lût ve Şuayb'ın (a.s.) kavimlerini incelemekle yetineceğiz. Çünkü bu kavimler, Hz. Musa'dan önce geçen, ilk devirler diye bilinen helak dönemlerinde yaşamış olan ve toplu olarak helak olmuş kavimlerdir.[120] Bu kavimlerin ilki Hz. Nûh'un kavmidir. Bu yüzden biz de incelememize Hz. Nûh'un kavminden başlıyoruz.

---

120. "Andolsun ki, ilk çağda yaşayan nesilleri yok ettikten sonra Musa'ya -düşünüp öğüt alsınlar diye- insanlar için apaçık deliller, hidayet rehberi ve rahmet olarak O kitabı [Tevrat'ı] vermişizdir." (28 Kasas 43)

A- NÛH KAVMİ

Kur'an-ı Kerim, Nûh kavminin yaşadığı bölge hakkında bilgi vermemektedir. Eğer tufandan sonra geminin karar kıldığı Cûdi dağı[121], bugün bildiğimiz Cûdi dağı ise, bu kavmin Mezopotamya bölgesinde yaşadığı ihtimali kuvvet kazanmış olmaktadır. Mücahid (ö. 103/721), Dahhâk (ö. 105/723)ve Katade (117/735) gibi tabiun müfessirleri Cudi dağının Musul ve Cizre'de bulunan bir dağ olduğunu söylemişlerdir.[122] Adı geçen her iki şehirin aynı yörede olması, bize Kur'an'da zikredilen ve müfessirlerin tespit etmeye çalıştıkları dağın bugünkü Cûdi dağı olduğunu göstermektedir.

Kur'an'a göre Nûh (a.s.), Adem'in (a.s.) takip ettiği ve zürriyetine bizzat öğrettiği "hak yolu" ilk defa tahrif eden kendi kavmine gönderilmiştir.[123]

Adem (a.s.) ile başlayan ilk insan ve tek ümmet[124] dönemi Nûh kavmi ile yeni bir aşamaya girmiştir. Hz. Nûh'un, kavmine: *"Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka ilahınız yoktur."*[125]demesine karşılık kavminin de *"Sakın İlahlarınızı bırakmayın, hele Vedd'den Suvâ'dan, Yağûs'dan, Yaûk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin"*[126] diye karşılık vermesinden kavminin putperest bir kavim olduğunu anlıyoruz. Bundan hareketle putperestliğin bu kavimle başladığını söyleyebiliriz.

Bunun üzerine Allah (c.c.) Nûh'u (a.s.) bu kavme peygamber olarak görevlendirdi. Nûh, kavmini uyarmaya başladı. Putperestliklerine ve diğer

---

121. "Su çekildi; iş bitirildi; [gemi de] Cudi [dağının] üzerine yerleşti."(11 Hud 44)
122. İbnu Kesir, Ebu'l-Fida İsmail, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Beyrut-1969, II. 446.
123. Ebu'l-A'la Mevdudi, Tefhimu'l-Kur'an, İstanbul-1987, II. 44.
124. Bk. 2 Bakara 213; 10 Yunus 19.
125. 7 A'raf 59; Bk. 71 Nuh 23.
126. 71 Nuh 23.

konulardaki isyanlarına devam etmeleri halinde acıklı bir azaba çarptırılacaklarını kendilerine bildirdi.[127] Buna rağmen servetlerine ve çocuklarına güvenerek böbürlendiler.[128] Kavmin ileri gelenleri bir araya gelerek Nûh'a karşı koydular. Hem kendisine hem de ona inananlara hakaret ettiler, küçük düşürmeye çalıştılar. Onlara göre insanın değer ölçüsü zenginlik, güç ve kuvvet idi. Bu sebeple zengin olmayan birinin kendilerine peygamber olarak gönderilmesi doğru değildi. Dolayısıyla Nûh (a.s.) onlara peygamber olamazdı.

Vahyi ölçü kabul etmemiş bu zengin tabaka, Nûh'a (a.s.) inanan zayıf insanlarla aynı saflarda olmayı reddettiler. Bununla da kalmayıp o insanları çevresinden uzaklaştırması için Hz. Nûh'a baskı yaptılar. Bundan da anlaşılıyor ki Nûh kavmi arasında bir sınıf çatışması da vardı.[129]

Nûh (a.s.) bu baskıya göğüs gerdi. Allah'a iman etmiş o zayıf müminleri yanından uzaklaştırmayı reddetti. "*Ben iman edenleri kovacak değilim; çünkü onlar rablerine kavuşacaklardır...*"[130] Diyerek, o müminleri bağrına bastı. Çünkü o müminler Allah'a kul olmuşlardı. Kendisi de Allah'ın elçisi idi. Elbette o müstekbirlerin teklifini reddedecekti. Bir peygambere ancak böyle bir davranış yaraşırdı.

İnkârcılar Nûh'un bir melek veya hazinelerle desteklenmiş bir kimse olmasını istiyorlardı. Nûh (a.s.) kendisinin ancak bir beşer olduğunu, hakkı tebliğ etmek üzere Allah tarafından görevlendirildiğini, gaybı bilmediğini onlara söyledi.[131]

---

127. Bk. 71 Nuh 1.
128. Bk. 34 Sebe 34-35.
129. Kasimi, Muhammed Cemaluddin, *Mehasinu't-Te'il*, Beyrut-1978, IX. 111-113.
130. 11 Hud 29.
131. Bütün bunları Kuran-ı Kerim şöyle anlatıyor: "Kavminden ileri gelen kafirler dediler ki: «Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Bizden, basit görüşle hareket eden alt tabakamızdan başkasının sana uyduğunu görmüyoruz. Ve

Kavminin itirazlarına rağmen, Hz. Nûh davet görevine devam etti. Kavmini putlara tapmaktan vazgeçirmek için çok gayret gösterdi. Açık gizli her türlü davet metodunu denedi. Uzun zaman geçmesine rağmen nasihatlar netice vermedi. Ama o davetine yine devam etti. Kavmine, iman etmeleri halinde kavuşacakları nimetleri bir bir sıraladı. Gökten rahmet, yerden bereket ve nesil nesil çocuklar vadetti. Fakat yine inkâr!.. Servet ve inat gözleri kör etmişti.

Nûh (a.s.) kavmini tefekküre sevkedecek örnekler vermeye başladı. İnsanların ana rahmindeki hallerinden, doğduktan sonraki hayat devrelerinden, yerin ve göklerin yaratılışından ibret almalarını öğütledi. Ardından ölüm ve ölümden sonra dirilişi hatırlattı. Ama yine isyan ettiler. Kavmin ileri gelenlerinin peşine düştüler. Vedd, Suvâ', Yağûs, Ya'ûk ve Nesr[132] adlı putlarını terketmeyeceklerini tekrar tekrar söylediler. Bununla kalmayıp Nûh'a (a.s.) adeta bir ultimaton verdiler. Yeter artık bizimle çok

---

sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Bilakis sizin yalancılar olduğunuzu düşünüyoruz.» [Nuh dedi ki] : «Ey kavmim! Eğer ben Rabbim tarafından [bildirilen] açık bir delil üzerinde isem ve O bana kendi katından bir rahmet vermiş de bu size gizli tutulmuşsa, buna ne dersiniz? Siz onu istemedeğiniz halde biz sizi ona zorlayacak mıyız? Ben size: Allah'ın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum. Gaybı da bilmem. Ben bir meleğim de demiyorum. Sizin gözlerinizin hor gördüğü kimseler için, Allah onlara asla bir hayır vermiyecektir diyemem. Onların kalplerinde olanı, Allah daha iyi bilir. Onları kovduğum takdirde ben gerçekten zalimlerden olurum.»" (11 Hud 27-31)

132. Bu isimler, aslında Adem ile Nuh arasında yaşayan salih zatların adlarıdır. Bu zatlar, vefat ettikten sonra onları örnek alan yeni bir nesil geldi. Bu nesil, İblis'in dürtmeseyle adı geçen salihlerin resimlerini yaptılar. İblise göre bu resimler insanları daha fazla ibadete sevkedecekti. Birinci nesilden sonra ikinci nesil geldi. Bu sefer Şeytan onlara kendilerinden önce gelenler, bu resimlere taptıklarını bildirdi. İşte putperestlik bu şekilde başladı. Bunun üzerine Allah (c.c.) Nuh'u (a.s.) putperestliğe sapan bu kavmi uyarmak üzere peygamber olarak gönderdi. (Bk. Buhari, Tefsir 71. 1; Şevkani, *Fethu'l-Kadir*, V. 298.)

uğraştın! dediler. Ona meydan okurcasına: "*Bahsettiğin azap gelecekse gelsin dediler?*"[133]

Nûh kavmi, kendi aralarından gönderilen birinin peygamberliğini bir türlü hazmedemiyorlardı.[134] Hayretlerini ifade etmekten çekinmiyorlardı.

---

133. Kuran Kerim yukanda anlattıklanmızı şöyle dile getirmektedir: "Kendilerine yakıcı bir azap gelmeden önce kavmini uyar, diye Nuh'u kendi kavmine gönderdik. Nuh şöyle dedi: «Ey kavmim! Şüpheniz olmasın ki, ben size Allah'a kulluk edin; O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin ki, Allah bir kısım günahlannızı bağışlasın ve sizi belli bir vadeye kadar tehir etsin [muahaza etmeden yaşatsın] diyerek apaçık uyaran bir kimseyim. Bilinmeli ki Allah'ın tayin ettiği vade gelince, artık o ertelenmez. Keşke bilseydiniz!»

[Sonra Nuh] «Rabbim! » dedi, «Doğrusu ben kavmimi gece gündüz [imana] davet ettim; fakat benim davetim, ancak kaçmalarını artırdı. Gerçekten de, [imana gelmeleri ve böylece] günahlarını bağışlaman için onları ne zaman davet ettiysem, parmaklarını kulaklarına tıkadılar. Elbiselerine büründüler, ayak direttiler, kibirlendikçe kibirlendiler.

Sonra, ben kendilerine haykırarak davette bulundum. Sonra, onlarla hem açıktan açığa hem de gizli gizli konuştum. Dedim ki: Rabbinizden mağfiret dileyin çünkü O, çok bağılayıcıdır. Üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin. Mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın, size bahçeler ihsan etsin, sizin için ırmaklar akıtsın. Size ne oluyor ki Allah'a büyüklüğü yakıştıramıyorsunuz? Oysa, sizi türlü merhalelerden geçirerek O yaratmıştır. Görmediniz mi, Allah yedi göğü birbiriyle ahenktar olarak nasıl yaratmış! onların içinde ayı bir nur kılmış, güneşi de bir çerağ yapmıştır. Allah, sizi de yerden ot [bitirir] gibi bitirmiştir. Sonra, sizi yine oraya döndürecek ve sizi yeniden çıkaracaktır. Allah, onda geniş yollar edinip dolaşasınız diye yeryüzünü sizin için bir sergi yapmıştır. [Öğütlerin fayda vermemesi üzerine] Nuh: «Rabbim! dedi, doğrusu bunlar bana karşı geldiler de malı ve çocuğu kendi ziyanını artırmaktan başka işe yaramayan kimseye uydular. Bunlar da, büyük hileler, büyük desiseler kurdular! ve dediler ki: Sakın ilahlarınızı bırakmayın; hele Vedd'en Suva'dan, Yağus'tan, Yauk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin. [Böylece] onlar gerçekten birçoklarını saptırdılar. [Rabbim!] sen de bu zalimlerin ancak şaşkınlıklarını artır." (71 Nuh 1-24)

134. Daha sonra gelen münkir kavimlerde de benzeri hazımsızlıklar söz konusu olmuştur. Nuh kavmi münkirleri, Hz. Nuh'a şöyle dediler: "Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz..." (11 Hud 27.) Nuh, Ad ve Semud kavmi münkirleri: "...dedilerki: Siz de bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz..."(14 İbrahim 10)

"Daha önce inkar edenlerin haberi size ulaşmadı mı? İşte onlar [dünyada] yaptıklarının cezasını tattılar. Onlar için acı bir azap da vardır. [O azabın sebebi] şu ki, onlara [Nuh, Hud, Salih ve Lût kavminin münkirleri] peygamberleri apaçık delilller getirmişlerdi, fakat on-lar, bir beşer mi bizi doğru yola götürecekmiş? dedi-ler, inkar ettiler ve yüz çevirdiler." (64 Teğabun 5-6)

Bunun üzerine Allah (c.c.) *"Allah'ın azabından sakınıp da rahmete nail olmanız ümidiyle, içinizden sizi uyaracak bir adam vasıtasıyla size bir zikir [kitap] gelmesine şaştınız mı?"*[135] diyerek onları adeta kınayarak uyarıyordu.

Bu uyarı da onlara kafi gelmemişti. Düşünceyi devre dışı bıraktılar. Hak'tan halka mesaj getiren Hz. Nûh'u susturmak istediler ve *"Ey Nûh! bizimle mücadele ettin ve bize karşı mücadelede çok ileri gittin. Eğer doğrulardan isen, kendisiyle bizi tehdit ettiğini [azabı] bize getir ! dediler."*[136]

Bu meydan okuma cevapsız kalmadı. Nitekim Nûh (a.s.) şu cevabı verdi: *"Onu size ancak dilerse Allah getirir. Ve siz [Allah'ı] aciz bırakacak değilsiniz. Eğer Allah sizi azdırmak istiyorsa ben size öğüt vermek istesem de, öğüdüm size fayda vermez. [Çünkü] O sizin rabbinizdir. Ve [nihayet] O'na döndürüleceksiniz.*[137]

Hz. Nûh'un *"Eğer Allah sizi azdırmak istiyorsa, ben size öğüt vermek istesem de, öğüdüm size fayda vermez. [Çünkü] O sizin rabbinizdir. Ve [nihayet] O'na döndürüleceksiniz."* İfadesinden uzun müddet tebliğ görevinde bulunduğunu ve bu tebliğine karşı kavminin inkârda ısrara devam ettiğini anlıyoruz. Nitekim Kur'an-ı Kerim başka bir ayette bunu açıkça ifade etmekte, Nûh'un (a.s.) kavmi arasındaki tebliğinin dokuzyüz elli sene devam ettiğini belirtmektedir.[138] Bu uzun müddete rağmen ilahi vahye kulaklarını tıkadılar. Bu durum Hz. Nûh'u çok üzdü.

Mekke müşrikleri de Rasulullaha (s.a.v.) şöyle demişlerdi: "...Allah, peygamber olarak bir beşer mi gönderdi?" (17 İsra 94)

135. 7 A'raf 63.

136. 11 Hud 32.

137. 11Hud 33-34.

138. "Andolsun ki biz Nûh'u kendi kavmine gönderdik de o bin yıldan elli yıl eksik bir süre onlann arasında kaldı..."(29 Ankebut 14)

Bunun üzerine yüce Allah ona teselli verdi. Bu teselli, her devirde yaşayan bütün islam davetçilerine bir mesaj oldu. "*Kavminden iman etmiş olanlardan başkası artık [sana] asla inanmayacak öyle ise onların işlemekte olduklarından [günahlardan] dolayı üzülme*"[139]

Bunun üzerine Nûh (a.s.) son kararını verdi. Ve davetini beddua ile noktaladı. Çünkü inkârcıların islah olmayacakları vahiyle kesinleşmişti. Nitekim şöyle dedi: "*Rabbim! yeryüzünde kafirlerden hiç kimseyi bırakma! Çünkü sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar, yalnız ahlâksız, nankör [insanlar] doğururlar [yetiştirirler].*"[140]

Hz. Nûh'un beddua etmesi, hiçbir zaman onun merhametsizliğine veya katı kalpliliğine delalet etmez. Aksine o, dokuzyüzelli sene gibi uzun bir müddet kavmi arasında kalmış, her türlü metodu deneyerek nasihatını sürdürmüş ve onları hakka davet etmiş bir peygamberdi. Bu durum, onun ne kadar merhametli olduğunu göstermeye kâfidir. Zaten bir peygamberden beklenen de budur.

Resulullah da (s.a.v.) Kureyş müşriklerini ve etraftaki kabileleri davet ederken, zaman zaman şiddetli tepkiler görmüş, özellikle Taif'de Sakif kabilesi tarafından taşlanmış ve kanlar içinde bırakılmış olmasına rağmen, "*Allah'ım Sakif kabilesine hidayet ver!*"[141] diye dua etmiştir. Defalarca kendisine yapılan işkencelere rağmen o, Allah'a yalvararak düşmanlarının hidayetini istemiştir.[142] Bu da bütün peygamberlerin ne kadar merhametli olduklarını göstermektedir. Ancak aynı peygamber, Kabe'de ibadet ederken, mübarek omuzlarına deve işkembesini geçirerek hakaret eden

---

139. 11Hud 36.
140. 71 Nuh 26-27.
141. Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevra, el-Camiu's-Sahih, Beyrut-tarihsiz, Menakib 74.
142. Bk. Buhari, Bed'u'l-Halk 7; Muslim, Cihad 111.

Ebu Cehil b. Hişam, Utbe b. Rabia, Şeybe b. Rabia, Velid b. Ukbe[143], Umeyye b. Halef ve Ukbe b. Ebi Muayt'a beddua etmiştir. Bu da bedua ettiği kişilerin imana gelmeyeceklerini gösterir. Nitekim hepsi de Bedir savaşında kâfir olarak öldürülmüşlerdir.[144]

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, diğer insanlarda olduğu gibi peygamberlerde de gazap duygusu vardır. Bunun neticesi olarak da yeri gelince beddua da edebilirler. Bu da Allah'ın bilgisi ve izni dahilindedir. Aksi takdirde uyarılırlardı. Çünkü onlar vahiyle korunmuş birer örnek insandırlar.

Peygamberlerin bedduası, ya iman etmeyecekleri ya da peygamberlere işkence etmekten vazgeçmeyecekleri kesinleşmiş olan insanlar hakkında olmuştur. Nitekim Hz. Nûh'un bedduası da, böyle bir bedduadan ibarettir.

İnkârcı ve inkârcı oldukları kadar, inatçı olan Nûh kavmi, tehdit edildikleri azabın gelmeyeceğine inandıkları için onu ısrarla istediler. Kuşkusuz münkirlerin her meydan okuyuşlarından sonra semavi azap kaçınılmazdır. Bu nedenle azap gelip çatmadan önce Nûh'un şöyle bir uyarısı daha oldu: "*Onlara Nûh'un haberini oku: Hani o kavmine demişti ki «Ey kavmimi! Eğer benim [aranızda] durmam ve Allah'ın ayetlerini hatırlatmam size ağır geldiyse ben yalnız Allah'a dayanıp güvenirim. Siz de ortaklarınızla beraber toplanıp yapacağınızı kararlaştırın. Sonra işiniz başınıza dert olmasın. Bundan sonra da [vereceğiniz] hükmü bana uygulayın ve bana mühlet de vermeyin.*" "*Eğer yüz çeviriyorsanız, zaten ben sizden bir ücret istemedim. Benim ecrim Allah'tan başkasına ait değildir ve bana müslümanlardan olmam emrolundu.*"[145] Bunun üzerine

143. Ulema bunun hata olduğuna ittifak etmişlerdir. Doğrusu Velîd b. Utbe'dir.(Ahmet Davutoğlu, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, İstanbul-1983, VIII. 603)

144. Muslim, Cihad 107.

145. 10 Yunus 71-72.

Allah (c.c.), Nûh'a bir gemi yapmasını emretti. Gemi, sanki büyük bir tufanın habercisiydi. İman ederek o gemiye binenler kurtulacaktı. Hz. Nûh gemiyi yapmaya başlayınca münkirler azgınlıklarına devam ederek kendisiyle alay ettiler. Vahye karşı gelen bir topluluktan, başka ne beklenebilirdi? Sataşma, alay ve hor görme..!

Nûh (a.s.) gemiyi yaptı Allah (c.c.), ona iman edenlerle birlikte her cins hayvandan ikişer çift, gemiye almasını emretti. Hz. Nûh oğlunu da gemiye çağırdı. Ancak oğlu bu davete uymadı. Hz. Nûh, oğlu için Allah'a yalvardı, ehlinden olduğunu belirterek Allah'ın kendisine verdiği sözü hatırlattı. Yüce Allah onun ehli'nden olmadığını kendisine bildirdi.[146] Yağmur

---

146. Hz.Nuh'un oğlu hakkında üç görüş ileri sürülmüştür:

1- Nuh'un (a.s.) kendi sülbündendir. "Nuh, gemiden uzakta bulunan oğluna: Yavrucuğum! bizimle beraber bin, kafirlerle beraber olma! diye seslendi." (11 Hud 42) Ayeti bunun delilidir.

2- Üvey oğludur. Mücahid (ö. 103/721) ve Hasan el-Basri (ö. 110/728) bu görüştedirler. Ancak Hasan "Ey Nuh! o asla senin ailenden değildir. Çünkü o salih olmayan bir ameldir." (11 Hud 46) Ayetinden sonra "Bu ikisi [Nuh ve Lût'un hanımları] kullarımızdan iki salih kişinin nikahları altında iken onlara hainlik ettiler." (66 Tahrim 10) mealindeki ayeti ilave ediyordu. Buradan hareketle bazıları üçüncü bir görüş ileri sürdüler

3- Haşa! gayrı meşrudur. Bunu söyleyenler Tahrim suresinin onuncu ayetindeki "ihanet ettiler ifadesine dayanıyorlar. Halbuki, İbnu Abbas'a (ö. 68/687) "ihanetin" manası sorulduğunda şu cevabı vermiştir: "Nuh'un (a.s.) hanımı kocasına deli diyordu. Lût'un (a.s.) hanımı da gelen misafirleri kafirlere ihbar ediyordu" İbnu Abbas bir başka yerde de: "Nuh'un oğlu kendi sülbündendir. Hiçbir peygabberin hanımı zina etmemiştir." diyor.

Razi (606/1209), Ebu's-Suud (ö. 982/1574), Ālûsî (ö. 1270/1854) ve daha birçok müfessir üçüncü görüşü tamamen reddetmişlerdir. Yaptığımız incelemede üçüncü görüşün kime ait olduğunu ortaya çıkaramadık. Ancak "söylendi" şeklinde aktarılmaktadır. Kaldı ki Hasan el-Basriye atfedilen görüşe dayanarak veya Tahrim suresi onuncu ayetini yorumlayarak, peygamber hanımlarını zina ile suçlamak büyük bir cüretkarlıktır. Asla kabul edilemez.

Binaenaleyh o ki, peygamberlerin hanımları münkir olabilirler ama, hem inananların hem de inanmayanların nezdinde aşağılık bir davranış olarak kabul edilen zinadan uzaktırlar. (Bk. Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, Camiu'l-Beyan an Te'vili Āyi'l-Kur'an, Beyrut-1988, XIX. 49-53; Ebu's-Suud Muhammed b. Muhammed el-İmadi, İrşadu Akli's-Selim ile Mezaye'l-Kur'ani'l-Kerim, Beyrut-

gökten boşalırcasına yağarken, yerden de su fışkırdı.[147] Neticede gemide bulunanlar hariç diğerleri boğularak helak oldular.[148]

Tufanın yer yüzünün tamamını mı, yoksa Hz. Nûh'un kavminin yaşadığı bölgeyi mi içerdiği konusunda, Kur'an-ı Kerimde ve hadislerde açık bir ifade yoktur. Ancak Kur'an-ı Kerim, bize tufandan sonra, yeryüzünde Nûh kavminden olup da iman edenlerin dışında kalanların helak olduklarını

---

tarihsiz, IV. 212; Razi, XVII. 233; Âlusi, Şehabuddin Mahmud, *Ruhu'l-Meani fi Tefsiri'l-Kurani'l-Azim ve's-Seb'i'l-Mesani*, Beyrut-tarihsiz, XII. 69.)

147. "Biz de derhal nehir gibi devamlı akan bir su ile göğün kapılarını açtık. Yeryüzünde kaynaklar fışkırttık. [Her iki] su, takdir edilmiş bir işin olması için birleşmişti."(54 Kamer 11-12)

148. Hz. Nuh'un kavmi ile ilgili kıssanın bu son bölümü Kuran Kerimde şöyle anlatılmaktadır: "Gözlerimizin önünde ve vahyimiz [emrimiz] uyarınca gemiyi yap ve zülmedenler hakkında bana [bir şey] söyleme! Onlar mutlaka boğulacaklardır! Nuh gemiyi yapıyor, kavminden ileri gelenler ise yanına her uğradıkça onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: «Eğer bizimle alay ediyorsanız, iyi bilin ki siz nasıl alay ediyorsanız, biz de sizinle alay edeceğiz! Kendisini rezil edecek azabın kime geleceğini ve sürekli bir azabın kimin başına ineceğini bileceksiniz.» Nihayet emrimiz gelip de sular coşup yükselmeye başlayınca Nuh'a dedik ki: «[Canlı çeşitlerinin] her birinden iki eş ile [boğulacağına dair] aleyhinde söz geçmiş olanlar dışında aileni ve iman edenleri gemiye yükle!» Zaten onunla beraber pek azı iman etmişti. Nuh dedi ki: «Gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de, durması da, Allah'ın adıyladır. Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.» Gemi dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nuh, gemiden uzakta bulunan oğluna: «Yavrucuğum! [sen de] bizimle beraber bin, kafirlerle beraber olma! » diye seslendi. Oğlu: «Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım.» dedi. [Nuh] «Bu gün Allah'ın emrinden [azabından], merhamet sahibi Allah'tan başka koruyacak kimse yoktur.» dedi. Aralarına dalga girdi, böylece o da boğulanlardan oldu. [Nihayet] «Ey yer! Suyunu yut! ve ey gök [suyunu] tut!» denildi. Su çekildi; iş bitirildi; [gemi de] Cudi [dağının] üzerine yerleşti. Ve: «o zalimler topluluğu canı Cehenneme! » denildi. Nuh Rabbine dua edip dedi ki: «Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin va'din ise elbette haktır. Sen hakimlerin hakimisin» Allah buyurdu ki: «Ey Nuh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim.» Nuh dedi ki: «Ey Rabbim! Ben senden hakkında bilgim olamayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve esirgemezsen, ben ziyana uğrayanlardan olurum!» Denildi ki: «Ey Nuh! Sana ve seninle beraber olan ümmetlere bizden selam ve bereketlerle [gemiden] in! Kendilerini [dünyada] faydalandıracağımız, sonra da bizden kendilerine elem verici bir azabın dokunacağı ümmetler de olacaktır.»" (11 Hud 37-48)

şu ayette haber vermektedir: "*Biz yalnız Nûh'un soyunu kalıcı kıldık*".[149] Bazı müfessirler de söz konusu ayetteki hükmün genel olduğunu söylemişlerdir. Binaenaleyhi Hz. Nûh'un soyundan olsun ya da olmasın yeryüzünde bulunan bütün insanlar (iman edenler mütesna) tufan ile helak olmuşlardır.[150] Bunu te'yit eden yani Nuh'un o dönemde yaşayan bütün insanlara gönderildiğinin bir başka delili de, Rasulullahtan rivayet edilen mahşerle ilgili uzun bir hadistir. O hadiste, insanların hesaba başlamasına şefaatçı olarak Hz. Adem'den sonra Nûh'a gittiklerinde söyledikleri şu sözdür: "Ey Nuh! Yeryüzünde yaşayan insanlara gönderilen ilk resulsun."[151]

Tirmizi'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte bütün bu söylenenler, açık bir şekilde dile getirilmiştir. Bu sebepten dolayı, kanaatimizce bu konudaki yorum kapısını kapatmalıyız. Çünkü söz konusu hadiste Rasulullah (s.a.v.) , "*Biz yalnız Nûh'un soyunu kalıcı kıldık.*"[152] Ayetini okuduktan sonra şöyle buyurdu: "*Ham, Sam ve Yafes'tirler*".[153]

Kur'an-ı Kerim, Hz. Nûh'a inananların az olduklarını haber vermesinden, tufandan kurtulanların da az olduklarını anlıyoruz.[154] Aynı zamanda kurtulamayanlar arasında müşrik çocuklarının dahil olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü çocukların istisna edildiğini açıklayan herhangi bir nas yoktur. Çocukların helak olması da, mutlaka o çocukların suçlu oldukları anlamına gelmediği gibi, bilakis çocukların helakı, münkirlerin cezasını artırmıştır, denebilir.[155] Kaldı ki helakı gerektiren sebepler

---

149. 37 Sâffât 77.
150. Razi, XXVI. 145; Şevkani, Fethu'l-Kadir, IV. 387; İbnu Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, IV. 12.
151. Buhari, Enbiya 3. Hadisin bu anlamda şerhi için bk. Askalani, Ahmed b. Ali b. Hacer, Fethu'l-Bari bi Şerhi Sahihi'l-Buhari, Beyrut-tarihsiz, VI. 372-373.
152. 37 Sâffât 77.
153. Tirmizi, Tefsir 38.
154. Bk.11 Hud 40.
155. Abdulvahhab en-Neccar, Kasasu'l-Enbiya, Kahire-tarihsiz, s.52.

tahakkuk edince helak yalnız zalimleri içine almaz, genelleşir. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: "*Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadace zülmedenlere erişmekle kalmaz [umuma sirayet ve hepsini perişan eder.] Biliniz ki, Allah'ın azabı şiddetlidir.*"[156]

Ayrıca Hz. Nûh'un, müşriklerin çocuklarını da içine alan umumi bir beddua da bulunduğunu hatırlayalım.[157]

Görülüyorki Hz. Nûh'un kavmi inkârcı ve putperest bir kavimdir. Bu kavmin inkârcıları bedeni ve mali güçlerine güvenerek peygamberlerine ve ona inanan müminlere karşı tekebbürde bulunmuş, alaya almış, hatta durmadan onlara sataşmışlar, eziyet ve işkence etmişlerdir. Bu sebeple de boğularak helak olmuşlardır. Ne gariptir ki güçsüzlere karşı zorbalık göstererek tekebbürde bulunma mantığı halen de yer yer devam etmektedir.

---

156. 8 Enfal 25.
157. "Nuh: Rabbim! dedi, Yeryüzünde kafirlerden hiç kimseyi bırakma! Çünkü Sen onlan bırakırsan kullarını saptırırlar, yalnız ahlaksız, nankör doğururlar [yetiştirirler]. " (71 Nuh 26-27)

B- HÛD KAVMİ

Hûd'un (a.s.) kavmi Kur'an-ı Kerimde *"Âd"* diye anılır.[158] Âd, Nûh'un (a.s.) kavminden sonra gelen ilk kavimdir.[159] A'raf, Hûd, Muminun, Şuara, Fussilet, Ahkaf, Zariyat, Kamer, Hâkka ve Fecr sureleri Âd kavmini çeşitli yönleriyle ele alıp anlatmaktadır. Tarihten bize intikal eden belgelerin en sahihi Kur'an-ı Kerim olduğu için, Âd kavmi hakkındaki en sağlam bilgiler burada anlatılanlardır.

Âd kavmi, bugün Umman devletinin *"Ahkaf"* bölgesinde yaşamışlardır. Ahkaf bölgesi, Hadramut şehrinin kuzeyinde kalır. Onun da kuzeyinde Arabistan yarımadasının Rub'u'l-Hâlî çölü vardır. Ahkaf bölgesi, bugün yüksek kum tepeleri ile örtülüdür. Zaten bu kelimenin sözlük anlamı da, yüksek kum tepeleri demektir.[160] Kavmin helakından sonra, yerleşim birimlerinin büyük bir bölümü bu tepelerin altında kalmıştır.

Hz. Nûh kavminden sonra gelen Hûd (a.s.) kavmi de peygamberlerine karşı başkaldırdı. Nûh (a.s.) kavminin peygamberlerine karşı takındığı davranışların benzerini Hûd kavminde de görüyoruz. Bu da her iki kavmin benzer karekterde olduğunu göstermektedir.

Âd kavmi, yaratılış itibarıyla güçlü ve kuvvetli bir kavimdir.[161] Ticaret ve ziraatle uğraştıkları için ekonomileri de sağlamdı.[162] Bu nedenle

---

158. "Ad [kavmine] kardeşleri Hud'u [gönderdik]" (11 Hud 50)
159. "Düşünün ki O sizi, Nuh kavminden sonra onların yerine getirdi." (7 A'raf 69)
160. Kirmani, Muhammed b. Yusuf b. Ali, *el-Buhari bi Şirhi'l-Kirmani,* Mısır-1937, XIV. 4, Müfredat, s. 181.
161. "Ad kavmine gelince, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve: Bizden daha kuvvetli kim var? dediler. Onlar kendilerini yaratan Allah'ın, onlardan daha kuvvetli olduğunu görmediler mi? Onlar bizim ayetlerimizi [mucizelerimizi] inkâr ediyorlardı." (41 Fussilet 15)
162. "Temelli kalacağınızı umarak sağlam yapılar mı ediniyorsunuz? Yakaladığınız zaman, zorbalar gibi mi yakalıyorsunuz? Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.

şehirler imar edip, medeniyetler kurmuşlardı ki, onların şehirlerinin bir benzeri daha bu dünyada gerçekleşmeyecektir.[163] Ancak bu maddi nimet ve imkanları gördükçe şımararak, güçsüzleri köleleştirmişlerdir. Maddi refahı yakalamış olan Ād kavmi, maddi imkanlar gördükçe daha da azgınlaşarak babalarının tapındıkları putlara ibadet etmeye devam etmişlerdir.[164]

Bunun üzerine Allah (c.c.), kardeşleri olan, yani aynı soydan gelen Hz. Hûd'u kendilerine peygamber olarak gönderdi. Hûd (a.s.) hiçbir karşılık beklemeden tebliğine başladı. Onları önce tevhide davet etti. Şüphesiz tevhid, her peygamberin davetindeki ilk basamaktır. Hz. Hûd, kavmini Allah'a ibadet etmeye çağırdı.[165] Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri birer birer hatırlattı. Tevbe etmeleri halinde bu nimetlerin daha da artacağını bildirdi.[166] Aksi takdirde ilahi kudrete karşı mağlub olacaklarını, dünyada helaka ve ahirette de azaba maruz kalacaklarını kendilerine anlattı. Ama O'nu yalanladılar. Pek azı hariç iman etmediler.[167] Hz. Hûd'a "Biz seni kesinlikle bir beyinsizlik içinde görüyoruz"[168] dediler. Güçlerine güvendiler.

Bildiğiniz şeyleri size veren, size davarlar, oğullar, bağlar, pınarlar ihsan eden [Allah'a karşı gelmek]den sakının." (26 Şuara 129-135)

163. "Görmedin mi, Rabbin ne yaptı Ad kavmine; direkleri [yüksek binaları] olan ülkelerde benzeri yaratılmamış." (89 Fecr 6-7-8)

164. "Dediler ki «Sen bize tek Allah'a kulluk etmemiz ve atalarımızın tapmakta olduklarını bırakmamız için mi geldin?.Eğer doğrulardan isen bizi tehdit ettiğin [azabı] bize getir. [Hûd] dedi ki: «Üzerinize Rabbinizden bir azap ve bir hışım inmiştir. Haklarında Allah'ın hiçbir delil indirmediği, sadece sizin ve atalarınızın taktığı kuru isimler hususunda benimle tartışıyor musunuz? Bekleyin öyleyse, şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!»" (7 A'raf 70-71); Bk. Cevzi, Ebu'l-Ferec Abdurrahman Ali b. Muhammed el-Kureşî el-Bağdadî, *Zadu'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir*, Beyrut-1987, III. 223

165. Bk. 7 A'raf 65.

166. Bk. 11 Hud 52.

167. Bk. 26 Şuara 139.

168. 7 A'raf 65.

"Bizden daha kuvvetli var mı?"[169] diyerek gittikçe azgınlaştılar. Nasihata devam eden Hz. Hûd: "Ben sizin büyük bir günün azabına uğramanızdan korkuyorum"[170] dedi. Buna rağmen yumuşaklığa sertlikle karşılık verdiler. "Sen bizi tanrılarımızdan çevirmek için mi bize geldin? Hadi, doğru söyleyenlerden isen, bizi tehdit ettiğin şeyi başımıza getir, dediler."[171]

Görüldüğü gibi, Allah'ın elçisine meydan okudular. Hz. Nûh'un kavmi gibi onlar da Hz. Hûd'un kendilerinden biri olması nedeniyle Hz. Hûd'un peygamberliğini bir türlü hazmedemediler.[172] Her şeye hakim ve istediğini gerçekleştirmeye muktedir olan Allah (c.c.), kulunu ve elçisini güçsüz bırakacak değildi. Nihayet vahye karşı direnen, onu tanımayan bu azgın topluluk, toplu helakla cezalandırıldı. *"Âd [kavmi] ise, uğultulu, önünde durulmaz bir fırtına ile helak edildiler. Allah onu ardarda yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti. Öyle ki [eğer orada olsaydın] , o kavmi içi boş hurma kütükleri gibi oracıkta yere serilmiş görürdün."*[173]

Kur'an-ı Kerimin Hûd'un (a.s.) kavmini muhtelif surelerde zikrettiğini yukarıda ifade etmiştik. Konunun daha iyi anlaşılması için ilgili ayetlere [174] müracaat edilmesinde, ayrıca kıssayı özetleyen birkaç ayeti nakletmekte fayda görüyoruz: *"Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u [gönderdik] O dedi ki: «Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Hala sakınmayacak mısınız?» Kavminden ileri gelen kafirler dediler ki: «Biz seni kesinlikle bir beyinsizlik içinde görüyoruz ve gerçekten seni yalancılardan sanıyoruz.» «Ey kavmim!» dedi.«Ben beyinsiz değilim fakat ben alemlerin*

---

169. 41 Fussilet 15.
170. 46 Ahkaf 21.
171. 46 Ahkaf 22.
172. Bk. 7 A'raf 69.
173. 69 Hâkka 6-7.
174. 11 Hud 50-60; 23 Mu'minun 31-42; 26 Şuara 123-140; 41 Fussilet 15-86; 46 Ahkaf 21-26; 51 Zariyat 43-44; 54 Kamer 18-21; 69 Hâkka 6-8; 89 Fecr 6-8.

Rabbinin gönderdiği bir elçiyim. Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm. sizi uyarmak için içinizden bir adam vasıtasıyla Rabbinizden size bir zikir [vahiy] gelmesine şaştınız mı? Düşünün ki O sizi Nûh kavminden sonra onların yerine getirdi ve yaratılışta sizi onlardan üstün kıldı. O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz.» Dediler ki: «Sen bize tek Allah'a kulluk etmemiz ve atalarımızın tapmakta olduklarını bırakmamız için mi geldin? Eğer doğrulardan isen, bizi tehdit ettiğini [azabı] bize getir.» [Hûd] dedi ki: «Üzerinize Rabbinizden bir azap ve bir hışım inmiştir. Haklarında Allah'ın hiçbir delil indirmediği, sadece sizin ve atalarınızın taktığı kuru isimler hususunda benimle tartışıyor musunuz? Bekleyin öyleyse, şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.» Onu ve onunla beraber olanları rahmetimizle kurtardık ve ayetlerimizi yalanlayıp da iman etmeyenlerin kökünü kestik."[175]

Hûd suresinde de Ād kavminden şöyle bahsedilmektedir: "Ād kavmine de kardeşleri Hûd'u [gönderdik]. Dedi ki: «Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Siz yalan uyduranlardan başkası değilsiniz. Ey kavmim! Sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, beni yaratandan başkasına ait değildir. Hala aklınızı kullanmıyor musunuz? Ey kavmim! Rabbinizden bağış dileyin; sonra da O'na tevbe edin ki, üzerinize göğü [yağmuru] bol bol göndersin ve kuvvetinize kuvvet katsın. Günah işleyerek [Allah'tan] yüz çevirmeyin.» Dediler ki: «Ey Hûd! Sen bize açık bir mucize getirmedin, biz de senin sözünle tanrılarımızı bırakacak değiliz ve biz sana iman edecek de değiliz. Biz, tanrılarımızdan biri seni fena çarpmış! demekten başka bir söz söylemeyiz.» [Hûd] dedi ki: «Ben Allah'ı şahit tutuyorum; siz de şahit olun ki ben sizin ortak

---

175. 7 A'raf 65-72.

koştuklarınızdan uzağım. O'ndan başka [taptıklarınızın hepsinden uzağım]. Haydi hepiniz bana tuzak kurun; sonra da bana mühlet vermeyin! Ben, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a dayandım. Çünkü yürüyen hiç bir valık yoktur ki, O, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbim dosdoğru yoldadır. Eğer yüz çevirirseniz şüphesiz ki benimle size gönderileni size bildirdim. Rabbim [dilerse] sizden başka bir kavmi yerinize getirir de O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Çünkü benim Rabbim her şeyi gözetendir.» Emrimiz gelince Hûd'u ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık, onları ağır bir azaptan kurtuluşa erdirdik. İşte Âd [kavmi] Rablerinin ayetlerini inkâr ettiler; O'nun peygamberlerine asi oldular ve inatçı her zorbanın emrine uydular. Onlar hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lanete tabi tutuldular. Biliniz ki, Âd Rablerini inkâr ettiler. Bilin ki Hûd'un kavmi Âd, Allah'ın rahmetinden uzak kılındı."[176]

Allah'ın rahmetinden uzak bırakılan bu kavmin sonu helak ile noktalandı. Kur'an-ı Kerim onların helakını şöyle anlatmaktadır: "*Âd kavmi ise, uğultulu, kasıp kavuran bir fırtına ile helak edildiler. Allah onu, ardarda yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti. Öyle ki [eğer orada olsaydın], o kavmi, içi boş hurma kütükleri gibi oracıkta yere serilmiş halde görürdün.*"[177]

Hz. Hûd'un kavmiyle arasında geçen kıssayı dikkatle incelediğimizde şu önemli dersler çıkarabiliriz.[178]

1-Kötülüğe misliyle mukabele edilmez. Nitekim Hûd (a.s.) öyle yapmıştır. "*Biz seni kesinlikle bir beyinsizlik içinde görüyoruz*"[179] demelerine

176. 11 Hud 50-60.
177. 69 Hâkka 6-7.
178. Bk. Abdulvahhab en-Neccar, Kasasu'l-Enbiya, s. 77-78.
179. 7 A'raf 66.

rağmen o: "*Ey kavmim! dedi, ben beyinsiz değilim; fakat ben alemlerin Rabbinin gönderdiği bir elçiyim. Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm*"[180] şeklinde güzel bir mukabelede bulunmuştur.

2-İrşad görevini üstlenen herkesin Hûd (a.s.) gibi diyalogtan yana fakat tavizsiz ve mütehammil olması gerekir. "*Eğer yüz çevirirseniz şüphesiz ki benimle size gönderileni size bildirdim. Rabbim [dilerse] sizden başka bir kavmi yerinize getirir de O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Çünkü benim Rabbim her şeyi gözetendir.*"[181]

Görülüyor ki, Ãd kavmi de Allah'tan başka ilahlara tapan bir kavimdir. İnkârı imana tercih etmişlerdir. Güçlü ve kuvvetli oldukları gibi, yaşadıkları bölgenin verimliliği nedeniyle zengin bir kavimdir. Bu sebeplerden dolayı oldukça azgın olan bu kavim Hz. Hûd'a ve ona inananlara karşı bütün insani değerleri ayak altına alarak alaycı bir tavır takınmışlardır. Peygamberlerini beyinsizlikle itham ederek azgınlığın zirvesine çıkmışlardır. Öte yandan insanların mallarını gaspetmekten geri kalmamışlardır. Bunun neticesinde Allah (c.c.) onları uğultulu, kasıp kavuran bir kasırga ile helak etti.

---

180. 7 A'raf 67-68.
181. 11 Hud 57.

C-SALİH KAVMİ

Tarihte Semûd kavmi diye bilinen kavim, Salih'in (a.s.) kavmidir. Semûd kavmi, daha önce helak olmuş Ād kavminden sonra gelir.[182] Ād kavmi ile aralarındaki akrabalıktan dolayı Semûd kavmine "*Semûd-u İrem*", Ād kavmine de "*Ād-ı İrem*" denilmiştir.[183] Kur'an-ı Kerim, oniki surede Semûd kavminden söz etmektedir.[184] Yeri geldikçe Semûd kavmiyle ilgili ayatleri naklederek incelememizi sürdüreceğiz.

Semûd kavmi, Nûh'un (a.s.) soyundan gelir. Hicaz ve Tebuk arasında bulunan ve "*Hicr*" diye anılan yerde yaşamıştır.[185] Bu bölgeye aynı zamanda "*Medâin Salih: Salih'in şehirleri*" denilmektedir. Rasulullah (s.a.v.) Tebuk seferinde Hicr bölgesinde konaklamış ve yanındakilere orada bulunan kuyulardan su almamaları için ikazda bulunmuştur. Daha önce su alıp hamur yoğuranlara hamurlarını develere yedirmelerini, suyu da dökmelerini, su alacaklar ise yalnız devenin içtiği kuyudan almalarını emretmiştir.[186]. Bu olay, Kur'an-ı Kerimde bahsedilen Hicr bölgesinin bugünkü Medain Salih'i de içine alan bölge olduğunu ispatlamaktadır.

Semûd kavmini incelediğimizde; onların putperest, oldukça zengin, bu sebeple de azgın ve dini konularda cahil olduklarını anlıyoruz. İçinde yaşadıkları ev ve sarayları da dikkate alırsak, adı geçen kavmin aynı

---

182. "... Ad kavminden sonra yerlerine sizi [Semud kavmi] getirdi. Ve yeryüzünde sizi yerleştirdi..."(7 A'raf 74)
183. Abdulvahhab en-Neccar, Kasasu'l-Enbiya', s. 79.
184. 7 A'raf 73-79; 11Hud 61-68; 15 Hicr 80-84; 26 Şuara 141-159; 27 Neml 45-53; 41 Fussilet 17-18; 51 Zariyat 43-45; 53 Necm 50-51; 54 Kamer 23-31; 69 Hâkka 4-8; 89 Fecr 6-13; 91 Şems 11-15.
185. İbnu Kesir, Ebu'l-Fidâ' İsmail, el-Bidaye ve'n-Nihaye, Beyrut- 1985, I. 130.
186. Bk. Buhari, Enbiya 17.

zamanda medeniyetler görmüş ve medeniyetler kurmuş olduklarını tespit ediyoruz.[187]

Semûd kavminin kayaları oyarak evler edinmeleri, onların bedenen güçlü ve kuvvetli olduklarını göstermektedir.[188] Diğer yandan Arap yarımadasının kuzeyinde bulunan Şam bölgesi ile güneyini birbirine bağlayan ticaret yolu üzerinde bulunmaları, ve bu nedenle de ticaretle uğraşmaları onların güçlü bir ekonomiye sahip olduklarını anlıyoruz.

Zengin bir kavim olmalarına rağmen, aralarında köleleştirdikleri mustazaf ve fakir insanlar da vardı. Her dönemde olduğu gibi siyasi otorite de güçlü ve kuvvetli hür kişilerin elindeydi. Güçlü ve kuvvetli olan bu müstekbirler; Hz. Salih'in (a.s.) davetini kabul edip ona iman edenlere: "*Siz Salih'in Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz?*"[189] diyerek onları alaya alıyorlardı.

Semûd kavmi, okur-yazar bir kavimdir. Tarihi kalıntılar üzerindeki kitabeler bunun delilidir. Kültürlü olmalarına rağmen toplumsal dengesizlikleri yaşamışlardır. Münkirleri müreffeh bir yaşantı sürdürdükleri için gece hayatına düşkündürler. Ancak Asurlular (Aşurîler) istilasına uğrayarak bunun cezasını görmüşler ve çok şey kaybetmişlerdir.[190]

---

187. Takiyyuddin ed-Debbağ, Mecelletu Kulliyyeti'l-Âdâb, Bağdat Üniversitesi- 1978, sayı 23, s.65.

188. "Düşünün ki, [Allah] Ad kavminden sonra yerlerine sizi getirdi. Ve yeryüzünde sizi yerleştirdi: Onun düzlüklerinde saraylar yapıyorsunuz, dağlarında evler yontuyorsunuz. Artık Allah'ın nimetlerini hatırlayın da yeryüzünde fesatçılar olarak karışıklık çıkarmayın."(7 A'raf 74); Bk. 15 Hicr 82; 89 Fecr 6.

189. 7 A'raf 75.

190. Mahmud Muhammed er-Revsan, *el-Kabailu's-Semudiyye ve's-Safeviyye Dirasatun Mukarenetun*, Riyad- 1987, s. 139-149.

Bulundukları bölge hurma bahçeleri ve ekinlerle kaplıydı. Arazilerinde pınarlar akıyordu.[191] Bu da Semûd kavminin tarım ve hayvancılıkla da uğraştığını göstermektedir.

Daha önce helak olmuş kavimlerde olduğu gibi Semûd kavminin de itikadı bozuktur. Allah'ı bırakarak kendilerine putlar edinmişlerdi. Putları Allah'a ortak koşarak onlara ibadet ediyorlardı. Bu putların savaşlarda kendilerine yardım edeceklerini, hastaları şifaya kavuşturacaklarını, yağmurun yağması için kendilerine vesile olabileceklerini kabul ediyorlardı.[192]

Âd kavminden sonra, kendilerine verilen bunca nimetlere karşılık Allah'a isyan eden Semud kavmine Allah (c.c.) *"Kardeşleri Salih'i [gönderdi], Dedi ki:«Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; Sizin O'ndan başka tanrınız yoktur.»"*[193] Salih (a.s.), Allah'ın, kavmine verdiği nimetleri hatırlatarak yalnız O'na ibadet edip yaptıkları hatadan dolayı tövbe etmelerini ve kendisine itaatkar olmalarını emretti.[194] Semûd kavmi de gücüne, kuvvetine ve malına güvenerek Hz. Salih'i yalanladı.[195] *"Dediler ki:«Ey Salih! Sen bundan önce içimizde ümit beslenen birisiydin.[Şimdi] babalarımızın taptıklarına tapmaktan bizi engelliyor musun? Doğrusu biz, bizi kendisine [kulluğa] çağırdığın şeyden ciddi bir şüphe içindeyiz.»"*[196] Salih (a.s.) : *"Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. O da, size bir mucize olarak Allah'ın şu devesidir."*[197] diyerek iman etmeleri için iknaya çalıştı. Bu

---

191. "Siz burada, bahçelerin, pınarların içinde; ekinlerin, salkımları sarkmış hurmalıkların arasında güven içinde bırakılacak mısınız [sanırsınız]?" (26 Şuara 146-148)
192. Mahmud Muhammed er-Revsan, a.g.e., s. 145.
193. 7 A'raf 73; 11 Hud 61; 27 Neml 45.
194. Bk. 7 A'raf 73-74; 11Hud 61; 26 Şuara 144.
195. Bk.15 Hicr 80; 26 Şuara 141.
196. 11 Hud 62.
197. 7 A'raf 73.

davetinden dolayı ücret istemediğini de bildirdi. Ancak inkâr ve inatlarında ısrar ederek Hz. Salih'e hakaretler ettiler. *"Sen, olsa olsa büyülenmiş birisin!"*[198] *dediler. "Sen ancak bizim gibi bir insansın"*[199] diyerek de peygabberliğini bir türlü hazmedemediler. Salih (a.s.) kendilerine mucize olarak gönderilen deveye zarar vermemelerini istedi. Ancak gözleri dönmüş bu insanlar deveyi kestiler. Vahyi inkâr ederek Hz. Salih'e karşı geldiler. İnsanları köleleştirdiler. Bunlar yetmiyormuş gibi yol keserek gelip geçenlerin mallarını gasp ettiler. Böylece sosyal hayatın dengesini bozdular. Yeryüzünde fesat çıkardılar. Böyle bir kavim elbette cezasız kalamazdı. Nitekim Kur'an-ı Kerim bu gerçekleri şöyle dile getirmektedir: *"Andolsun ki, Allah'a kulluk edin! demesi için Semûd kavmine kardeşleri Salih'i gönderdik. Hemen birbiriyle çekişen iki zümre oluverdiler. Salih dedi ki: «Ey kavmim! İyilik dururken niçin kötülüğe koşuyorsunuz? Allah'tan mağfiret dileseniz olmaz mı? Belki size merhamet edilir» Şöyle dediler:«Senin ve beraberindekilerin yüzünden uğursuzluğa uğradık.» Salih:«Size çöken uğursuzluk [sebebi] Allah katında [yazılı] dır. Hayır, siz imtihana çekilen bir kavimsiniz», dedi. O şehirde dokuz kişi [elebaşı veya gurup] vardı ki, bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar, iyilik tarafına hiç yanaşmıyorlardı. Allah'a yemin ederek birbirlerine şöyle dediler: Gece ona ve ailesine baskın yapalım [Hepsini öldürelim]; sonra da velisine: «Biz [Salih] ailesinin yok edilişi sırasında orada değildik, inanın ki doğru söylüyoruz», diyelim. Onlar böyle bir tuzak kurdular. Biz de kendileri farkında olmadan, onların planlarını altüst ettik."*[200]

---

198. 26 Şuara 153.
199. 26 Şuara 154.
200. 27 Neml 45-50.

Tarih tekrar tekerrür ediyor. Hz. Salih'e uygulanan yöntem yıllar sonra Hz. Muhammed'e uygulanıyor. Yasa yine aynı yasa. Allah yasası. Tuzaklar ters dönüyor. Pergamber (a.s.) kurtuluyor. Kaybedenler ise Mekkeliler. (Hicret olayını hatırlayın.)

Hz. Salih, yapıcı nasihatlarını ve uyarıcı öğütlerini sürdürdü. Buna rağmen başkaldırmaya devam ettiler. Hz. Salih'ten mucize istediler.[201] Kur'an-ı Kerim bu gerçeği de şöyle anlatmaktadır: "*Ey kavmim! İşte size mucize olarak Allah'ın devesi. Onu bırakın, Allah'ın arzında yesin. Ona kötülük dokundurmayın; sonra sizi yakın bir azap yakalar. Fakat Semûd kavmi o deveyi, ayaklarını keserek öldürdüler. Salih dedi ki:«Yurdunuzda üç gün daha yaşayın [sonra helak olacaksınınız!] Bu söz, yalanlanamayan bir tehdit idi. Emrimiz gelence Salih'i ve onunla beraber iman edenleri, bizden bir rahmet olarak [azaptan] ve o günün zilletinden kurtardık. Şüphesiz Rabbin kuvvetlidir, [herşeye] galip gelendir. Zülmedenleri de o korkunç ses yakaladı ve yurtlarında diz üstü çökekaldılar.*"[202]

Başka ayetlerde Semûd kavminin yıldırım[203] ve sarsıntı[204] ile helak edildikleri ifade ediliyor. Burada çelişki yoktur. Çünkü yıldırım çarpmasından şiddetli bir ses, arkasından da şiddetli bir sarsıntı olması doğaldır. Yüce Allah herşeye kadirdir.

Semud kavminin, elektrik enerjisiyle helak edildiklerini söyleyebiliriz. Çünkü Saika: Yıldırım, artı ve eksi yüklü iki elektirikli cisim arasında meydana gelen bir enerji boşalmasından ibarettir. Bu boşalma esnasında Bark, yani şimşek meydana gelir ki, bu da korkunç bir ses demektir.

---

201. "Sen de ancak bizim gibi bir insansın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bize bir mucize getir." (26 Şuara 154)
202. 11Hud 64-67.
203. "Bu yüzden kendilerini yıldırım çarpmıştı." (51 Zariyat 44)
204. "Onlar pek zorlu[bir sarsıntı] ile helak edildiler." (69 Hâkka 5)

Ardından da büyük bir gürültü kopar. Buna da Ra'd diyoruz. İşte Semud kavmi, bu aşamalardan hızla geçerek helak olmuştur.[205]

Salih (a.s.) ve ona iman edenler, kurtulduktan sonra, Hz. Salih helak olan kavmine yönelerek şöyle dedi: "Ey kavmim! Andolsun ki ben size Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ettim ve size öğüt verdim; fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz."[206]

Evet bu hitap Semûd kavminin helakından sonra olmuştur. Peki helak olmuş bir kavme böyle bir hitabın hikmeti nedir?

Doğrusu böyle bir hitap, görüldüğü gibi ayetle sabittir. Bu ifade Allah'a isyan edip, vahye muhalefet etmeleri, hakkı kabul etmemeleri ve hidayetten yüz çevirip dalalete yönelmeleri sebebiyle Semûd kavmine söylenmiştir. Aynı zamanda bu ifade, Allah'ın (c.c.) helak ettiği bu kavmi suçladığını ve onları ayıpladığını beyan etmektedir. Onlar da bu sözleri duyuyorlardı.[207]

Ancak ayette geçen (جاثمين Diz üstü çökenler) anlamındaki[208] kelime üzerinde durarak konuyu biraz daha açalım.

"Câsimîn" kelimesi Kur'an-ı Kerimde ilk defa A'raf suresinde geçmektedir. "Cusûm" kökünden gelen bu kelime kımıldamamak[209] üzere yere yapışıp oturmak[210], hayvanı ölünceye kadar hapsetmek, veya

205. Bk. Abdulvahhap en-Neccar, Kasasu'l-Enbiya, s. 89.
206. 7 A'raf 79.
207. İbnu Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, II. 229-230.
208. Ebu Muhammed Abdullah b. Muslim b. Kuteybe, Tefsiru Ğaribi'l-Kur'an, Beyrut-1978, s. 169.
209. Ebu Muhammed Mekki b. Ebi Talib, el-Umdetu fi Ğaribi'l-Kur'an, Beyrut-1984, s.135.
210. Müfredat, s. 123.

taşlayarak öldürmek anlamına gelir.[211] Nitekim bir rivayete göre "*Rasulullah (s.a.v.) Mücesseme'nin yenmesini yasakladı*"[212] denilmektedir.

Kelimenin lüğat manasından ve yukarıda geçen hadisin anlamından hareketle "*Yurtlarında diz üstü çöke kaldılar.*"[213] melalindeki ayette ifade edilen gerçek, Semud kavminin diz üstü çökerek ölmeleridir.[214] İşte helak, bu şekildeki bir ölümle gerçekleşmiştir.

Bazıları "*Salih o zaman onlardan yüz çevirdi ve şöyle dedi: «Ey kavmim! Andolsun ki, ben size Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ettim ve size öğüt verdim; fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz.»*"[215] Ayetine dayanarak "*Cusûm*" ile ölümün gerçekleşmediğini, ancak onların sarsıntının korkusundan diz üstü çöktüklerini, bunun da mütekebbir olan bir kavim için zillet olduğunu, dolayısıyla ölmediklerini söylemişlerdir.[216] Aslında bu görüşü de, konuya yaklaşım açısından ciddi bulmak mümkündür.

"*Cusûm*" kelimesiyle bu kavmin ölmediğini iddia edenler, "*Ey kavmim!" ifadesi ile "öğüt verenleri sevmiyorsunuz*" şeklindeki ifadenin birer hitap olduklarını, dolayısıyla bu hitapların hayatta olan insanlar için geçerli olduğunu ileri sürerek, haklılıklarını ispatlamaya çalışmışlardır. Çünkü onlara göre, ölülere bu kelimelerle hitap edilmesi mümkün değildir. Doğrusu böyle bir yorumu kabullenmenin, hata olmayacağı kanısındayız.

---

211. Cevheri, *es-Sihah*, V. 1882; İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, XII. 82.
212. Tirmizi, At'ime 24; Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani, Sünenu Ebi Davud, Mısır-1950, Eşribe 14.
213. 7 A'raf 78.
214. Keşşaf, Ebu'l-Kasim Carullah Mahmud b. Ömer ez-Zemahşeri el-Havarizmi, *el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Akavil fi Vucuhi't-Te'vil*, Beyrut-tarihsiz, II. 72; Razi, XIV. 166; Şevkani, Fethu'l-Kadir, II. 230; Abdurrauf el-Mısri, *Mucemu'l-Kur'an*, Beyrut-1948, s. 161
215. 7 A'raf 79.
216. Seyyid Kutub, Fi Zilali'l-Kur'an, İstanbul 1973, VI. 133.

Razi (ö. 606/1209), ölülere hitap edilemeyeceğini söyleyenlerin iddialarını naklettikten sonra şöyle diyor: İnsan vefat etmiş arkadaşına: *"Seni zamanında uyarmıştım, neden kabul etmedin!"* diyerek, ibret için bu gibi sözleri dile getirebilir. Hem de bu sözler, çevredekiler için bir uyarı olur. Dolayısıyla ölen kişinin dünyada iken düştüğü duruma düşmemeleri için bir engel teşkil eder.[217]

Razi'nin bu görüşünün daha doğru olduğu kanısındayız.

Nitekim Rasulullah da (s.a.v.), Bedir gazvesinin yapıldığı yere giderek, savaşta öldürülen müşriklerin atıldığı kuyunun başında durmuş ve şöyle buyurmuştur: "*Ey Ebu Cehil b. Hişam! Ey Utbe b. Rabia! Ey Şeybe b. Rabia!... Rabbinizin size vadettiğini hak olarak buldunuz mu? Muhakkak ben Rabbimin bana vadettiğini hak olarak buldum.*" Hz. Ömer kendisine: "Ey Allah'ın elçisi! Kokuşmuş cesetler haline gelmiş olan kavimlerle ne konuşulur? diye sordu da, Allah Rasulu: "*Canımı elinde tutana [Allah'a] yemin ederim ki, sizler benim söylediklerimi onlar kadar iyi işitmezsiniz; fakat onlar cevap veremezler.*"[218] buyurdu. Rasulallah daha sonra sözüne şöyle devam etti:" Salih de (a.s.) kavmine şöyle demişti: "*Ey kavmim! Andolsun ki; ben size Rabbimin vahyettiğini bildirdim ve ben size öğüt verdim [fakat siz bundan yararlanmadınız.] Zira sizler, hakkı sevmiyorsunuz ve öğüt verene tabi olmuyorsunuz.*"[219]

Hz. Salih'in kıssasında geçen deve, şüphesiz ki bir mucize idi. Onun kayadan çıkması, inkârcıları hayrete düşürmüştü. Bu çıkışın mucize olduğu kadar, devenin kendisinde bulunan bazı özelliklerin de birer mucize olması normaldir. Devenin belli bir gün boyunca su içmesi, ondan sağılan sütün,

---

217. Razi, XIV. 167.
218. Bk. Buhari, Cenaiz 86; Müslim, Cenaiz 26.
219. İbnu Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, II. 230.

halkın bir günlük içtikleri su kadar olması,[220] su içtiği günde orada bulunan bütün hayvanların suya yaklaşmaması gibi.[221]

Burada önemli olan; inkârcı bir kavmin, peygamber olduğunu söyleyen bir kimseden doğruluğunu ispatlayacak bir mucize göstermesini talep etmeleri ve bunun üzerine devenin kayadan çıkması; buna rağmen inkârda inat etmeleri ve neticede helakın vuku bulmasıdır.

"Emrimiz gelince, Salih'i ve onunla beraber iman edenleri, bizden bir rahmet olarak [azaptan] ve o günün zilletinden kurtardık. Şüphesiz Rabbin kuvvetlidir, [Her şeye] galip gelendir. Zulmedenleri de o korkunç ses yakaladı ve yurtlarında diz üstü çökekaldılar."[222] *"Biz onların üzerine korkunç bir ses gönderdik. Hemen hayvanların ezipte yemediği kuru ot haline dönüştüler."*[223]

Görülüyor ki Hz. Salih'in kavmi Semud da Allah'tan başka ilahlara tapan bir kavimdir. Hz. Salih'e "*Büyülenmiş birisin*" diyerek inkâr ve alayın zirvesine çıkmıştır. Ticaretle meşgul oldukları için zengin olan bu kavim zayıfları ezerek ve inananlarla alay ederek, yeryüzünde fesat çıkarmışlardır. Ölümsüzlüğü dünyada arayıp dağları yontarak evler yapmışlar, ovalarda saraylar imar etmişler ve mucize olarak kendilerine gönderilen deveyi de keserek azgınlıklarını tescil eden Semud kavmi şiddetli bir ses ve sarsıntıyla helak olmuşlardır. Öyle ki hayvanların ezipte yemediği kuru ot haline dönüşmüşlerdir.

---

220. Taberi, a.g.e., XII. 68.
221. Razi. a.g.e., XXVIII. 19.
222. 11 Hud 66.
223. 54 Kamer 31.

D - LÛT KAVMİ

Lût (a.s.) Hârân'ın oğludur. Hârân ise Hz. İbrahim'in kardeşidir.[224] Hz. Lût, amcası Hz. İbrahim'i tasdik etmiş ve ona tabi olmuştur.[225]

Lût (a.s.) , Hz. İbrahim ile birlikte bir çok sefere çıkmıştır. Onunla ortaklık kurarak hayvancılıkla uğraşmışlardır. Daha sonra mallarını bölüşmüşler ve Lût (a.s.), bugün Ürdün'de bulunan ölü denizin kenarındaki Sedum[226] şehrine yerleşmiştir.[227] Lût (a.s.) kavminin helak olmasından sonra Sedum şehrinden eser kalmamıştır. Bu şehrin kalıntıları Lût gölünde sular altında kalmıştır. Son zamanlarda gölde yapılan araştırmalar neticesinde Sedum şehrine ait bazı izler bulunmuştur.[228]

Allah (c.c.), Lût'u (a.s.) Sedum halkına yani kendi kavmine peygamber olarak gönderdi.[229] Lût kavmi de Nûh, Ad ve Semud kavimleri gibi putlara tapardı. Bunu da "*Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka tanrınız yoktur.*"[230] gibi ayetlerden anlıyoruz. Her ne kadar Kur'an-ı Kerim'de Lût'un (a.s.) kavmine bu şekilde açık bir ifadeyle hitap ettiğini görmüyorsak da, bu doğrultuda bir davetin yapıldığını başka ayetlerden anlıyoruz. Nitekim Allah (c.c.) bu konuda şöyle buyuruyor: "*Senden önce hiç bir resül göndermedik ki ona «Benden başka ilah yoktur; şu halde bana kulluk edin» diye vahyetmiş olmayalım*"[231]

---

224. Abdulvehhab en-Neccar, a.g.e., s. 146.
225. "Bunun üzerine Lût ona [İbrahim'e] iman etti.." (29 Ankebut 26)
226. Hamavi, Şahabuddin Yakut, Mu'cemu'l- Buldan, Beyrut-tarihsiz, III. 200.
227. İbnu Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, II. 230.
228. Abdulvehhab en-Neccar, a.g.e., s.148.
229. "Lût'u da [peygamber gönderdik] ..." (7 A'raf 80)
230. 7 A'raf 59, 65, 73, 85; 10 Yunus 50; 11 Hud 84; 21 Enbiya 25.
231. 21 Enbiya 25.

Putlara tapan bir kavim karşısında, peygamberliğini ilan eden her peygamber için temel kaide, o kavmi Allah'a ibadete davet etmek ve onları Allah'a ortak koşmaktan alıkoymaktır. Nitekim her peygamber, tebliğine bu şekilde başlamıştır.[232] Bundan da anlıyoruz ki, Hz. Lût'un kavmi de putperest bir kavim idi. Bunun üzerine Hz. Lût, onları Allah'a ibadete ve kendisine itaat etmeye davet etti. Fakat Hz. Lût'u yalanladılar.[233] İnsanın şahsiyetini rencide eden bu yalanlama Lût'u (a.s.) davasından vazgeçiremedi. Hz. Lût, güvenilir bir elçi olduğunu ve bu davetinden dolayı da onlardan her hangi bir ücret istemediğini, ücretinin Alemlerin Rabbi olan Allah tarafından kendisine verileceğini onlara hatırlattı.[234] Ama onlar yine isyanlarına devam ettiler.

Lût kavmi, aynı zamanda ahlâkî değerleri çiğneyen, her türlü çirkinliği alenen işlemekten çekinmeyen bir kavim idi. Hz. Lût, kavmini bu ahlâksızlıktan vazgeçirmeye gayret gösterirken, söylediği sözlerle adı geçen kavmin neler yaptığını da ortaya koymuş oluyor. *"Lût da kavmine dedi ki: «Sizden önceki milletlerden hiçbirinin yapmadığı fuhuşu mu yapıyorsunuz? Çünkü siz, şehveti tatmin için kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere yanaşıyorsunuz. Doğrusu siz taşkın bir milletsiniz.»"*[235] Görüldüğü gibi Lût (a.s.), insan tabiatına tamamen ters olan *"Livata"* fuhuşuyla mübtela olmuş ve bu günahı tarihte ilk defa kendileri tarafından işlenmiş bir kavmi davet ediyordu. Bu nedenle durum oldukça zordu.

---

232. Razi, XVIII. 19.
233. "Lût kavmi de peygamberlerini yalancılıkla suçladı. Kardeşleri Lût onlara şöyle demişti: [Allah'a karşı gelmekten] sakınmaz mısınız? Bilin ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin." (26 Şuara 160-163)
234. 26 Şuara 164.
235. 7 A'raf 80-81; 29 Ankebut 28.

Mücadelesine devam eden Lût (a.s.) , onlara : "*Siz ille de erkeklere yaklaşacak, yol kesecek ve toplantılarınızda edepsizlikler yapacak mısınız!..* "[236] dedi. Bu ayetle de Lût kavminin homoseksüel olduğunu, ticaret veya başka bir sebeple yoldan geçenlerin yollarını keserek mallarını gaspettiklerini anlıyoruz.[237] Yani bu kavim, kendi kendisine zararlı olduğu kadar, onun dışında kalan insanların huzurunu da kaçıran sosyal bir çıbandı. Üstelik ahlâksızlığı, zülmü ve diğer isyanları açıktan işlemeyi kendisine yol edinen bir kavim haline gelmişti.[238]

Lût'un (a.s.) bütün ikazlarına rağmen azgınlaşan bu kavim peygamberini şöyle cevapladı: "*Ey Lût! [Bu davadan] vazgeçmezsen iyi bil ki, sürgün edilmişlerden olacaksın!*"[239]

Evet tarih boyunca zalim olan hakim güçler kendilerine karşı gelenleri hep dışlamak istemişlerdir. Zaman zaman başarılı oldukları da bir gerçektir. Ama bu mücadele Allah'ın uygun gördüğü hayat tarzını yaşayanlarla, Allah'ın menettiği hayat tarzını savunanlar arasında olunca durum çok ciddileşir. Ezen ve ezilen diye iki gurup ortaya çıkar. Ancak vahiy taraftarları adaleti elden bırakmamaya çalışırken, vahye karşı gelenler de zülüm yapmaktan çekinmemişlerdir. Bu zalimler sanki Allah'a meydan okurcasına hareket etmişlerdir. Ama herşeye rağmen insanoğlunun kime karşı geldiğinin fakında olup olmadığını hatırlatmakta fayda vardır.

Lût kavmi, tehditlerden sonra taktik değiştirerek: "*Lût ailesini memleketimizden çıkarın. Çünkü onlar [bizim yaptıklarınızdan] uzak*

---

236. 29 Ankebut 29.
237. Abdulvehhab en-Neccar, a.g.e., s.146.
238. İzziddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem ibnu'l-Esir, el-Kamil fi't-Tarih, Beyrut-1965, I. 118.
239. 26 Şuara 167.

kalmak isteyen insanlarmış!" diyerek, Hz. Lût'u ve ailesini alaya almaya başladılar.

Küfür ve ahlâksızlık yetmiyormuş gibi, insanlara zülüm ederek azgınlaşan bu kavim, inadına inad kattı. Lût'a (a.s.) meydan okuyarak: *"[Yaptıklarımızın kötülüğü ve azaba uğrayacağımız konusunda] doğru söyleyenlerden isen, Allah'ın azabını getir bize!"*[240] dediler. Doğrusu bu ayeti düşünürken ahlâksızlığın yaygınlaştığı toplumlarda, davet ve irşad görevini üstlenen kimselerin ne kadar zor durumda olduklarını daha iyi anlıyoruz. Zira hak bir davayı savunmalarına rağmen onları bu davadan alıkoyan ve zaman zaman onları tehdid ederek veya başka yollarla onları tedirgin edenler vardır. Bu davetçiler, izlerinden gittikleri peygamberler gibi tabiat olaylarıyla desteklenmeyeceklerse, muarızları helak gibi ilahi bir tokat ile cezalandırılmayacaklarsa, doğrusu bu davetçilerin işi zordur. İman, ilim, sabır ve tahammül ister. Neticede şu ilahi ferman tahakkuk edecektir: *"Andulsun ki, biz senden önce kendi kavimlerine nice peygamberler gönderdik de onlara açık deliller getirdiler. [Onları dinlemeyip] günaha dalanların ise cezalarını hakkıyla vermişizdir. Müminlere yardım etmek de bize düşer."*[241]

Lût (a.s.) kavmi, peygamberlerini alaya alıp tehdit edince, üstelik kendisiyle uyardığı azabın gelmesini de isteyince, Allah (c.c.) elçisini ortada desteksiz bırakmazdı ve imdadına yitişti. Zalimlere karşı onu korudu ve sahip çıktı. Bundan sonra olay şöyle gelişti.

Allah (c.c.), Lût kavmini cezalandırmak üzere melekleri görevlendirdi. Melekler, Lût'dan (a.s.) önce Hz. İbrahîm'e uğradılar. *"Elçilerimiz İbrahim'e [oğul ihsan edeceğimize dair] müjdeyi getirdiklerinde*

---

240. 29 Ankebut 29.
241. 30 Rum 47.

şöyle dediler:«Biz bu memleket halkını helak edeceğiz. Çünkü oranın halkı zalim kimselerdir.»"[242] dediler. "*[İbrahim] dedi ki: Ama orada Lût var! Şöyle cevap verdiler: Biz orada kimlerin bulunduğunu çok iyi biliyoruz. Onu ve ailesini elbette kurtaracağız, yalnız karısı müstesna; o, [azapta] kalacaklar arasındadır.*"[243]

Hz. İbrahim'in kıssası anlatılırken, onun, yemeğe el uzatmadıkları için meleklerden korktuğunu, onları tanıdıktan sonra korkusunun gittiğini, melekler Lût kavmini helak edeceklerini bildirince de Hz. İbrahim'in orada Lût'un bulunduğunu ve o kavmi helak etmemeleri için meleklerle mücadele ettiğini anlıyoruz.[244]

Ancak incelememize devam etmeden önce, konuya biraz daha açıklık getireceği ümidiyle, az da olsa Hz. İbrahim'in meleklerle olan mücadelesinden bahsedeceğiz.

Hz. İbrahim'in Lût ve kavmi için giriştiği mücadale Allah'ın hükmüne karşı ise bu büyük bir günahtır. Böyle bir günahın Peygamberlerden meydana gelmesi mümkün değildir. Meleklere karşı ise yine doğru değildir. Çünkü melekler "*[Allah tarafından] emredildiklerini yerine getirirler.*"[245] Her iki halde de böyle bir kararın durdurulmasını istemek Hz. İbrahim için doğru değildir. Dolayısıyla İbrahim'in (a.s.) meleklere karşı mücadelesi; cezanın tehir edilmesini talep etmekten ibarettir. Ona göre cezanın geciktirilmesi halinde Lût kavminin iman etmesi muhtemeldi. Böylece Allah'ın rahmetine kavuşacakları da mümkündü. Hz.İbrahim'in arzusu da buydu.[246] Bu da her peygamber için en doğal bir şeydir. Ayrıca İbrahim'in (a.s.)

---

242. 29 Ankebut 31.
243. 29 Ankebut 32.
244. Bk. 11 Hud 69-76.
245. 66 Tahrim 6.
246. Bk. Razi, a.g.e., XVIII. 29-30.

meleklerle olan bu mücadelesinden peygamberlerin insanların iman etmelerine ve Allah'ın rızasına kavuşmalarına ne kadar düşkün olduklarını anlıyoruz. Buna bakarak özellikle irşad görevini üstlenen davetçiler ve ilahi mesajdan nasibini alan her fert, topluma yeni bir insan kazandırmak için gereken gayreti göstermesinin ne kadar gerekli olduğunu daha iyi anlıyoruz.

Nihayet melekler Hz. Lût'a geldiler. "*Elçilerimiz Lût'a gelince, [Lût] onların yüzünden üzüldü ve onlardan dolayı içi daraldı da «Bu çetin bir gündür» dedi.*"[247] "*Şehir halkı birbirlerini kutlayarak geldiler. Lût onlara: Bunlar benim misafirimdir. Sakın beni utandırmayın. Allah'tan korkun. Beni rezil etmeyin. Dedi. Biz seni âlemlerden [evine misafir almaktan] menetmemişmiydik?*"[248] Böylece Lût kavmi, gelen yabancıların kendi ellerine düşmesini hedefliyorlardı. Şehirde erdemli insanlar evlerine misafir almayacaklar; böylece yabancılar da soğuk bir ortamda ekonomik ve cinsel sömürü ile karşı karşıya kalacaklardı. Kavmin hedefi buydu.

Melekler delikanlı şeklinde gelmişlerdi: Lût (a.s.), henüz onları tanımamıştı. Dolayısıyla kavminin onlara tecavüz etmesinden korkuyurdu. Bir peygamberin misafirleri böyle çirkin bir manzarayla karşı karşıya kalmaları zor bir hadise idi. Onun için Hz. Lût: "Bu çetin bir gündür" sözünde çok haklıydı.

"*Lût'un kavmi koşarak onun yanına geldiler. Daha önce de o kötü işi yapmaktaydılar. [Lût]: «Ey kavmim! İşte şunlar kızlarımdır; sizin için onlar daha temizdir. Allah'tan korkun ve misafirlerimin önünde beni rezil etmeyin! İçinizde aklı başında bir adam yok mu?» dedi.*"[249]

---

247. 11 Hud 77.
248. 15 Hicr 67-70.
249. 11 Hud 78.

Burada Hz. Lût'un "*İşte şunlar benim kızlarımdır; sizin için onlar daha temizdir.*" sözü üzerinde durmamızda fayda vardır.

Said b. Cübeyr(ö. 95/714) ve Mücahid (ö. 103/721), kızlarından kasıt Lût kavminin kendi kızlarıdır. "*Kızlarım*" demesinin sebebi ise, her peygamberin, gönderildiği kavmin hükmen babası sayılmasındandır.[250] Nitekim Rasulullah (s.a.v.) için Kur'an'da şöyle deniliyor: "*Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır. Eşleri onların analarıdır...*"[251] Katade (ö. 117/735) ise öz kızları söz konusudur, diyor.[252] Ancak peygamberin gönderildiği kavmin babası hükmünde olması görüşü bazı kimseler tarafından hoş karşılanmamıştır. Gerekçe olarak da, Hz.Lût'un iman etmeyen o kadınlara hükmen de olsa baba olamayacağı şeklindeki kanaatleridir.[253]

Biz de bu hayret verici itiraza karşı, Hz. Nûh'un oğlu ve İbrahim'in (a.s.) babasının kafir olduğunu hatırlatmakla yetiniyoruz. Lût'un (a.s.), öz kızlarını onlara teklif etmesi ise, kızlarıyla meşru bir şekilde evlenmelerini istemesidir.[254] Kanaatimizce yapılacak en doğru yorum da budur.

Lût (a.s.) misafirlerine karşı azgınlaşan kavmine adeta yalvarıyordu. İnsan bu manzarayı hatırlayınca tebliğ ve davet uğrunda başına gelebilecek her türlü sıkıntıyı göğüsleyecek bir teselliyi buluyor. Binaenaleyhi davetci; Peygamber "İçinizde aklı başında bir adam yok

---

250. Sevri, Ebu Abdillah Sufyan b. Said b. Mesruk el-Kufi, *Tefsiru Sufyani's-Sevri*, Beyrut-1983, s. 131; Ebu Muhammed Mekki b. Ebi Talib el-Kaysi, *Tefsiru'l-Muşkil min Ğaribi'l-Kur'ani'l-Azim ala'l-İcazi ve'l-İktisar*, Beyrut-1988, s. 199; Hüseyin b. Mesud el-Beğavi, *Mealimu't-Tenzil*, Beyrut-1987, II. 395.
251. 33 Ahzab 6.
252. Razi, XVIII. 32.
253. Abdulvehhab en-Neccar, a.g.e., s. 149.
254. Ebu's-Suud, IV. 228.

mu?"[255] diyecek kadar sıkıntıya düşmüş, halbuki, bana gelecek sıkıntılar, onun sıkıntılarına göre çok hafif kalır, diyecek ve güç kazanacaktır.

Lût (a.s.), misafirlerine zarar vermemek için, kızlarını feda edercesine onlarla evlenmelerine müsade etmesine rağmen, o azgın insanlar: "*Dediler ki: Senin kızlarında bizim bir hakkımız olmadığını biliyorsun. Ve sen bizim ne istediğimizi elbette bilirsin. [Lût] :Keşke benim size karşı [koyacak] bir gücüm olsaydı veya güçlü bir kaleye sığına bilseydim! dedi.*"[256]

Bu durum da, bize şunu hatırlatıyor. Bazı insanlar, zaman zaman ortaya çıkarak, zinahaneleri savunuyorlar. Bu savunmayı yaparken de ahlâksızlığın toplumda yaygınlaşmaması için o fuhuş merkezlerinin bir çare olduğunu iddia ediyorlar. Hatta daha ileri giderek orada çalışanların hakkıyla para kazandıklarını, oraya giden erkeklerin de başkasının namusuna göz dikmeyecek kadar iffetli olduklarını söylüyorlar.! Doğrusu bunlarla Lût kavmi arasında bir bağlantı kurmamak elde değildir.

Belli ki Lût (a.s.) çaresizdi, çok üzülüyordu. İşte o esnada Lût'un misafirleri gönlüne su serptiler. "*Dediler ki: Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir kısmında ailenle [yola çıkıp] yürü. Karından başka sizden hiç biri geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek [azap] şüphesiz ona da isabet edecektir. Onlara vadolunan [helak] zamanı, sabah vaktidir. Sabah vakti yakın değil mi?*"[257]

Evet Lût'un (a.s.) duası kabul edilmişti.[258] Bunca isyan, ahlâksızlık, inat ve küfrün cezası tahakkuk edecekti. Nitekim bize de ibret vesilesi

---

255. 11 Hud 78.
256. 11 Hud 79-80.
257. 11 Hud 81.
258. "Rabbim! Beni ve ailemi, onların yapageldiklerinden kurtar. Bunun üzerine onu ve bütün ailesini kurtardık." (26 Şuara 169-170)

olacak helak şu şekilde gerçekleşti. "*Emrimiz gelince, oranın altını üstüne getirdik ve üzerlerine [balçıktan] pişirilmiş istif edilmiş taşlar yağdırdık. [O taşlar] Rabbin katında işaretlenerek [yağdırılmıştır] Onlar zalimlerden uzak değildir.*"[259]

Böylece Lût kavmi de helak oldu. Geride kalan veya sonradan gelecek olan insanlar için Allah (c.c.) : "*Andolsun ki biz, aklını kullanacak bir kavim için oradan apaçık bir ibret nişanesi bırakmışızdır.*" *buyuruyor.*[260]

"*[Ey insanlar!] Elbette siz de sabah ve akşam onlara uğruyorsunuz. Hâlâ akıllanmayacak mısınız?*"[261]

Mazide kalmış her kavimden ibret almak lazımdır. Hele o kavim bir zamanlar ilahi fermanlara karşı gelerek sorumsuzca davranmış ise onun akibetini daha çok düşünmek ve ders almak gerekmez mi? Şehirler altüst olmuş, her taraf ıssız. Hâlâ ibret almayacak mıyız?

Fühşun sektörleşmiş hali, ülke insanlarına neticesi korkunç olacak ilahi cezaların zaman zaman gelebileceğinden endişe etmeyecek miyiz? Nesepsizlerin çoğalıp soyların karışması, ailelerin yıkılması, müstehcenliğin yaygınlaşarık adeta mübahlaşması birer musibet ve ceza olarak yetmez mi? Üstelik bu müsibetlerin toplumu sarsacak şekilde umumileşebileceği korkusu halen bizi uyandırmayacak mı? "*Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zülmedenlere erişmekle kalmaz[umuma sirayet ve hepsini perişan eder] . Biliniz ki, Allah'ın azabı şiddetlidir.*"[262]

Görülüyor ki Hz. Lût'un kavmi de ondan önce helak olan kavimler gibi Allah'tan başkasına tapan, peygamberlerini yalanlayan, müminlerle alay eden bir kavimdir. Bunun yanında onlardan önce geçen kavimlerde

259. 11 Hud 82-83; Bk. 54 Kamer 33.
260. 29 Ankebut 35.
261. 37 Sâffât 137-138.
262. 8 Enfal 25.

bulunmayan veya varsa da yaygınlaşmamış olan bir hastalık vardır ki, o da Lût Kavminin en bariz özelliği haline gelmişti. Fuhuş ve özellikle livata. Erkeklerle cinsi münasebeti sektörleştiren bu ahlâksız kavim, neticede gökten yağdırılan taşlarla ve şehirlerini alt üst eden şiddetli bir depremle helak olmuşlardır.

Lût kavmi üzerinde asırlar geçmisine rağmen bu kavmin ahlâksızlığını işleyen insanları, hatta fuhuş yaptıran sektörleri görmemiz gerçekten üzücü ve ibret vericidir.

E- ŞUAYB KAVMİ

Kur'an-ı Kerim, birçok suresinde Şuayb (a.s.) ve kavminden bahseder.[263] Hz. Şuayb'ın Medyen ve Eyke halkına peygamber olarak gönderildiğini söyler.[264]

Medyen ve Eyke halklarının aynı kavim olup olmadıkları hususunda ihtilaf vardır.[265] Ayrı olduklarını söyleyenlerin dayanakları, Medyen ve Eyke halklarının Kur'an'da ayrı ayrı zikredilmelerinin yanında, İbn Ömer'den (ö. 73/692) nakledilen "Medyen ve Eyke halkı iki ayn ümmettir. Allah her ikisine Şuayb'ı (a.s.) peygamber olarak gönderdi,"[266] anlamındaki hadistir. Ancak bu hadis garip kabul edildiği gibi, Medyen ve Eyke halklarının tek ümmet olduklarını söyleyenler de vardır.

Eyke'nin sözlük anlamı ormanlık demektir.[267] Eyke halkı bu ormanlıklarda yaşadığı ve ağaçlara taptığı için kendilerine "*Ashabu'l-Eyke - Eyke Halkı*" denmiştir.[268]

Medyen ve Eyke halklarının ayrı olduklarını söyleyenlerin bir başka dayanağı da İkrime'den (ö. 107/725) (r.a.) rivayet edilen "*Allah (c.c.), Şuayb'dan başka hiç bir peygamberi iki defa göndermemiştir.*"[269] anlamındaki sözüdür. Bazıları da "*Ress*" halkını ilave ederek Şuayb'ın (a.s.) üç ayrı kavme peygamber olarak gönderildiğini iddia etmişlerdir. Hulbuki

---

263. 7 A'raf 85-93; 9 Tevbe 70; 11 Hud 84-95; 15 Hicr 78-79; 22 Hac 44; 26 Şuara 176-191; 28 Kasas 22, 25, 45; 29 Ankebut 36-37; 50 Kâf 14.
264. "Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı [gönderdik]." (7 A'raf 85); "Eyke halkı da peygamberleri yalancılıkla suçladılar. Şuayb onlara şöyle demişti: [Allah'a karşı gelmekten] sakınmaz mısınız? Bilin ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim." (26 Şuara 176-178)
265. Tefhimu'l-Kur'an, IV. 55.
266. İbnu Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, III. 345.
267. Müfredat, s.37.
268. İbnu Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, III. 345.
269. A.e.,III. 345.

"*Ress*" halkı da Hz. Şuayb'ın kavmindendir.[270] Görüldüğü gibi Medyen, Eyke ve Ress[271] halkları bir kavmin ayrı kollarıdır. Hz. Şuayb da bunlara gönderilmiştir. Ayrı kavimler kabul edilmeleri halinde ise dillerinin ayrı olma meselesi gündeme gelecektir. Halbuki Allah (c.c.): "*[Allah'ın emirlerini] onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yanlız kendi kavminin diliyle gönderdik...*"[272] buyurmaktadır. Dolayısıyla Medyen, Eyke ve Ress halkları bir kavmin ayrı kabileleri şeklinde kabul edilmesinin en doğru olacağı kanısındayız.

Medyen, bazılarına göre Kızıl denizin kenarında, bazılarına göre de Şam ve Medine arasındadır.[273] Eyke'den maksat Tebuk şehridir denildiği gibi, Eyke Medyen halkıdır diyenler de olmuştur.[274]

Kanaatimizce Medyen Şam ve Medine arasında, Kızıl denizine kadar uzanan bölgenin adıdır. Eyke ve Ress halkları da bu bölgede yaşamışlardır.

Medyen halkı, aslında müslüman bir kavim idi.[275] Ancak diğer kavimlerde olduğu gibi şirke sapmışlardır. Bununla da kalmayıp çeşitli ticari ahlâksızlıkları kendilerine alışkanlık haline getirmişlerdir. Bunun üzerine Allah (c.c.) , Şuayb'ı (a.s.) Medyen halkına peygamber olarak gönderdi. Hz. Şuayb'ın kavmine verdiği ilk mesaj, her peygamberin yaptığı gibi şirkten vazgeçip Allah'a ibadet etmeleri şeklindedir.[276] Çünkü Allah'ı tanımak ve

---

270. Şevkani, Fethu'l-Kadir, V. 74.
271. Ress: Kelime anlamı, etrafı örülmemiş kuyudur. Antakya'da bulunan ve Habib en-Neccar'ın öldürülüp içine atıldığı kuyu; Azarbeycan'da bulunan ve peygamberlerini öldüren bir kavimin adı; Ağaçlara tapan bir kavim; Peygamberlerini yiyen bir kavim. v.s. anlamlar da verilmiştir. (Bk. Şevkani, Fethu'l-Kadir, IV. 75)
272. 14 İbrahim 4.
273. Yakuti, Mu'cemu'l-Buldan, V. 77-78.
274. A.e., I. 291.
275. Tefhim, II. 5.
276. "Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı [gönderdik]. Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka tanrınız yoktur."(7 A'raf 85; 11 Hud 84; 29 Ankebut 36)

O'na boyun eğerek ibadet etmek, düzenli bir hayatın en sağlıklı ve sağlam teminatıdır.

Ancak iman ve ibadetin sosyal hayata dolaylı veya doğrudan etki etmediği bir din anlayışının sıhhatli olmayacağı açık bir gerçektir. Kur'an'ın bir çok ayetlerinden ve hadislerden bunu net bir şekilde anlıyoruz.[277] İman ve tevhidin yerleştiği toplumlarda, insanların inançları istikametinde aksiyoner olma gereği vardır. Bir başka ifade ile, kendisine iman ettikleri Allah'ın, kendilerine gönderdiği kitaplara ve onlara rahberlik eden peygamberlere uyarak hareket etmeleri lazımdır. İman etmiş toplumlarda Allah tarafından yasaklanan batıl inançlar, vahiy karşıtı düşünce ve hareketler egemen olmamalıdır.

Bu açıklamadan sonra Şuayb'ın (a.s.) önceden müslüman iken daha sonra sapmış olan kavmine, iman ve ibatetten sonra verdiği ilk mesajın anlamı daha iyi anlaşılacaktır. Nitekim Hz. Şuayb: "... *artık ölçüyü, tartıyı tam yapın, insanların eşyalarını eksik vermeyin. Düzeltilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Eğer inananlar iseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır.*"[278] diyerek toplumda sosyal adaleti ortadan kaldıran, zulüm ve bunun neticesi olarak da sosyal teröre sebep olan ticari ahlâksızlıktan vazgeçmelerini istedi. Çünkü bu kavim, sosyal ve ekonomik ilişkilerde Allah'ın adalet yasasına baş vurmuyor, kendi uydurdukları kanunlarla hayatı yürütüyordu. -Belki de bu özelliklerinden dolayı müşrik sayıldılar.- Çünkü bu kavim, vahyin koyduğu prensiplere alternatifler getirdi. Yalnız kendi menfaatini gözetti. Alış veriş konusunda

277. Örneğin Bk. "Ve'l-Asr" suresi.
278. 7 A'raf 85; 11Hud 84-85; 26 Şuara 180-183.

dürüst hareket etmedi. Yeryüzünde fesat çıkardı. Başkalarının yollarını keserek bunu fiilen gösterdi.[279]

Şuayb (a.s.) ısrarlıydı. Kavmini düştüğü bataklıktan kurtarmaya çalışıyordu. Bunu başarması için yüce Allah'ın, kavmine verdiği nimetleri hatırlatmaya başladı. "Düşününüz ki siz az idiniz de O sizi çoğalttı."[280] , "*... ben, gerçekten sizi hayır [ve bolluk] içinde görüyorum.*"[281] dedi.

Neslin çoğalması ve o neslin hayatını devam ettirecek çeşitli rızıklara nail olması büyük bir nimettir. İnsan her an bu nimeti müşahede ettiği için, ola ki düşünür, vereni tanır ve teslim olur. İşte bütün bu ümitleri taşıyan Hz. Şuayb, önemli bir noktaya daha parmak basmıştı.

"*Size yasak ettiğim şeylerin aksini yaparak size aykırı davranmak istemiyorum...*"[282] diyordu.

Doğrusu Şuayb (a.s.) bir davetçi için çok önemli bir kaideyi de dikte ediyordu. Allah (c.c.) "*Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük bir nefretle karşılanır.*"[283] buyurmamış mıydı? Onun için gerçek tebliğci ve murşid, dediklerini öncelikle yaşayan kişi olmalıdır. Kaldı ki, iyiliği emredip kötülükten sakındırmasına rağmen, söylediklerinin hilafına hareket eden kişinin ahiretteki cezası şiddetli olacaktir.[284] Bundan dolayı hiç bir peygamber, söylediklerine aykırı hareket etmemiştir. Bu gün sosyal

279. Seyyid Kutub, VI. 139.
280. 7 A'raf 86.
281. 11 Hud 84.
282. 11 Hud 84.
283. 61 Sâf 2-3.
284. Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor: "Kıyamet gününde bir kimse getirilip Cehenneme atılır; iç organları karnından dışarı fırlar ve o halinde değirmen çeviren merkep gibi döner. Cehennemdekiler onun etrafında toplanırlar ve: Ey filan, bu ne hal? Bize iyiliği emir ve bizi kötülükten alıkoymaya çalışan sen değilmiydin? derler. O da: Evet, iyiliği emrederdim; fakat onu yapmazdım. Kötülükten alıkoyardım da, onu kendim yapardım, der." (Buhari, Bed'u'l-Halk 10; Muslim, Zühd 51)

hayatta çeşitli tutarsızlıklar varsa, bunun nedeni iman, söz ve amellerin kendi aralarında uyum sağlamadığından kaynaklanmaktadır.

Hz. Şuayb'ın bütün bu iyi niyetine karşı, müstekbirler tebliğ edilenleri anlamamazlıktan geldiler. *Ey Şuayb! söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz....*"[285] dediler. Onunla alay ettiler. Tehditler savurdular. "*İçimizde seni cidden zayıf (aciz) görüyoruz! Eğer kabilen olmasa seni mutlaka taşlayarak öldürürüz. Sen bizden üstün değilsin.*"[286] dediler.

Elbette Hz. Şuayb, ölüm ile tehdit edilen ilk peygamber değildi. Sonuncu da olmayacaktı. Onun için aldırış etmedi. "*Ey kavmim, dedi, size göre benim kabilem Allah'tan daha mı güçlü ve değerli ki, onu [Allah'ın emirlerini] arkanıza atıp unuttunuz. Şüphesiz ki Rabbim yapmakta olduklarınızı çepeçevre kuşatıcıdır.*"[287] diyerek davetine devam etti.

Müstekbirler, Hz. Şuayb'ın ibadetini alaya almaya başladılar. İnananları sindirmeye çalıştılar. O devirde olduğu gibi bu gün de inanca ve inancın gereği olan hayat tarzına yönelik alaylar ve sindirme hareketleri, müminleri inançlarının gereği olan uygulamalardan alıkoymayı hedefler. Şuayb'ın (a.s.) kavmi arasındaki müstekbirler, haram-helal ölçüsünü tanımayan bir ekonomi sistemini zorla uygulamaları da, böyle bir sindirme hareketinin tatbikatından ibarettir. Halbuki din, ticari ahlâkı belli kaidelere oturtuyordu. Müslüman da ona göre hareket etmeliydi. Hatta bu bir zorunluluktu. Çünkü Yüce Allah böyle istiyordu. Halbuki Hz. Şuayb'ın kavmi: "*Ey Şuayb! Babalarımızın taptıklarını [putları], yahut mallarımız hususunda dilediğimizi yapmayı terketmemizi sana namazın mı emrediyor? Oysa sen yumuşak huylu ve çok akıllısın.*"[288] diyerek Hz. Şuayb'ın yeterince

285. 11 Hud 91.
286. 11 Hud 91.
287. 11 Hud 92.
288. 11 Hud 87.

düşünemediğini ileri sürerek, ibadetini de alaya alıp hakaret ettiler. Bu hakaretleriyle de hukuk tanımayan ticari özgürlükten yana olduklarını ortaya koydular. Onlara göre din ekonomik konulara müdahele etmemeliydi. Aksi takdirde ekonomik hayat bozulacaktı. Çünkü ekonomik hayat her türlü dini müdahaleden uzak olmalıymış.[289]

Münkirler inkâr dozunu artırdılar. Hz. Şuayb'a: "*Bizim gibi beşersin. Olsa olsa sihirlenmiş birisin, bil ki, biz seni ancak yalancılardan biri sayıyoruz. Şayet doğru sözlülerden isen, üstümüze gökten azap yağdır*"[290], dediler.

Evet bu ifadeler bir meydan okuyuş idi. Şuayb (a.s.) bunun vahim sonucunu iyi biliyordu. Tevbe etmelerini istedi. Daha önce kendileri gibi peygamberlerine karşı meydan okuyan Nûh, Hûd, Salih ve Lût kavminin başına gelenleri hatırlattı,[291] fakat yine de dinlemediler. Bu kadar azgınlaşmış topluluğa Şuayb (a.s.) son sözlerini söylüyor ve: "*Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Kendisini rezil edecek azabın geleceği şahsın ve yalancının kim olduğunu yakında öğreneceksiniz! Bekleyin! Ben de sizinle beraber beklemekteyim.*"[292] dedi.

Korkunç bir ses,[293] onun neticesi olarak da şiddetli bir sarsıntı[294] derken yurtlarında diz üstü dona kaldılar. Medyen halkı da böylece helak oldu.

Medyenlilerin bir kolu olan Eykeliler de: *onu [Şuayb'ı] yalancı saydılar da, kendilerini o gölge gününün azabı yakalayıverdi.*"[295]

---

289. Seyyid Kutub, a.g.e.,VIII. 251.
290. 26 Şuara 186-187.
291. Bk. 11Hud 89.
292. 11Hud 93.
293. Bk. 11 Hud 94.
294. Bk. 7 A'raf 91; 29 Ankebut 37.
295. 26 Şuara 189.

Allah (c.c.), Eykelilere şiddetli bir sıcak gönderdikten sonra evlerini terketmek zorunda kaldılar. Çöllere düştüler. Bir bulut parçasını görünce; gölgesinin serinliğinden yararlanırız diye altına koştular. Fakat Allah (c.c.), buluttan indirdiği ataşle onları yakarak helak etti. Bundan dolayı helakın gerçekleştiği o güne "gölge günü" denilmiştir.[296] Böylece Eykeliler de helak oldular. "*Doğrusu bunda büyük bir ders verdır, ama çokları iman etmezler.*"[297]

Görülüyor ki Hz. Şuayb'ın kavmi de Allah'tan başka varlıklara, özellikle ağaçlara taparak şirke saplanan bir kavimdir. Bundan dolayı kendilerine "*Ashabu'l-Eyke*" denmiştir.

Helak olan diğer kavim gibi bu kavim de peygamberlerini yalanlamış hakaret etmiş hatta ölümle tehditte bulunmuş bir kavimdir. Bütün bunların yanında ticarette hileye baş vurarak haksız kazanç edinmeyi prensip edinen bir kavimdir. Neticede Allah (c.c.) onları şiddetli bir ses, sarsıntı ve buluttan indirilen bir ateşle onları helak etti.

Geçici planımızda helak olan kavimleri sıralarken incelediğimiz Nûh, Hûd, Salih, Lût ve Şuayb kavminin yanında Musa'nın kavmini de inceleyeceğimizi söylemiştik. Ancak Musa ('a.s.), özelde İsrail oğullarına genelde Fir'avn ve kavmine gelen bir peygamberdir. Bu kavimler, geçmiş kavimler gibi genelde helak olmamıştır. Helak olan Hz. Musa'ya karşı gelen ve İsrail oğullarına zülmederek köleleştiren Fir'avn ve askerleri olmuştur. Bu nedenle Hz. Musa'nın kavmini çalışmamızın dışına bırakmamızın sebeplerinden birisi de budur.

Şimdi de, kavimlerin helak dönemleri, helak sebepleri; helak vasıtaları, helak olan kavimlerdeki müslümanların durumu ve Kur'an'ın

---

296. İbnu Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, III. 347.
297. 26 Şuara 190.

hedeflediği toplumu, araştırmamızın bu son bölümünde incelemeye çalışacağız.

III. BÖLÜM

KAVİMLERİN HELAK SEBEPLERİ

A- Helak Nedir?

B- Helak Sebepleri

1- İtikadi Sebepler

a- Şirk

b- Peygamberleri Yalanlama

c- Mucizeleri İnkâr

2- Ameli Sebepler

a-Peygamberlerin Davetini Engellemek

b-Peygamberlere Soru Sormak/Muhalefet

c-Vahye Rağmen Taklit

d-Nankörlük

e-Zulüm

f-Meşru Olmayan Yollarla Mal Edinme

C- Helak Dönemleri

D- Helak Vasıtaları ve Zamanı

E- Helakların Kapsamı

F- Rasulullah Döneminde Helak

G- Helak Olan Kavimlerdeki Müminlerin Durumu

H- Bugün Helak Yok Musibet Vardır

I- Kur'an'ın Hedeflediği Toplum

KAVİMLERİN HELÂK SEBEPLERİ

Şüphesiz ki insan melek değildir. Hata etmemesi düşünülemez. Tarih boyunca insanın büyük iyilikler yanında kötülükler de işlediğini biliyoruz. Âdem'in iki oğlundan birinin kardeşini öldürmesiyle, Rasulullahı öldürmek üzere yola çıkan, fakat iman ederek dönen Hz.Ömer'in durumu iyilik ve kötülük için ibretle düşünülmesi gereken çok önemli iki örnektir.

İyilikler, medeniyetlerin temel taşlarıdır. Ancak her iyilikten sonra büyük bir medeniyet kurulmayabilir. Sosyal hayatın her kesimine sirayet etmiş ve devamlılık arzeden müsbet inançlar, hareketler ve uygulamalar genellikle adil toplumların ve medeniyetlerin kurulmasına vesile oldukları da inkâr edilemez.

Kuşkusuz iyiliklerin karşıtı olan kötülükler de medeniyetlerin çöküşünü hazırlayan etkin bir sebep olmuştur. En geniş anlamıyla kötülük dediğimiz şey ise, ilahi mesajın doğrultusunda olmayan, hatta aksine cereyan eden her türlü inanç ve davranıştır. Netice olarak böyle durumlar geçmişte helâk olan kavimlerde kısmi veya genel helâkın sebebini oluşturmuştur. Bu nedenle medeniyetlerin kurulmasında olduğu gibi çöküşünde de iki aşamadan bahsedebiliriz.

1. Fikri Bozukluk

Tarih boyunca çöken ve daha sonra helâk olan medeniyetlere baktığımızda, o medeniyetleri ayakta tutan insanların, daha sonra fikri açıdan yozlaştıklarını tespit ediyoruz. Böyle bir ortamda çöküşü hazırlayan ve toplumu kemirerek helâka götüren hastalıkların yaygınlaştığını görüyoruz. Şirk, inkâr, peygamberlere karşı gelmek, vahyi dikkate almamak, batıl bir yolda olsalar bile ecdadı taklit etmek ve verilen nimetleri takdir etmemek gibi. Sayılan bütün bu toplumsal hastalıkları çöküşün birinci merhalesinde görmek mümkündür. Nitekim Kur'an Kerim bu konuya şöyle temas etmektedir: "Allah [ibret için] bir ülkeyi örnek verdi: Bu ülke güvenli, huzurlu idi; ona rızkı her yerden bol bol gelirdi. Sonra onlar Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler. Allah da onlara yaptıklarından ötürü açlık ve korku sıkıntısını tattırdı. Andolsun ki, onlara kendilerinden peygamber geldi de onu yalanladılar. Onlar zülmederlerken azap onları yakalayıverdi."[298]

Muhakemenin bittiği yerde kör bir taklit başlar. Körükörüne bir itaatı gündeme getiren böyle bir taklit çöküşü hızlandırır. Nitekim helâk olmuş kavimlerde bunu açıkca görüyoruz. "*Biz hangi ülkeye bir uyarıcı göndermişsek mutlaka oranın varlıklı ve şımarık kişileri: «Biz, size gönderilmiş olan şeyi inkâr ediyoruz.» demişlerdir.*"[299]

"*Onlara: Allah'ın indirdiğine uyun, denildiği zaman onlar: «Hayır! biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız.» dediler. Ya ataları bir şey anlamamış, doğruyu da bulamamış idiyseler?*"[300] Görülüyor ki muhakemenin kaybolduğu, bunun yerine geçmişi kutsayan gelenekçi

298. 16 Nahl 112-113.
299. 34 Sebe 34.
300. 2 Bakara 170.

toplumlarda taplumun ileri gelenlerine kayıtsız itaat, toplumun kendisini yenilemesine engel olur. Böyle bir toplum gerilemeye ve yıkılmaya mahküm olur.

2. Amelî Bozukluk

Kuşkusuz bozuk düşüncenin ürünü zararlı eylemler olacaktır. Bu eylemler de yavaş yavaş toplumun huzurunu bozacaktır. Bu nedenle Allah (c.c.) eyleme dönüşen ve sosyal hayatı olumsuz yönde etkileyen kötülükleri işleyen insanları cezasız bırakmaz.Toplumlara hakim kıldığı kanunun gereği budur. "*İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu ki Allah, yaptıklarının bir kısmını onlara tattırsın; belki de [tuttukları kötü yoldan] dönerler.*"[301]

İnsanlar bu aşamadayken islah edici özelliklerini harekete geçirmelidirler. Çünkü islah hareketleri umumi helâkı engelleyen önemli faktörlerdir. "*Halkı iyi olduğu halde [islah edici], Rabbin haksızlıkla memleketleri helâk etmez.*"[302]

Daha önce de dikkat çektiğimiz gibi Kur'an kıssalarını incelediğimizde, ameli bozuklukların egemen olduğu toplumlarda helâkın gerçekleştiğini tespit ediyoruz. Kur'an Kerim Nûh (a.s.) kavmi için : "*Bunlar günahları yüzünden suda boğuldular*"[303] buyururken, öte yandan fuhuşu kendilerine meslek edinmiş Lût (a.s.) kavminin nasıl helâk edildiğini şöyle ifade ediyor.: "*Emrimiz gelince oranın altını üstüne getirdik. Ve üzerlerine [balçıktan] pişirilip istif edilmiş taşlar yağdırdık.*"[304] Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, kötülüğün yaygınlaştığı daha sonra da egemen olduğu

301. 30 Rum 41.
302. 11 Hud 117.
303. 71 Nuh 25.
304. 11 Hud 82.

toplumların sonu helâk ile naktalanmıştır. Böyle bir helâk, kimin başına gelmiş ise o kavimlerin medeniyetlerini de ortadan kalkması kaçınılmaz hale gelmiştir. Tarih bu medeniyetleri inceleyerek hem insanlara ibret sahneleri sunmuş, hem de önemli bir görevi yerine getirmiştir.

Kur'an Kerimde helâk olan kavimlerin helâk sebeplerine geçmeden "*helâk*" kelimesini ve bu kelimeye anlam bakımından yakın olan kelimeleri inceleyeceğiz.

A- HELÂK NEDİR?

الهلاك -Helâk kelimesi, ikinci ve üçüncü babtan olup; mahvolmak, ölmek, kaybolmak bozulmak ve azab görmek anlamına gelir.[305]

Söz konusu anlamlar Kur'an-ı Kerimin bir çok ayetinde geçmektedir. Ancak konumuza açıklık getireceği için bu ayetlerden bir kaçını nakletmekle yetineceğiz.

1- Ölmek

وقالوا ما هي إلا حياتنا الدنيا نموت ونحيا وما يهلكنا إلا الدهر

"Dediler ki: «Hayat ancak bu dünyada yaşadığımızdır. Ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak zaman helâk eder[öldürür]»"[306]

2- Yok olmak

هلك عني سلطانية *"Saltanatım da benden [koptu] , yok olup gitti."*[307]

3- Bozmak, tahrip etmek

وإذا تولّى سعى في الأرض ليفسد فيها ويُهْلِكَ الحرث والنسل والله لا يحب الفساد

"O, dönüp gitti mi [yahut bir iş başına geçti mi] yeryüzünde ortalığı fesada vermek, ekinleri tahrip edip nesilleri bozmak için çalışır. Allah bozgunculuğu sevmez."[308]

4- Yok etmek

ولقد أهلكنا ما حولكم من القرى وصرّفنا الآيات لعلهم يرجعون

---

305. *Müfredat*, s. 793.
306. 45 Casiye 24.
307. 69 Hâkka 29.
308. 2 Bakara 205.

"Andolsun biz, çevrenizdeki memleketleri de yok ettik. Belki doğru yola dönerler diye ayetleri tekrar tekrar açıkladık."[309]

Şüphesiz ki Kur'an-ı Kerimde "Helâk" kelimesiyle anlam bakımından yakınlık arzeden daha bir çok kelimeler vardır. Bunlardan her birisi de bir nevi ceza ifade eder. Ancak bu kelimeleri dikkatle incelediğimizde her kelimenin kendine has bir ceza şeklini ifade ettiğini göreceğiz. Yahutta bir kısım kelimeler ağır bir cezayı ifade ederken, diğer bir kısım kelimeler de daha hafif bir cezayı dile getirmektedir.

Cezalandırmayı dile getiren ve bu nedenle de *"Helâk"* kelimesiyle ilgisi olan kelimeler şunlardır:

1- Azap

İşkence ve cezalandırma anlamına gelen [310] عذاب kelimesinin *"Helâk"* kelimesiyle ilgisi vardır. Ancak *"Helâk"* daha genel olup dünyada gerçekleşir. "*Azap*" kelimesinin ifade ettiği ceza ise özel olup genellikle ahirette tahakkuk eder. *"Halbuki sen onların içinde olduğun halde Allah, onlara azap edecek değildir."*[311]

Ayette geçen "*azap*" kelimesi dünyada gerçekleşecek ve onları ortadan kaldıracak olan genel "*helâk*" anlamındaki azaptır.[312]

Azabın ahiretle tahsis edilen kısmı vardır ki bu da pek çok ayette zikredilmiştir. Bunlardan birisi şöyledir: *"Şüphesiz suçlular cehennem azabında devamlı kalacaklardır."*[313]

وكأين من قرية عتت عن أمر ربها ورسله فحاسبناها حسابا شديدا وعذّبناها عذابا نكْراً

---

309. 46 Ahkaf 27; Bk. 44 Duhan 37; 53 Necm 50; 54 Kamer 51.
310. *Müfredat*, s. 490.
311. 8 Enfal 33.
312. *Müfredat*, s. 490.
313. 43 Zuhruf 74.

"Rabbinin ve O'nun elçilerinin emrinden uzaklaşıp azmış nice memleketler vardır ki, biz onları [ahalisini] çetin bir azaba çekmiş ve onları görülmemiş azaba çarptırmışızdır."[314]

2- İntikam ve Ğark

فلما آسفونا انتقمنا منهم فأغرقناهم أجمعين

"Böylece bizi öfkelendirince onlardan intikam aldık, hepsini suda boğduk."[315]

3- Şiddetle Yakalamak

إنَّ بطش ربك لشديد *"Şüphesiz Rabbinin yakalaması çok şiddetlidir."*[316]

4- Bela Vermek

إنا بلوناهم كما بلونا أصحاب الجنة

"Biz, vaktiyle «bahçe sahipleri»ne bela verdiğimiz gibi, onlara da bela verdik."[317] Ancak buradaki bela imtihan etmek anlamına da gelir. Yani Allah (c.c.) o insanlara çeşitli nimetler vermiştir. Onlar o nimetleri şükürle takdir etmeleri gerekirken, şımararak nankörlüklerini göstermişlerdir. Bunun üzerine Yüce Allah onları açlık ve yoklukla terbiyelendirdi. Bir başka ifadeyle onlara bela verdi.[318]

5- Tedmir

Helâk kelimesiyle anlam bakımından yakınlık arzeden kelimelerden biri de التدمير kelimesidir.

"*Tedmir*" bir şeyin habersiz bir şekilde, onu ortadan kaldıracak afetlere maruz bırakılmasıdır.[319]

---

314. 65 Talâk 8; Bk. 43 Zuhruf 48; 51 Zariyat 40; 54 Kamer 42.
315. 43 Zuhruf 55.
316. 85 Buruc 12.
317. 68 Kalem 17.
318. Şevkanî, *Fethu'l-Kadir*, V. 269.
319. *Müfredat*, s. 248.

تدمّر كل شيء بأمر ربها فأصبحوا لا يُرى إلا مساكنهم كذلك نجزي القوم المجرمين

"O [rüzgar] , Rabbinin emriyle her şeyi yıkar, mahveder. Nitekim [o kasırga gelince] onların evlerinden başka bir şey görülmez oldu. İşte biz suç işleyen toplumu böyle cezalandırırız."[320]

6- Demdeme

Gazab ve kızgınlık anlamında olan دَمْدَمَ kelimesi aynı zamanda helâk anlamına gelir.[321]

فكذبوه فعقروها فدمدم عليهم ربهم بذنبهم فسواها

"Ama onlar, onu yalanladılar ve deveyi kestiler. Bunun üzerine Rableri günahları sebebiyle onlara büyük bir felaket gönderdi ve hepsini helâk etti."[322]

320. 46 Ahkaf 25.
321. *Müfredat*, s. 247.
322. 91 Şems 14.

B- HELÂK SEBEPLERİ

Kur'an-ı Kerimde helâk olan kavimleri incelediğimizde, her şeyden evvel onların sebepsiz yere helâk olmadıklarını tespit ediyoruz. İlahi adalet de bunu gerektiriyor. Çünkü "*Allah kullarına zülmetmez*"[323] O halde "Halkı iyi olduğu halde Rabbin, haksızlıkla memleketleri helâk etmez."[324] gerçeği karşısında helâk olan memleketlerde kötülüğün hakim olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle sözkonusu kötülükler nedir, sorusundan hareketle bazı tespitler de bulunmaya çalışacağız.

Helâk sebeplerini tespit ederken bu sebeplerin iki ana temele dayandıklarını görüyoruz. Birincisi, insanın inancından kaynaklanır ki, bunlara itikadi sebepler diyoruz. İkincisi, insanın davranışlarıyla ortaya çıkan sebeplerdir ki, bunlara da ameli sebepler dedik. Böyle bir tasnif insanın sosyal hayatının her alanıyla yakından ilgisi vardır. Dolayısıyla toplu helâklar, sosyal bir yaşamın kötülüklere endekslenmiş bir neticesidir diyebiliriz.

Böyle bir açıklamadan sonra helâk sebeplerinin tespit ve izahına geçmemiz uygun olacaktır.

1- İTİKADİ SEBEPLER

a- Şirk

Kur'an-ı Kerimde Tevhidin zıddı olarak ele alınan şirk, büyük bir zulümdür.[325] Allah'ın varlığına eş koşmak, O'nun koyduğu ve egemen olması gereken kurallara karşı çıkmak, alternatif sunmak gibi. Bütün

---

323. 3 Âlu İmran 182; 8 Enfal 51.
324. 11 Hûd 117.
325. "Lokman, oğluna öğüt vererek: Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, Büyük bir zulümdür, demişti."(31 Lokman 13)

bunlar tevhidin şart koştuğu, Allah'a iman esasına aykırıdır. Dolayısıyla bir nevi şirktir. Tabiatıyla risaletle görevlendirilen bütün peygamberlerin başta gelen hedefleri de bu kadar çirkin olan şirki ortadan kaldırmaktır. Nitekim o peygamberlerden her biri "*Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka tanrınız yoktur.*"[326] diyerek şirki ümmetinde ortadan kaldırıp tevhidi yerleştirmeye çalışmıştır. Bu durum, bütün ümmetler için söz konusudur. Çünkü peygambersiz bir ümmet olmadığı[327] gibi, üstelik her peygamber, ümmetinin diliyle gönderilmiştir.[328] O peygamberler de "*Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın*"[329] diyerek ümmetlerini şirkten uzaklaştırıp tevhide davet etmişlerdir.

Buna rağmen, şirk bataklığını tercih edenler olmuştur. Taşlara, ağaçlara, gök cisimlerine, reislerine, hatta vefat etmiş salih zatlara, peygamberlere[330] tapanlar olmuştur. Onlardan hayır beklemişler, şerlerinden korkmuşlar ve iddialarına göre var olan güçlerine sığınmışlardır.

Şirk bu kadar çirkin ve çirkin olduğu kadar da helâkı mucip bir durum olunca; helâk olan kavimlerin peygamberleri, öncelikle onların şirkten uzak durmalarını istemişlerdir. Bu isteği kabul etmeyenlerin akıbeti daha önce de belirttiğimiz gibi helâk olmaktır. Bu nedenledir ki helâk olan kavimlerin helâk olmalarının sebeplerinden biri belki de ilki en büyük zulüm olan şirk olmuştur.[331]

---

326. 7 A'raf 59.
327. "Her ümmetin bir peygamberi vardır."(10 Yunus 47)
328. "[Allah'ın emirlerini] onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik."(14 İbrahim 4)
329. 4 Nisa 36.
330. "Andolsun ki «Allah, kesinlikle Meryem oğlu Mesih'tir» diyenler kafir olmuşlardır..."(5 Maide 72), "Andolsun «Allah, üçün üçüncüsüdür.» diyenler de kafir olmuşlardır." (5 Maide 73)
331. Ejder Okumuş, Kur'an'da Toplumsal Çöküş, İstanbul-1995, s. 113-117.

b- Peygamberleri Yalanlama

Helâk olan kavimlerin ortak özelliklerinden biri de peygamberleri yalanlamalarıdır. Kuşkusuz bir peygamberin yalanlanması diğer bütün peygamberleri yalanlama demektir. Çünkü bütün peygamberlerin ortak davaları tevhide, ahirete imana, imanın gereğini yaşamaya davettir. Ayrıca peygamberleri yalanlama onların Allah'tan (c.c.) alıp insanlara tebliğ ettikleri bütün konuları reddetmek demektir.[332] Bu ise helâkı gerektiren bir tavırdır. Nitekim Yaratıcı ile yaratılan insanlar arasında elçilik görevini üstlenen peygamberleri ve onların getirdikleri mesajları yalanlamak, geçmişte bazı kavimlerin helâkına neden olmuştur. Kur'an-ı Kerim bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "*Onlardan önce Nûh kavmi, Ress halkı ve Semûd da yalanlamıştı. Ād, Firavn, Lût'un kardeşleri de [yalanladılar]. Eyke halkı ve Tubba' kavmi de. Bütün bunlar peygamberleri yalanladılar da üzerlerine tehdidim hak oldu.*"[333] Hak olan bu tehdidin neticesinde de adı geçen kavimler helâk olmuşlardır.[334]

Peygamberlere karşı takınınlan tavır onları inkâr ve getirdikleri mesajı reddetmekle sınırlı değildi. Münkirler, bununla yetinmeyip peygamberlerle bir de alay ediyorlardı. "*Onlar, kendilerine gelen her peygamberi mutlaka alaya alırlardı.*"[335] Onları beyinsizlekle[336] niteliyor ve peygamberlerin bir beşer olmalarını hazmetmeyerek: "*Bir beşer mi bizi doğru yola götürecek? dediler, inkâr ettiler ve yüz çevirdiler.*"[337]

---

332. Alusi, XXV. 177.
333. 50 Kâf 12-14.
334. Ebu Bekr Cabir el-Cezairî, *Eyseru't-Tefasir li Kelami'l-Aliyyi'l-Kebir, Cidde-1987*, IV. 304.
335. 43 Zuhruf 7; Bk. 15 Hicr 11.
336. "Kavminden ileri gelen kafirler dediler ki: «Biz seni kesinlikle bir beyinsizlik içinde görüyoruz ve gerçekten seni yalancılardan sanıyoruz.»"(7 A'raf 66)
337. 64 Teğabun 6.

Küfür ve inatlarında daha ileri giderek peygamberlerin şahsiyetlerini küçük düşürmeye çalışıyor; onlara deli, sihirbaz ve büyücü diyorlardı. Nitekim Allah (c.c.) bu gerçeği şöyle ifade ediyor: "*İşte böyle, onlardan öncekilere herhangi bir peygamber geldiğinde sadece «Büyücüdür veya delidir» dediler. Bunu birbirlerine vasiyet mi ettiler? Hayır, onlar azgın bir topluluktur.*"[338]

Kur'an-ı Kerim helâk olan Nûh, Âd, Semûd ve Lût kavmini, Firavn ve Eyke halkını zikrettikten sonra[339] bunların helâk sebebi olan ortak suçlarını şöyle açıklamaktadır: "*Onların her biri gönderilen peygamberleri yalanladılar da bu yüzden [kendilerine] azabım hak oldu.*"[340]

Dünyada helâk ile gerçekleşen bu azabın yeterli olmadığını, ahirette 'de ayrı bir ceza verileceğini "*Ahiret azabı daha büyüktür. Keşke bunu bilselerdi!*"[341] ayetinden anlıyoruz.

Görülüyor ki, helâk olan bütün kavimlerde peygamberleri yalanlama özelliği vardır. Bu da onların helâk olmalarına sebep olmuştur.

Ayrıca ileride de temas edeceğimiz gibi genel helâkın son bulduğu, yani Hz. Musa'ya Tevrat verildiği dönemden sonra peygamberleri öldüren İsrail oğulları, genel bir helâkla değil, çeşitli cezalara çarptırılmışlardır.[342]

---

338. 51 Zariyat 52-53.
339. 38 Sâd 12-13.
340. 38 Sâd 14.
341. 39 Zümer 26.
342. "Hani siz [verilen nimetlere karşılık] :Ey Musa! Bir tek yemekle yetinemeyiz; bizim için Rabbine dua et de yerin bitirdiği şeylerden; sebzesinden, hıyarından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından bize çıkarsın, dediniz. Musa ise: Daha iyiyi daha kötüyle değiştirmek mi istiyorsunuz? O halde şehre inin. Zira istedikleriniz sizin için orada var, dedi. İşte [bu hadiseden sonra] üzerlerine aşağılık ve yoksulluk damgası vuruldu. Allah'ın gazabına uğradılar. Bu musibetler [onların başına], Allah'ın ayetlerini inkara devam etmeleri, haksız olarak peygamberleri öldürmeleri sebebiyle geldi. Bunların hepsi, sadece isyanları ve taşkınlıkları sebebiyledir." (2 Bakara 61)

c- Mucizeleri İnkâr

Peygamberlerin risaletine delâlet eden önemli delillerden biri mucizedir. İnkârcılar tarafından peygamberlerden istenen ve olağanüstü olan bu haller, aslında peygamberlerin hedefi değildir. Ancak inkârcıların peygamberlere meydan okurcasına istedikleri bu olağanüstü haller gerçekleşince, inkârcılar buna cevap vermekte aciz kalıyor ve bir yenisini istiyorlardı. Aslında doğrudan akla hitap eden vahiy yeterli iken, duygulara hitap eden olağan üstü hallere gerek kalmamalıydı. *"Kendilerine okunmakta olan Kitabı sana indirmemiz onlara yetmemiş mi?"*[343] mealindeki ayet bunun açık delilidir. Bütün peygamberler vahyi tebliğ etmelerine rağmen, helâk olan kavimler hep mucize istemişlerdir. Mesela Semûd kavmi, Hz. Salih'e *"Sen de ancak bizim gibi bir insansın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bize bir mucize getir."*[344] dediler. Salih (a.s.), Allah'ın izniyle mucizeyi gösterdi. Çünkü *"Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber için mucize getirme imkanı yoktur."*[345] Ama buna rağmen mucizeler bile inkârcı ve inkârcı oldukları kadar da inatçı olan kavimlere tesir etmedi.

Kevni mucizeler gösterildikten sonra peygamberlere ve gösterdikleri mucizelere tam bir teslimiyetle iman etmek gerekir. Aksi takdirde helâk sözkonusudur. Nitekim helâk olan kavimler bu duruma düşmüşlerdir. Kur'an-ı Kerim bu gerçeği de şöyle ifade etmektedir: *"Onlar yeryüzünde dolaşmadılar mı ki, kendilerinden öncekilerin akibetinin nasıl olduğunu görsünler. Onlar kuvvet yönünden, yeryüzünde eserler [bırakmak] bakımından bunlardan daha üstündürler. Böyleyken Allah*

343. 29 Ankebut 51.
344. 26 Şuara 154.
345. 13 Rad 38.

onları günahları yüzünden yakaladı. Onları Allah'ın azabından koruyan da olmadı. Bunun sebebi, peygamberleri kendilerine apaçık mucizeler getirdikleri halde inkâr etmeleri idi. Allah da kendilerini tutup yakalayıverdi. Doğrusu O, kuvvetlidir, azabı da pek çetindir."[346] Başka bir ayette Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: "*Bizi, ayetler [mucizeler] göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu ayetleri yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine açık bir mucize olmak üzere bir dişi deve vermiştik. Onlar ise [bu deveyi boğazladılar ve] bu yüzden zalim oldular. Oysa biz ayetleri ancak korkutmak için göndeririz."*[347]

Bu ayetten de anlaşılıyor ki Allah (c.c.) mucizeleri göstermesine rağmen onlara inanılmazsa helâk kaçınılmaz olur. Geçmiş ümmetlerde olduğu gibi. Aslında yukarıdaki ayet Kureyşlilerin mucize istemeleri üzerine inmiştir. "*Öncekilere gönderilenin benzeri bir ayet getirsin*" demişlerdi. Razi (ö. 606/1209), İsra suresinin ellidokuzuncu ayeti tefsir ederken çok önemli bir noktaya şöyle açıklık getiriyor: Öncekiler bu (kevni) mucizeleri gördüler. Onları yalanladılar. Siz de onları görürseniz yalanlayacağınızı Allah biliyor. Bu nedenle o mucizeleri göstermek abes olur. Halbuki Allah (c.c.) abes olanı yapmaz.[348]

Razi'nin sözlerinden de anlaşıldığı gibi Rasulullah (s.a.v.) müşriklerin isteği üzerine veya meydan okumalarına karşı her hangi bir kevni mucize göstermemiştir kanaatindeyiz. Onun tek mucizesi Kur'an-ı Kerimdir. Geri kalan fevkalade haller Allah'ın (c.c.) Rasulullaha ikramlarıdır.

Nitekim Taberi'nin (ö. 310/922) naklettiği bir rivayette Rasulullah (s.a.v.) Tebuk seferinde "*Hicr*" bölgesinden geçerken yanındakilere şöyle

---

346. 40 Ğafir 21-22.
347. 17 İsra 59.
348. Razi, XX. 234.

buyurdu: "*Ey insanlar peygamberinizden mucize istemeyiniz! İşte Salih kavmi. Onlar peygamberlerinden mucize getirmesini istediler. Allah (c.c.) onlara mucize olarak deveyi gönderdi. Bir gün deve onların suyunu içiyor, onlar da bir gün devenin sütünü sağıyorlardı. Sonra Allah'ın emrine karşı geldiler ve deveyi kestiler. Allah (c.c.) üç gün sonra helâk olacaklarını va'detti. Bu söz, yalanlanamayacak bir söz idi. Nitekim Allah (c.c.) Semûd kavminden kim varsa helâk etti. Allah'ın hareminde bulunan bir kişi müstesna. Allah'ın haremi onu Allah'ın azabından korudu. Ashab: O kişi kimdi, ya Rasulullah? diye sormaları üzerine, Ebu Riğaldır, buyurdu.*"[349]

Yukarıda anlattığımız olay Tebuk seferinde olmuştur. Dolayısıyla Rasulullah (s.a.v.) "*Peygamberinizden mucize istemeyiniz...*" dediği toplum cihada çıkmış olan müslüman toplumdur. Belki onların mücize istememeleri doğaldır denebilir. Gerçekten de mucize istememişlerdir. Ama o gün müslümanlarla içiçe bir hayat sürdüren müşrik insanlar da vardır. Doğrusu bunlar Rasulullahla alay ettikleri gibi mucize de istemişlerdir. Kur'an 'ın hatırlatıcı mesajını kabullenmemişlerdir. "*Hayır, dediler, [bunlar] saçma sapan rüyalardır; bilakis onu kendisi uydurmuştur; belki de o şairdir. [Eğer böyle değilse] bize hemen öncekilere gönderilenin benzeri bir ayet [mucize] getirsin*"[350] dediler. Bununla da kevni mucizeleri kastetmişlerdir. Yerden su fışkırmasını, içinden gürül gürül su akan bahçeler olmasını, meleklerin görülmesini; Rasulullahın altından yapılmış bir eve sahip olmasının gerekli olduğunu söylediler.[351] Ama bütün bu meydan

---

349. Taberî, Ebu Cafer Muhanned b. Cerir, *Camiu'l-Beyan an Te'vili Âyi'l-Kur'an*, Beyrut-1988, XII. 67-68.

350. 21 Enbiya 5.

351. "Onlar: «Sen, dediler, bizim için yerden bir kaynak fışkırtmadıkça sana asla inanmayacağız. Veya senin bir hurma bahçen ve üzüm bağın olmalı; öyle ki, içlerinden gürül gürül ırmaklar akıtmalısın. Yahut, iddia ettiğin gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırmalısın veya Allah'ı ve melekleri gözümüzün önüne

okuyuşlarına karşı Allah (c.c.) onları aciz bırakacak herhangi bir kevni mucize göndermemiştir.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki helâk olan kavimler mucize istemişler ve gönderilmesine rağmen inanmamışlardır. Neticede de helâk olmuşlardır.[352] Halbuki müşrikler Rasulullahtan mucize istemelerine rağmen onlara kevni mucize göstermemiştir. Şayet gösterilmesine rağmen inanmamaya devam etselerdi onlar da helâk olacaklardı. Ama daha önce de belirttiğimiz sebeplerden dolayı bu ümmet için toplu helâk söz konusu değildir.

2- AMELİ SEBEPLER

Helâk olan kavimlerin itikad ile ilgili helâk oluş sebeplerini açıkladık. Şimdi de sosyal hayatı yakından ilgilendiren fiili sebepleri tespit etmeye çalışacağız.

a- Peygamberlerin Davetini Engellemek

Kuşkusuz bütün peygamberler Allah'ın görevlendirdiği seçkin insanlardır. Görevleri, Allah'tan aldıklarını insanlara tebliğ etmektir. Onların insanlara verdikleri ilk mesajları da, Allah'a ibadet ve ondan başkasına tapmamaktır.[353] Çünkü tebliğ ettikleri dinlerin temeli Tevhid üzerine kurulmuştur. Bu yönüyle bütün peygamberlerin dinleri temelde birdir.[354]

---

getirmelisin. Yahut da altın'dan bir evin olmalı, ya da göğe çıkmalısın. Bize, okuyacağımız bir kitap indirmediğin sürece [göğe] çıktığına da asla inanmayız.» De ki: «Rabbimi tanzih ederim. Ben sadece beşer bir elçiyim.»"(17 İsra 90- 93)

352. Bk. 11 Hud 64-67.

353. " Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka tanrınız yoktur."(11 Hud 50)

354. "Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin, diye Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı..." (42 Şura 13)

Peygamberler Allah'a iman ve O'na kulluk yapmaya, kendilerine itaat etmeye yani imanın gereği olan ameli gerçekleştirmeye çağırmışlardır.[355] Peygamberler bu çağrıyı yaparken, imanın gereği olan ameli önce kendileri tatbik etmişlerdir. Yasaklardan yine öncelikle kendileri kaçmışlardır.[356] Hele hasbilik diye bugünkü insanlar için değeri biçilmez güzel bir davranışları vardır ki, her hususta olduğu gibi, amelde de onların vaz geçilmez karekterlerindendir. Onlar, o tebliği Allah rızası için, maddi hiçbir menfaat beklemeden yapmışlardır. *"Ey kavmim! Allah'ın emirlerini bildirmeye karşılık sizden herhangi bir mal istemiyorum. Benim mükafatım ancak Allah'a aittir.."*[357] mealindeki ayet, peygamberlerin vazgeçilmez karekterlerinden olan hasbiliğin bir ifadesidir.

İşte bütün bu güzel meziyetlerine ve onların tebliğlerindeki hasbiliklerine rağmen, inkârcılar peygamberlerin davetini engellemişlerdir. Vahyin nurunu insanlara ulaşmasına müsaade etmemişlerdir. Hatta daha ileri giderek peygamberlerin canına kastetmeye çalışmışlardır. Vahye karşı olan bu zavallılar, içinde yüzdükleri batılı yaşamakla kalmamış, inandıkları o batılı, peygamberlerin getirdiği hakkın yerine ikame etmeye uğraşmışlardır. *"Onlardan önce Nûh kavmi ve bunlardan sonraki topluluklar da [peygamberlerini] engellemeye, her ümmet kendi peygamberini yakalamaya azmetmişti. Batılı hakkın yerine koymak için mücadele etmişlerdi. Bunun üzerine ben onları kıskıvrak yakaladım. İşte, cezalandırmamın nasıl olduğunu gör."*[358] Bu cezalandırma da toplu helâk ile neticelenmiştir.

---

355. Bk. 40 Ğafir 38; 71 Nuh 1-4.
356. "Size yasak ettiğim şeylerin aksini yaparak size aykırı davranmak istemiyorum..."(11 Hud 88)
357. 11 Hud 29.
358. 40 Mu'min 5.

b- Peygamberlere Soru Sormak/Muhalefet

Şüphesiz ki ilmin kapısı soru sormaktır. Sorular, gerçeği öğrenmek ve gereğini yapmak için sorulduğu takdirde değer kazanır. Alınan doğru cevaplara muhalefet etmek sağduyulu bir insan için tasvib edilemez. Kaldı ki bunun sorumluluğu ve tehlikesi de vardır. Nitekim helâk olan kavimlerin helâk sebeplerinden biri de, peygamberlerine soru sorup aldıkları cevaplara muhalefet etmeleri olmuştur. Allah (c.c.) "*Biz her peygamberi -Allah'ın izniyle- ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik.*"[359] buyurmasına rağmen bazı insanlar itaatsizliği ön plana çıkarmışlardır. Helâk olan kavimler de bunun bedelini toplu helâkla ödemişlerdir. Halbuki onlar, daha önce bu konuda uyarılmışlardı.[360] Bu uyarı geçmişteki insanlar için nasıl geçerli idiyse, bugün ve gelecekte de geçerlidir. Nitekim Rasulullah (s.a.v.) bir hadislerinde geçmiş ümmetlerin helâk olmalarının sebeplerinden birinin peygamberlerine soru sorduktan sonra onlara muhalefet etmeleri olduğunu bildirdikten sonra, ümmetini de böyle bir hataya düşmemesi için uyarmaktadır. O (s.a.v.) şöyle buyuruyor: "*Sizden önce helâk olanlar çok soru sormaları ve peygamberlerine [verdikleri cevaplara] muhalefet etmeleri sebebiyle helâk olmuşlardır.*"[361]

Kanaatimizce her yeni soru, verilen cevapla yeni bir sınır getirmektedir. Dolayısıyla çok soru çok sınır demek olup, hareket sahasının daralması anlamına gelir. Zaman zaman dar sahada hareket etmeyi zor bulanlar, verilen cevabın aksine davrandıkları görülür. İşte böyle bir davranış doğal olarak helâk sebebini teşkil eder. Nitekim

---

359. 4 Nisa 64.
360. "Onun emrine aykırı davrananlar, başlarına bir bela gelmesinden veya kendilerine çok elemli bir azap isabet etmesinden sakınsınlar."(24 Nur 63)
361. Muslim, Hac 412; Tirmizi, İlm 17.

Rasulullah (s.a.v.): *"Allah size haccı farz kıldı, hac vazifenizi yapınız"* dediği zaman birisi kalkarak *"Her sene mi? Ya Rasulallah"* demiş ve sorusunu üç kere tekrarlamıştır. Rasulullah bir müddet sustuktan sonra *"Eğer evet deseydim her sene farz olurdu; eğer her sene farz olsaydı buna da gücünüz yetmezdi."* buyurdu.[362] Hatta bu olay üzerine şu ayet inmiştir. *"Ey iman edenler! Açıklanırsa hoşunuza gitmeyecek olan şeyleri sormayın. Eğer Kur'an indirilirken onları sorarsanız size açıklanır. [Açıklanmadığına göre] Allah onları affetmiştir. [Siz sorup da başınıza iş çıkarmayın]. Allah çok bağışlayıcıdır, aceleci değildir."*[363]

c- Vahye Rağmen Taklit

İyiyi ve güzeli örnek edinmek İslamın öngördüğü bir eğitim metodudur. Böylece insan daha kısa bir yoldan mesafe kateder. Ancak böyle bir örnek edinmenin öncesinde kişi, kendisine verilmiş olan muhakeme yeteneğini ve o ana kadar edindiği bilgi birikimini kullanmalıdır. Değilse olumsuzu örnek edinmesi de her zaman mümkündür. İnsanları helâka sürükleyen, böylesi kör taklittir. Çünkü körükörüne başkasını taklit etmek, Allah'ın insana verdiği en büyük nimetlerden biri olan akıl nimetini ihmal etmektir.

Kendilerinde taklit hastalığı bulunan toplumlar daha çok atalarını ve liderlerini körükörüne taklit ederler. *"Senden önce de hangi memlekete uyarıcı göndermişsek mutlaka oranın varlıklıları: «Babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izlerine uyarız» derlerdi. Ben size, babalarınızı üzerinde bulduğunuz [din] den daha doğrusunu getirmişsem [yine mi bana uymazsınız]? deyince, dediler ki: «Doğrusu biz seninle*

---

362. Muslim, Hac 412; Nesaî, Menasik 1.
363. 5 Maide 101.

gönderilen şeyi inkâr ediyoruz.» Biz de onlardan intikam aldık. Bak yalanlayanların sonu nasıl oldu?"[364] *"Şu muhakkak ki, Allah kafirleri rahmetinde kovmuş ve onlara çılgın bir ateş hazırlamıştır. [Onlar] orada ebedi olarak kalacaklar, [kendilerini koruyacak] ne bir dost ne de bir yardımcı bulacaklardır. Yüzleri ateşte evrilip çevrildiği gün: Eyvah bize! Keşke Allah'a itaat etseydik. Peygambere de itaat etseydik! derler. Ey Rabbimiz! Biz reislerimize ve büyüklerimize uyduk da onlar bizi yoldan saptırdılar, derler. Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onlara büyük bir lanetle rahmetinden kov."*[365]

Aslında ayetler önemli bir hususa işaret ediyor. O da vahye rağmen taklidin önce varlıklı insanlarda başlamış olmasıdır. Diğerleri de onları takip etmiştir. Böyle bir taklit neticede inkâra, dolayısıyla da helâka götürmüştür.[366] Maalesef bugün de aynı durumu zaman zaman müşahede etmek mümkündür. Varlıklı, güç ve kuvvet sahibi insanların ilgi çekeci sözlerine aldanarak vahyin koyduğu prensiplere muhalefet edenler azımsanmayacak kadar çoktur. Ancak bu muhalefet, geçmişte olduğu gibi helâk ile neticelenmez. Fakat bu kör taklitten dolayı musibetlerin sık sık geldiğini görmemezlikten gelmek mümkün değildir.

Kur'an-ı Kerimin, vahye rağmen kendilerine uyulan insanları zorba diye nitelendirmiş olması, önemli bir konuyu daha gündeme getirmektedir.[367] O da taklit edilen insanların taklidi yapanlar gibi

364. 43 Zuhruf 23-25.
365. 33 Ahzab 64-68.
366. *fî Zilali'l-Kur'an*, XIII. 174-175.
367. "İşte Ād [kavmi] Rablerinin aytlerini inkar ettiler; Onun peygamberlerine ası oldular ve inatçı her zorbanın emrine uydular."(11 Hud 59)

sorumluluktan kurtulamayacaklarını belirtmiş olmasıdır. Nitekim bu durum da Kur'an'ı Kerimde net bir şekilde ifade edilmiştir.[368]

d- Nankörlük

İnsanoğlu mal, mülk ve evlat gibi nimetleri sever. Bu sevgiyi insanın kalbine yerleştiren Allah (c.c.) olduğu için[369] sevginin kendisi de bir nimettir. Ancak Yüce Allah, nimetlere karşı sevginin ölçülü olmasını, şımarıklığa sebebiyet vermemesini, dünya nimetlerinin geçici olduğunu ve ebedi nimetlerin ahirette bulunduğunu Kur'an-ı Kerimde sık sık hatırlatmaktadır.

Verilen nimetlere güvenerek, nimetin cinsinden gereken görevi yerine getirmemek; aksine o nimetin verdiği güçle kişinin zayıfları ezmeye kalkışması şımarıklığın bir tezahürüdür. Helâkın sebebini teşkil eden bu şımarıklık cesazını, Kur'an-ı Kerim şöyle dile getirmektedir: "*Biz, refahından şımarmış nice memleketi helâk etmişizdir...*"[370]

Görülüyor ki Kur'an'ın reddettiği şey nimetin bolluğu değildir. Bilakis o nimeti takdir etmeyip nankörlük gösterme durumudur. Çünkü Allah

---

368. "İnsanlardan bazıları Allah'tan başkasını Allah'a denk tanrılar edinir de onları Allah'ı sever gibi severler. İman edenlerin Allah'a olan sevgileri ise [onlarınkinden] çok daha fazladır. Keşke zalımler azabı gördükleri zaman [anlayacakları gibi] bütün kuvvetin Allah'a ait olduğunu ve Allah'ın azabının çok şiddetli olduğunu önceden anlayabilselerdi. İşte o zaman [görecekler ki] kendilerine uyulup arkalarından gidilenler, uyanlardan hızla uzaklaşırlar ve [o anda her iki taraf da] azabı görmüş, nihayet aralarındaki bağlar kopup parçalanmıştır. [Kötülere] uyanlar şöyle derler: Ah, keşke bir daha dünyaya geri gitmemiz mümkün olsaydı da, şimdi onların bizden uzaklaştıkları gibi biz de onlardan uzaklaşsaydık! Böylece Allah onlara, işlerini, pişmanlık ve üzüntü kaynağı olarak gösterir ve onlar artık ateşten çıkamazlar."(2 Bakara 165-167)
369. "Kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı şiddetli arzu insanlara sevdirildi. Bunlar, dünya hayatının geçici menfaatleridir. Halbuki varılacak güzel yer Allah'ın katındadır."(3 Alu İmran 58)
370. 28 Kasas 58.

(c.c.) iman edecek olurlarsa insanlara yerden ve gökten bereketli nimetler vereceğini beyan etmektedir.[371] Böyle olmasına rağmen bol da olsa nimetin kendisi helâk sebebi olabilir mi? Sırf nimetin bolluğu helâk sebebi olmayacağına göre, helâk sebebi olan unsur sosyal dengenin bozulmasına neden olan nankörlüktür. İşte geçmiş kavimlerin helâk olma sebeplerinden biri de budur. İnsanın yalnız kendisini düşünmesi, kendisine verilen nimetlerin şükrünü çeşitli yardımlarla ifa etmemesi tabiatıyla nankörlükten başka bir şey olamaz. Onun için nankörlük edenler ciddi bir şekilde uyarılmıştır. "*Allah'ın nimetini küfre [nankörlüğe] değiştirenleri ve kavimlerini yıkım ve azap yurduna konduranları görmedin mi?*"[372] mealindeki ayet, bu uyarının en açık bir ifadesidir. Ne acıdır ki, nankörlük yapanlar, mesela bunu cimrilikle gösterenler, kendi mallarına bile varis olamamışlardır. Ebedi hayatlarına fayda sağlayacak sosyal yardımlaşmayı dünya hayatında iken terk etmişlerdir. Neticede de helâkı haketmişlerdir. Onun için Rasulullah (s.a.v.) bir gün Ashabına: "*Hanginiz için varisinin malı kendi malından daha sevimlidir?" diye sorar. Ashab: "Ya Rasulallah, hepimiz kendi malını daha çok sever", diye cevap verirler. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.v.): "İnsanın kendi malı önceden gönderdiği, varisinin malı ise geride bıraktığı maldır.*"[373] buyurmuşlardır.

Bu hadis, bizden meşru yolda olmak üzere, sosyal yardımlaşma için malın infak edilmesini istemektedir. Dolayısıyla infaksızlığın bir nevi cimrilik olduğu ortaya çıkıyor ki, kuşkusuz böyle bir durum geçmişte helâka sebep olduğu gibi, bu günde çeşitli musibetlere sebep olabilir."Kim cimrilik eder, kendini müstağni sayar, en güzeli de yalanlarsa, biz de onu

---

371. "Eğer o ülkeler halkı inansalardı ve korkup sakınsalardı, gerçekten üzerlerine hem gökten, hem de yerden [sayısız] bolluklar [bereketler] açardık."(7 A'raf 96)
372. 14 İbrahim 28.
373. Buhari, Rikak 12.

en zora hazırlarız. Düştüğü zaman da malı kendisine hiç fayda vermez. Döğru yolu göstermek bize aittir. Şüphesiz ahiret de dünya da bizimdir."[374]

e- Zulüm

Sözlük anlamıyla zulüm, sınırı aşmak, bir şeyi kendi yerine koymamak, rızası olmadan başkasının mülkünde tasarrufta bulunmak gibi manalara gelir.[375] Terim anlamda zulüm ise, Allah'ın koyduğu ölçüleri tecavüz ederek batıla saplanmaktır.[376]

Kur'an-ı Kerimde helâk olan kavimlerin helâk sebeplerinden biri de zulümdür. Zulüm Allah'a, peygamberlerine karşı işlendiği gibi, insanlar arasında da işlendiğini görüyoruz. Ayet ve hadislerde zulmü incelediğimizde sosyal hayat için ne denli tehlikeli bir yol olduğunu daha iyi anlıyoruz. Onun bulaşıcı bir suç haline geldiği takdirde, getireceği cezanın umumileşmesi doğaldır. *"Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zülmedenlere erişmekle kalmaz [umuma sirayet ve hepsini perişan eder]. Biliniz ki, Allah'ın azabı şiddetlidir."*[377]

Kuşkusuz ilahi mesajları reddetmek, peygamberleri yalanlamak zulümdür. Bu da geçmiş kavimlerin helâkının sebebi olmuştur.[378] Ancak zülmün kapsamı dikkate alındığında sosyal hayatı ilgilendiren her konudaki ölçüsüzlüğün bir nevi zulüm olduğu ortaya çıkar. Vahyin ortaya koyduğu kurallar nerede çığneniyorsa orada zulüm vardır. Yönetimde, hukukta, ekonomide ve diğer beşeri ilişkilerde bunu görmek mümkündür. Zulmün

---

374. 92 Leyl 8-13.
375. *Müfredat*, s. 471.
376. Cürcanî, Ali b. Muhammed eş-Şerif, *et-Ta'rifat*, Lübnan-tarihsiz, s. 138.
377. 8 Enfal 25.
378. "Andolsun ki sizden önce, peyygamberleri kendilerine mucizeler getirdiği halde [yalanlayıp] zülmettiklerinden dolayı nice milletleri helak ettik.."(10 Yunus 13)

egemen olduğu veya yayıldığı toplumların hayatında bir deprem vardır. Bu deprem, Kur'an'da helâk olan kavimleri de maddeten ve manen alt üst etmiştir. Hiç unutulmamalıdır ki, bugünkü toplumlarda yaygın olan zulüm de, bir çok felaketin müsebbibidir. *"Zalim olan nice beldeyi kırıp geçirdik, arkasından da başka nice topluluklar vücuda getirdik."*[379]

Rasulullah (s.a.v.) helâk olan geçmiş ümmetlerin helâk sebeplerinden bazılarını dile getirerek, ümmetin bu gibi davranışlardan sakınmalarını istemiştir. Bu sebeplere baktığımızda, onların önemlilerinden birinin de zulüm olduğunu görüyoruz. Nitekim toplumun bel kemiğini teşkil eden adaletin önemini, zulmün çirkinliğini vurgulamak için şöyle buyuruyor: *"Ey insanlar! Sizden öncekilerin helâk olmalarının sebebi; onlardan şerefli biri [soyca, malca, kuvvetce güçlü] hırsızlık ettiğinde onu cezasız bırakmaları, fakat güçsüz olan birinin hırsızlık etmesi halinde de ona ceza tatbik etmeleri olmuştur."*[380]

Bu sözlerin söylenmesine sebep olan olay dikkate alındığında durum daha iyi anlaşılacaktır. Şöyle ki: Mahzum kabilesinden soylu ve güçlü bir aileye mensup olan bir kadın hırsızlık etmişti. O günlerde de islam dininin inen hükümleri toplumun her kesimini eğitiyor, islah ediyor, gerekirse cezai müeyyidelerle toplumun düzenini sağlıyordu. Hırsızlık da toplumun düzenini bozan zulmün bir parçası olduğuna göre, böyle bir suçu işleyen kimsenin İslama göre cezasız bırakılmaması doğaldı. Kaldı ki Allah, böyle bir cezalandırmayı emrediyordu.[381] Buna rağmen bu soylu kadının cezalandırılmasını hazmedemeyen Kureyşliler, çare aramaya başladılar.

---

379. 21 Enbiya 11; Bk. 18 Kehf 59; 15 Hicr 78-79.
380. Buhari, Hudud 11-12; Muslim, Hudud 8-9; Ahmed b. Henbel, *Müsned,* Beyrut-1313, VI. 162.
381. "Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir."(5 Maide 38)

Rasulullahın çok sevdiği Usame'yi (r.a.) aracı kıldılar. Bu aracılığı şiddetle reddeden Rasulullah, adaletin ikamesi ve zulmün ortadan kaldırılması için asla taviz vermedi. Nitekim gereğinin yapılmasını emretti ve gereken ceza uygulandı. Kıyamete kadar gelecek olan insanlara da şu ibretli sözleri buyurdu: "Ey Usame! Allah'ın koyduğu hükümlerden birinin tatbik edilmemesi için aracı mı oluyorsun? Sizden önce helâk olanlar, onlardan soylu birinin hırsızlık etmesine rağmen kendisine ceza tatbik etmemeleri, fakat zayıf birinin hırsızlık etmesi halinde onu cezalandırmaları sebebiyle helâk olmuşlardır. Allah'a yemin ederim ki, Muhammedin kızı Fatma da hırsızlık etseydi elini keserdim."[382]

Bugün toplumda gördüğümüz güvensizlik, yolsuzluk, emeğe saygısızlık ve benzeri sosyal yaraların sebepleri dikkatle incelenecek olursa, bunlardan her birinin zulümden yani adaletsizliğin eğemen olmasından kaynaklandığını göreceğiz. Çünkü adaletsizlik ise zülmün anasıdır.

f- Meşru Olmayan Yollarla Mal Edinme

Allah (c.c.) alış verişi helal, ribayı haram kılmıştır.[383] Bu kural sosyo-ekonominin temel kurallarındandır. Bu kuralın uygulandığı yerde sömürü, gasb, ölçü ve tartıda hile yoktur. İdeal olan da fertler arasında bu gibi çirkinliklerin olmamasıdır. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim her konuda olduğu gibi ekonominin de düzenli çalışması ve bu alanda da insanlar arasında huzurun hakim olması için kurallar koymuştur. "*Mallarınızı batıl ile [haksız ve haram yollarla] aranızda [alıp vererek] yemeyin.*"[384] , "*Ölçü ve tartıyı*

---

382. Muslim, Hudud 9.
383. "Halbu ki Allah, alım-satımı helal, faizi haram kılmıştır."(2 Bakara 275)
384. 4 Nisa 29.

adaletle yapın.."[385] , *"Ölçüyü tartıyı tam yapın, insanların eşyalarını eksik vermeyin."*[386] İşte bütün bu kurallar ekonomik dengenin adaletle sağlanmasını emreden ilahi kurallardır.

Ölçü ve tartıda hileli yollara baş vuranların tehdid edildiklerini[387], hatta bunun, helâk olan kavimlerin helâk sebebini teşkil ettiğini görüyoruz. Şuayb (a.s.) Medyen ve Eyke halklarını davet ederken, onlarda yaygın olan ölçü-tartıda hilekarlığın üzerinde titizlikle durmuş, vazgeçmemeleri halinde, ilahi cezaya çarptırılacaklarını hatırlatmıştır. Fakat ekonomiyi ellerinde tutan kavminin ileri gelen azgınları, Şuayb'ın nasihatlarını dinlemediler, hatta etrafındakilere de Şuayb'a tabi olmaları halinde zarar göreceklerini söylediler. Bir başka ifadeyle onları tehdit ettiler. Ama dinin sosyo-ekonomik konulara müdahelesini reddeden bu kavim de sonunda helâk oldu.[388]

Görüldüğü gibi geçmişte helâk olan kavimlerin helâk olmalarının sebepleri itikadi ve ameli olmak üzere iki çeşittir. Ancak sosyal hayatta bunları birbirinden ayırmak mümkün değildir. Onun için geçmişte helâka sebep olan her davranıştan uzak durmak gerekir. Bu da vahiy kaynaklı bir inancın gereği olan davranışların topluma hakim olmasıyla mümkündür. Eğer toplumda görülen fiili bir güzellik varsa, kaynağında sağlam inanç vardır. Çirkinliğin kaynağında tutarsız inancın yattığı gibi. Bunun içindir ki toplumun her alanda islah edilebilmesi için sağlam inanç temellerine yani vahye dayanan bir eğitim sisteminin işlemesi şarttır. Böyle bir eğitimin ortaya çıkaracağı toplumun, aynı şekilde vahye dayalı denetim altında

---

385. 6 En'am 152.
386. 7 A'raf 85.
387. "Mutaffiflerin vay haline, ki onlar, insanlardan ölçerek aldıklarında noksansız alırlar. Kendileri onlara ölçtüklerinde veya tarttıklarında eksiltirler. Yoksa onlar diriltileceklerini sanmıyor mu?"(83 Mutaffifun 1-4)
388. Bk. 7 A'raf 85-91.

tutulması adalete işlerlik kazandıracaktır. Bütün bunların neticesinde dünyevi huzur ve saadet, uhrevi kurtuluş ve felah vardır. Akıllı her insanın her halde bundan başka bir ideali olmaması gerekir kanaatindeyiz.

C- HELÂK DÖNEMLERİ

Bölgesel veya genel helâk, Yüce Allah'ın bazı toplumlara uyguladığı bir cezalandırmadır. Bu şekildeki ilahi cezalandırmanın belli dönemlerde gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Nitekim Kur'an-ı Kerimin bir ayetinde bu gerçek şu şekilde ifade edilmektedir: *"Andolsun biz, ilk nesilleri[kurunu'l-ûla] yok ettikten sonra Musa'ya -düşünüp öğüt alsınlar diye- insanlar için apaçık deliller, hidayet rehberi ve rahmet olarak o Kitab'ı [Tevrat] vermişizdir."*[389]

Bu ayete bakıldığında, ilk nesillerin bir başka ifade ile ilk çağın Firavn'un helâk edilmesi ve Musa'ya (a.s.) kitap verilmesiyle sona erdiğini söylemek mümkündür. Böylece helâkın Hz. Musa'dan önceki dönemlerde gerçekleştiğini bizzat Kur'an'dan anlıyoruz. Hatta Firavn: *"Öyle ise [el-Kurunu'l- ûla] önceki milletlerin hali ne olacak?"*[390] diye sorması üzerine Hz. Musa: *"Onlar hakkında bilgi, dedi, Rabbimin yanında bir kitapta bulunur. Rabbim ne yanılır, ne de unutur."*[391] cevabını vermiştir. Bu da *"Kurun-u ûla"* ile Hz. Musa'dan önceki çağın anlaşıldığını göstermektedir.

Kasas suresinin kırküçüncü ayetinde geçen *"Kurun-u ûla"* tabirinden bir başka şey daha anlıyoruz ki, o da: Hz. Musa'dan Rasulullah'a (s.a.v.) kadar olan dönemin tarihi açıdan orta çağ, Rasulullahtan sonraki dönemin de son çağ olmasıdır.[392] Kuşkusuz Rasulallahın (s.a.v.) son peygamber olması sebebiyle, ondan sonra gelen ve kıyamete kadar devam edecek olan dönemin son çağ olduğunu da ayrıca söyleyebiliriz. Ancak Hz. Musa'ın peygamberliğinden Firavn'un suda boğulmasına kadar olan

389. 28 Kasas 43.
390. 20 Tâhâ 51.
391. 20 Tâhâ 52.
392. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, V. 3739.

zamanı ilk nesillere dahil edenler olduğu gibi, Hz. Muhammed'in hicretine kadar olan müddeti de orta çağa dahil edenler olmuştur. Böylece İslam tarihini hicretle başlatmışlardır.[393]

"*Andolsun biz, ilk nesilleri helâk ettikten sonra Musa'ya kitabı verdik...*"[394] mealindeki ayete baktığımızda ilk nesillerin Nûh, Ād, Semûd, Lût kavimleri ve Eyke halkları ile Hz. Musa dönemine kadar gelen kavimler olduğunu söyleyebiliriz.[395] Nitekim Kur'an-ı Kerim helâk olan bu kavimlerden şu şekilde bahsetmektedir: "*[Ey Resulüm!] Eğer onlar seni yalanlıyorlarsa, [şunu bil ki] onlardan önce Nûh'un kavmi, Ād, Semûd, İbrahim'in kavmi, Lût'un kavmi ve Medyen halkı da [peygamberlerini] yalanladılar. Musa da yalanlanmıştı. İşte ben o kafirlere süre tanıdım, sonra onları yakaladım. Nasıl oldu benim onları reddim[cezalandırmam!]*"[396]

Yukarıdaki ayet-i kerime ilk nesillerin kronolojik sırasına da ışık tuttuğunu görürüz. Aynı ayetin ifade ettiği önemli bir husus daha vardır. O da, Yüce Allah'ın peygamberlerini yalanlayan inkârcıları derhal helâk ile cezalandırmayıp "*İşte ben o kafirlere süre tanıdım...*" diyerek onlara düşünme ve tevbe etme fırsatını tanımasıdır. Bu da Allah'ın (c.c.) kullarına olan sonsuz rahmet ve merhametinin ifadesidir.

Kur'an-ı Kerimde "*Kurun-u ûla*" diye geçen ilk çağdan ve o çağda yaşayan nesillerden sonra yani Hz. Musa'ya Tevrat verilmesinden ve Fîravn'un helâk edilmesinden sonra umumi bir helâk söz konusu değildir. Nitekim Hakim'in "*sahih*" olarak naklettiği ve Ebu Saîd el-Hudrî'den (r.a.) rivayet edilen bir hadis-i şerifte Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor:

---

393. A.e, V. 3739.
394. 28 Kasas 43.
395. Beğavi, III. 447; İbnu Kesir, III. 390; Şevkanî, Fethu'l-Kadir, IV. 169.
396. 22 Hac 42-44.

"Maymuna çevrilen [şeklen veya ahlâken] bir kasaba dışında Tevrat'ı yer yüzüne indirdikten sonra gökten ve yerden bir azab ile bir kavmi, bir nesli, bir ümmeti hatta bir köy halkını Allah (c.c.) toptan helâk etmemiştir. Allah'ın (c.c.) «Andolsun ki biz, önceki nesilleri yok ettikten sonra Musa'ya o kitabı verdik...» buyurduğunu görmedin mi?"[397]

Görülüyor ki toplu cezalandırma anlamındaki helâk Kur'an-ı Kerimde "*Kurun-u ûla*" diye anılan ilk çağda yaşayan inkârcı ve asi insanlar için söz konusudur. Bundan da anlaşılıyor ki ilk nesillerden sonra toplu helâk olmamıştır.

Tarihi dönemleri -çağları- ayırma helâk açısından bu şekilde yaklaşımın sözkonusu olması yanında vahiy niteliğiyle de şöyle değerlendirebiliriz.

Hz. Âdem'le başlayan insanlık tarihinin ilk çağlarında sözlü vahiy ve sahifeler hakim özelliktir. Allah (c.c.), görevlendirdiği elçilere vahyetmiş, ayrıca Âdem, Şît, İdris, İbrahim ve Musa'ya (a.s.) vahyi sahifeler şeklinde indirmiştir.[398] Bu dönem Hz. Musa'ya Tevrat verilinceye kadar devam etti. Tevrat'la başlayan ikinci dönem -ikinci çağ- de Tevrat'la birlikte Zebur ve İncil sözkonusu edilecektir. Bu ikinci çağ kitaplarının özelliği kavmî olmasıdır.

Kur'an-ı Kerim ile başlayan üçüncü çağ yani son çağ ise evrensel bir kitapla özelliğini bulmaktadır. Bu da Rasulullahın (s.a.v.) çağıdır.[399] Önceki bütün peygamberler, sahifeler ve kitaplar yalnız kendi kavimlerini bağlarken son çağın kitabı ve elçisi evrensel özelliği kıyamete kadar

---

397. Neysaburî, Ebu Abdillah Hâkim, *el-Mustedrek ala's-Sahiheyn*, Beyrut-1313, II. 408.
398. "Şüphesiz bu [anlatılanlar], önceki sahifelerde, İbrahim ve Musa'nın sahifelerinde de vardır."(87 A'la 18-19)
399. Tabataba'î, Muhammed Hüseyn, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an*, Tahran-1397, XX. 501.

devam edecektir. Ama tarihin hangi döneminde ve hangi coğrafyada yaşarsa yaşasın her müslümanın peygamberleri birbirinden ayıtetmeksizin iman ve kabulü de gerekmektedir.[400]

Tarihi çağları üçe ayırmıştık. Helâkın ilk çağda vuku bulduğunu ayetlerle de izah ettik. Hz. Musa'dan sonra toplu helâkın gerçekleşmediğini de bir hadisle te'yit ettik. Bütün bunlardan sonra aklımıza yeni bir soru gelebilir. O da şudur: Rasulullah (s.a.v.) döneminde helâk olmuş mudur, veya ondan sonra ki dönemlerde helâk olacak mıdır? Bu sorunun cevabını da ayet ve hadislere dayanarak gelecek bölümde vermeye çalışacağız.

400. Bk. 2 Bakara 136,285.

D- HELÂK VASITALARI VE ZAMANI

Kur'an-ı Kerimi ve özellikle helâk olan kavimlerden bahseden ayetleri incelediğimizde, helâkı gerektiren itikadi ve ameli sebepleri tespit ettik. Burada ise helâk vasıtalarını ve helâk zamanını öğrenmeye çalışacağız.

Haklarında helâk hükmü verilen kavimler; sel, deprem, yere batma, yıldırım çarpması, şiddetli ses ve sarsıntı gibi tabiat olaylarıyla helâk olmuşlardır. Bunun dışında hastalık, korku ve açlık gibi maddi sıkıntılarla da cezalandırmalar gerçekleşmiştir.[401]

Yüce Allah bu gibi tabii afetlerle insanları cezalandıracağını önceden hatırlatırken,[402] ilerde tevbe ederler diye önce bazı zorlukluklarla da onları uyarmıştır.[403] "*Andolsun ki, senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik. Ardından boyun eğsinler diye onları darlık ve hastalıklara uğruttık. Hiç olmazsa, onlara bu şekilde azabımız geldiği zaman boyun eğselerdi! Fakat kalpleri iyice katılaştı ve Şeytan da onlara yaptıklarını cazip gösterdi.*"[404] Bu ayetten de anlaşıldığı gibi tevbe etmeleri için onlara adeta fırsat tanınmıştı. Bu da Allah'ın (c.c.) kullarına karşı olan rahmetinin bir ifadesidir. İsyana devam eden bu insanlara bir başka uyarı geldi. İşin ciddi olduğunu, yaratıcının kudretinden şüphe etmemelerini, her zaman yerden ve gökten gelecek tabii afetlerle karşı karşıya gelebileceklerini hatırlatan Allah (c.c.), o günkü insanlar için geçerli olduğu kadar bu günkü insanlara şu uyarıda bulundu: "*De ki: «Allah'ın size üstünüzden [gökten] veya ayaklarınızın altından [yerden] bir azap göndermeğe ya da birbirinize düşürüp kiminize kiminizin hıncını tattırmaya gücü yeter.» Bak,*

---

401. *Tefsiru't-Tarih*, s. 229.
402. Bk. 6 En'am 65.
403. Bk. 7 A'raf 94-96.
404. 6 Enam 42-43.

anlasınlar diye ayetlerimizi nasıl açıklıyoruz!"[405] Nûh kavmi tufan[406], Âd kavmi fırtına[407] , Semûd kavmi şiddetli bir sarsıntı[408], Lût kavmi gökten yağan taş ve yerin dibine geçme[409], Şuayb kavmi de korkunç bir gürültü ile helâk olmuşlardır.[410] Kur'an-ı Kerim yukarıda saydığımız helâk vasıtalarını şöyle özetliyor: "*Nitekim onlardan her birini günahları sebebiyle suç üstü yakaladık; kiminin üzerine taşlar savuran rüzgarlar gönderdik, kimini korkunç bir ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara zülmetmiyor, asıl onlar kendilerine yazık ediyorlardı.*"[411]

Görülüyor ki helâk olan kavimler bizzat kendi fiilleriyle helâklarını gerçekleştirmişlerdir. İnsanın insana saldırması, ona işkence etmesi öldürmesi gibi. "*İnsanların bizzat kendi işledikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu, ki Allah yaptıklarının bir kısmını onlara tattırsın; belki de [tuttukları kötü yoldan] dönerler*"[412]

Şu halde fesat kendiliğinden ortaya çıkmaz. Kendi kendine oluşmaz. O bizzat insanın eseridir. Dolayısıyla helâkın vasıtası insanın kendisi

---

405. 6 Enam 65. İlgili ayette müfessirlerin yorumu şöyle olmuştur: İbnu Cüreyc (ö. 150/767) ve Mücahid (ö. 103/721) üstten gelecek azabın taş, Allah'tan gelecek azabın ize yere batırma; İbnu Abbas (ö. 68/687), kötü yöneticilerin üstten gelecek azabla, kötü teba'anın ise alttan gelecek azapla yorumlanabileceğini söylemişlerdir. (Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Maverdi el-Basri, *en-Nuketu ve'l-Uyun Tefsiru'l-Maverdi*, Beyrut-1992, II. 126-127.

406. "Onu [Nuh'u] yalanladılar, biz de onu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık, ayetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk!"(7 A'raf 64)

407. "Âd kavmi ise, uğultulu kasıp kavuran bir fırtına ile mahvedildiler"(69 Hâkka 6)

408. "Semud'a gelince: Onlar pek zorlu [bir sarsıntı] ile helak edildiler." (69 Hâkka 5)

409. "Emrimiz gelince, oranın altını üstüne getirdik ve üzerlerine [balçıktan] pişirilip istif edilmiş taşlar yağdırdık."(11 Hud 82)

410. "Emrimiz gelince, Şuayb'ı ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık; zülmedenleri ise korkunç bir gürültü yakaladı da yurtlarında diz üstü çöke kaldılar."(11 Hud 94)

411. 29 Ankebut 40.

412. 30 Rum 41.

olmuştur, diyebiliriz. Nitekim Allah (c.c.) Hûd suresinde helâk olan kavimlerden bahsettikten sonra şöyle buyuruyor: "*Onlara biz zülmütmedik; fakat onlar kendilerine zülmettiler...*"[413]

Şu gerçeği de belirtmeden geçemiyeceğiz. O da şudur: Allah (c.c.) helâkta acele etmez. Gereken fırsatı ve mühleti de tanır. "*Eğer Allah, yaptıkları yüzünden insanları [hemen] cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı yaratık bırakmazdı. Fakat Allah, onları belirli bir süreye kadar erteliyor. Vakitleri gelince [gerekeni yapar] Kuşkusuz Allah, kullarını görmektedir.*"[414]

Helâk zamanı hakkında da Allah (c.c.) şöyle buyuruyor. "*Biz nice memleketleri helâk ettik; Azabımız onlara geceleyin yahut gündüz istirahat ederlerken geldi.*"[415]

Ayette geçen gece uykusu veya gündüz istirahati, zaman mefhumu açısından önemli bir mesaj vermektedir. Herşeyin bir kenara itilip emniyetle istirahate geçme anında azabın gelmesi gerçekten korkunç ve acıdır. Dolayısıyla diğer insanların da her zaman dikkatli olmalarının ve bu cezalandırmalardan ibret almalarının gerekli olduğu ifade edilmektedir.[416] Bu düşüncede olan insanların sosyal hayatlarını daha adil ve hakça bir yaşam istikametinde sürdürmeleri kolay olacaktır.

---

413. 11 Hud 101.
414. 35 Fatır 45.
415. 7 A'raf 4.
416. fi Zilali'l-Kur'an, VI. 19.

E- HELÂKLARIN KAPSAMI

İnsanlık tarihinin ilk dönemlerinin hakim özelliklerinden biri olan helâkın kapsamı acaba nasıldır? Helâk, geldiği dönemde bütün dünyayı kapsıyor mu yoksa helâk emri verilen kavme mi aitti? Bu soruların cevabını tarihi sırasıyla şöyle verebiliriz.

Nûh (a.s.) kavmine helâk emri gelir. Kavim tufanla yok olur. Yalnız, yok olan sadece yeryüzünün belli coğrafyasında yaşayan bir kısım insanlar değildir. Âdem'e (a.s.) yakınlığı, insanlığın bütün dünyaya yayılmaması gibi nedenleri de zikrederek Kur'an ayetlerinin ısrarla sonradan gelen insanları "Nûh'la gemide taşıdığımız kimselerin nesli"[417] diye tanımlaması, konuyla ilgili hadislerin de[418] Nûh'un (a.s.) yaşadığı dönemde bütün insanlara gönderilme gerçeği tufanın o dönemde yaşayan tüm insanları kapsadığını bize haber veriyor. Ama bu insanlık bütün dünya coğrafyasında mı yaşıyordu yoksa belli bir bölgede miydi? O konuda kesin bir delil olmadığından bir şey diyemiyeceğiz. Tufandan sonra sular çekilir[419] hayat-dünya hayatı eski yasaya, değişmez yasaya tabi olarak devam eder. Dünya coğrafyasında bir değişiklik yoktur.

---

417. "[Ey] Nuh ile birlikte [gemide] taşıdığımız kimselerin nesli! Şunu bilin ki Nuh, çok şükreden bir kul idi." (17 İsra 3); "İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberlerden, Adem'in soyundan, Nuh ile birllkte [gemide] taşıdıklarımızdan, İbrahim ve İsrail [Ya'kûb]'in soyundan, doğruya ulaştırdığımız ve seçkin kıldığımız kimselerdendir..." (19 Meryem 58); "Şüphesiz, su bastığı vakit sizi gemide biz taşıdık".(69 Hâkka 11)

418. Bk. Buhari, Enbiya 3.

419. "[Nihayet] «Ey yer suyunu yut! ve ey gök[suyunu kapat] tut!» denildi. Su çekildi; iş bitirildi; [gemi de] Cûdî [dağının] üzerine yerleşti. Ve: «O zalimler topluluğunun canı cehenneme!» denildi" (11 Hud 44)

Ãd kavmi helâk olurken helâk yasası kavmin kafirlerini kapsamaktadır. Müminler kurtulur.[420] Kavmin kentleri ise ayakta kalmıştır.[421] Gözler önüne, ibretle bakmak isteyen insanlığa terkedilmiştir.

Semud, dağlarda yonttukları evlerin hâla ayakta kalması onlara gelen helâk emrinin sadece o kavmin kafirlerine yönelik olduğunu göstermektedir. Kafirler yok olmuş, ebedi kalmak arzusuyla imar ettikleri şehirler kadar bile ömürleri olmamıştır.

Görülüyor ki genel olarak iman edenler helâktan kurtulmuşlardır.[422]

Lût (a.s.) kavmine gelen helâk, şehirlerini de kapsamıştır. Üstlerine yağan azap yağmuru[423] neticesinde insanlar helâk olduklan gibi, yaşadıkları kentlerden de eser kalmamıştır. Şu anda Lût kavminin şehirleri acı ve tuzlu sular altındadır. Bölge artık Lût gölü diye anılmaktadır.

Medyenliler-Eykeliler de helâk emri ile yok olurken, dünya coğrafyasının diğer kentlerinde hayat devam eder. Burada da kavmin müslümanları kurtulmuştur.

Ãd, Semûd, Lût kavmi ve Medyen-Eykelilerin yaşadığı zaman diliminde başka coğrafyalarda başka kentlerde hayatın devam ettiğini görüyoruz.[424] Medyenlilerin ve Eykelilerin kafirleri helâk olurken, Yusuf'tan (a.s.) sonra Mısır'da hayatın İsrail oğulları ve Firavun oğullarıyla devam ettiği gibi.

---

420. "Onu ve onunla beraber olanları rahmetimizle kurtardık. Ve ayetlerimizi yalanlayıp da iman etmeyenlerin kökünü kestik" (7 A'raf 72)
421. "O [rüzgar], Rabbinin emriyle herşeyi yıkar, mahveder. Nitekim [o kasırga gelince] onların evlerinden başka birşey görülmez oldu. İşte biz Suç işleyen toplumu böyle cezalandırırız." (46 Ahkaf 25)
422. Cevziyye, İbnu'l-Kayyım, Tefsiru'l-Kayyim, Beyrut-tarihsiz, s. 412-418.
423. "[Rasulüm!] Andolsun [Bu Mekkeli putperestler], bela ve felaket yağmuruna tutulmuş olan o beldeye uğramışlardır. Peki onu görmüyorlar mıydı?"(25 Fatır 40)
424. Alusi, XII. 113.

F- RASULULLAH DÖNEMİNDE HELÂK

Rasulullah (s.a.v.), risaletle görevlendirilmeden önce, cahiliyye devri her türlü karekteriyle hüküm sürüyordu. Ancak aynı dönemde iyi ve güzel bazı şeyleri görmek de mümkündü. Hac için gelenlere takdim edilen hizmetler, misafirperverlikler, kimileri arasında görülen ahde vefa gibi. İslam geldikten sonra, geçmiş ümmetlerin helâk olmalarına sebep olan durumlar, cahiliyye dönemindeki gibi ondan sonra da az da olsa devam etmiştir. Müşriklerin Rasulullahı (s.a.v.) yalanlamaları, ahireti inkâr etmeleri, güçlülerin zayıfları ezmeleri gibi. Yani helâk olan kavimlerde görülen maddi ve manevi hastalıklardan bir kısmı cahiliyye döneminde mevcut idi. Buna rağmen neden helâk gerçekleşmedi? Üstelik müşrikler Rasulullaha meydan okurcasına azap gelmesini de istiyorlardı. İşte bu sorunun cevabını da Kur'an-ı Kerimde buluyoruz. Şöyle ki: "*Hani [o kafirler] bir zamanda: «Ey Allah'ım! Eğer bu kitap senin katından gelmiş bir gerçekse üzerimize gökten taş yağdır, yahut bize elem verici bir azap getir.» demişlerdi.*"[425]

Ayet müşriklerin inadını, Allah'dan gelmiş olsa da Kur'an'a inanmayacaklarını ve adeta Allah'a (c.c.) meydan okuduklarını anlatmaktadır. Buna rağmen kendilerine mühlet verilmiş ve meydan okuyuşları helâkla cevaplandırılmamıştır. Zira aralarında bir peygamber vardı. Davetine devam ediyordu ve o peygamber ancak alemlere rahmet olarak gönderilmişti.[426] Her ne kadar Hûd, Salih ve Lût (a.s.) kavimleri gibi helâk olan kavimler, peygamberlerini yalanlamaları, beşeri ilişkiler ve muamelelerde zulmederek elçilerini sıkıntıda bırakmaları sebebiyle helâk

425. 8 Enfal 32.
426. "[Resulüm!] Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik" (21 Enbiya 107)

olmuşlarsa da, o kavimlere gönderilen peygamberler ve onlara iman eden müminlerin o yöreden ayrılmadıkları sürece helâk gerçekleşmemiştir. Buna göre Rasulullah ve ona iman edenler ayrıldıktan sonra müşrikler helâk olmaz mıydı? diye bir soru sorulabilir. İşte bu soruya Kur'an-ı Kerim şöyle cevap veriyor: "*Halbuki sen onların içinde iken Allah, onlara azap edecek değildir. Ve onlar mağfiret dilerlerken de Allah onlara azap edici değildir.*"[427]

Müşrikler azabın gelmesi için ısrarlarına devam ettiler.[428] Ama Allah (c.c.) bu son ümmeti imtihan edecekti. Daha önceki ümmetler, peygamberlerinden mucize istiyorlardı. Gösterilen mucizeleri inkâr edince de Allah (c.c.) inkârcıları helâk ediyordu. Ancak Rasulullah (s.a.v.) döneminde böyle bir bela isteyenleri Yüce Allah, semavi bir helâkla cezalandırmak istemedi. Onlara geçmiş inkârcıların başına gelen musibetlerden ibret alarak tevbe etme fırsatını tanıdı. Aslında bu durum onlar için bir nimet idi.[429] Nitekim günler geçtikçe inananlar artıyordu. Hicretten sonra da aynı durum Mekkeli sakinler için geçerliydi. Onun için Rasulüllahın kendilerine gönderildiği ve iman etmekle yükümlü olan bu ümmeti hakkında toplu helâk söz konusu olmadığı gibi, Rasulullahın döneminde de böyle bir helâk vuku bulmamıştır.

Konuya bir başka açıdan yaklaşacak olursak şunu da söyleyebiliriz: Rasulullah (s.a.v.)"*Alimler peygamberlerin varisleridirler..*"[430] buyuruyor. Bu

---

427. 8 Enfal 33.

428. "[Müşrikler] senden iyilikten önce kötülüğü çabucak istiyorlar. Halbuki onlardan önce ibret alınacak nice azap örnekleri gelip geçmiştir. Doğrusu insanlar kötülük ettikleri halde Rabbin onlar için mağfiret sahibidir. [Bununla beraber] Rabbinin azabı da çok şiddetlidir."(13 Rad 6)

429. Merağî, XXIII. 72.

430. Buhari, İlm 10.

ümmet arasında her zaman alimlerin bulunması mümkün olacağına göre, bu ümmet için toplu helâk düşünülebilir mi?

Bir başka hadiste Rasulullah (s.a.v.) yine şöyle buyuruyor: *"Ümmetimden bir cemaat vardır ki, daime hak üzerinde olacak ve hakka destek olacaktır. Onlara muhalefet edenlerden kendilerine zarar gelmez."*[431]

Bu hadisten de anlaşılıyor ki hak üzerinde olacak ve hakka muzahir çıkacak kesimin alimler olması en doğru olanıdır. Durum böyle olunca Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ümmeti için geçmiş kavimlerde olduğu gibi toplu helâk sözkonusu olamaz. Bütün inkâr ve isyanlara rağmen toplu helâk olmayacağına göre, insanlar istedikleri gibi yaşayabilecekler midir? Kur'an'da bu konuya değinilerek şöyle buyurulmaktadır: *"Eğer Allah, insanlara, onların hayrı çarçabuk istemeleri gibi şerri de acele verseydi, elbette onların ecelleri bitirilmiş olurdu [ve hepsi de helâk olurdu]. Fakat biz, bize kavuşmayı beklemeyenleri azgınlıkları içinde bocalar bir halde [kendi başlarına] bırakırız."*[432]

Allah (c.c.) dileseydi helâk olmuş kavimlerde olduğu gibi kötülüklerde israr edenleri en ağır bir ceza ile cezalandırırdı. Ancak Kur'an'ın uyarıcı niteliği davetin devamını gerektiriyordu. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: *"[Resulüm!] Biz [Kur'an'ı] sadece, onunla Allah'tan sakınanları müjdeleyesin ve inat edenleri uyarasın diye senin dilinle [indirilip okutarak] kolaylaştırdık. Biz, onlardan önce nice nesilleri helâk ettik. Sen onlardan hangi birinden [bir varlık emaresi] hissediyor veya onlara ait cılız bir ses işitiyor musun?"*[433]

---

431. Buhari, İ'tisam 10; Muslim, İman 247.
432. 10 Yunus 11.
433. 19 Meryem 97-98.

Şu halde Hz. Muhammmed (s.a.v.) ümmeti, helâk olmuş kavimlerin yerlerini gezip görmekle, onların hayatlarını okuyup ders çıkarmakla yükümlü olduğunu unutmamalıdır. "*Nitekim, nice memleketler vardır ki, o memleket [halkı] zülmetmekte iken biz onları helâk ettik. Şimdi o ülkelerde duvarlar [çökmüş] tavanların üzerine yıkılmıştır. Nice kullanılmaz hale gelmiş kuyular ve [ıssız kalmış] ulu saraylar vardır [oralarda]. [Sana karşı çıkanlar] hiç yeryüzünde dolaşmadılar mı? Zira dolaşsalardı elbette düşünecek kalbleri ve işitecek kulakları olurdu. Ama gerçek şu ki, gözler kör olmaz; lakin sinelerdeki kalbler kör olur. [Resülüm!] onlar senden azabın çabuk gelmesini istiyorlar. Allah, va'dinden asla dönmez. Muhakkak ki, Rabbin nezdinde bir gün, sizin saymakta olduklarınızdan bin yıl gibidir. Nice ülkeler var ki, zulmedip dururlarken onlara mühlet verdim. Sonunda onları yakaladım; Dönüş yalnız banadır. De ki: Ey insanlar! Ben ancak sizi apaçık uyaran bir kimseyim.*"[434]

Kanaatimizce bu ayet yeryüzünü gezip dolaşmayı, Allah'ın gönderdiği ilahi mesaja baş kaldırarak ölçüyü kaçıran tağutların akibetlerini görmeyi, sonsuz nimetleri insanın hizmetine sunmasına rağmen Allah'ın mesajını egemen kılmak istemeyen güçlerin zilletle noktalanan hayatlarını öğrenmeyi, onlardan kalan izleri görmeyi ve bütün bunlardan ders alarak vahye tam teslimiyetle sarılmayı emretmektedir. Böyle bir yaklaşımın özellikle eğitimde hakim olması, yetişecek yeni nesillerin hakperest olmalarını sağlayacaktır.

Esasen yukarıda arzettiğimiz ve Rasulullahın döneminde helâkı mümkün görmeyen ayetlerin adeta bir tefsiri konumunda olan ve Rasulullahın (s.a.v.) ümmeti için helâkın sözkonusu olmayacağını bildiren

---

434. 22 Hac 45-49.

bir hadis daha vardır ki, konumuzu netleştirerek neticelendireceğine inanıyoruz.

Amr b. Sa'd babasından naklen haber verdi ki: Rasulullah (s.a.v.) bir gün el-Āliye istikametinden geldi. Muaviye oğullarının mescidine uğradı. Mescide girdi ve iki rekat namaz kıldı. Biz de onunla birlikte kıldık. Allah'a uzun uzun dua ettikten sonra bize döndü ve şöyle buyurdu: "*Rabbimden üç şey istedim. Bana ikisini verdi. Birini vermedi. Rabbimden ümmetimi açlıkla helâk etmemesini istedim, onu bana verdi. Ondan ümmetimi suda boğmakla helâk etmemesini diledim, onu da bana verdi. Felaketlerini kendi aralarında vermemesini istedim. Bunu bana vermedi.*"[435]

Görülüyor ki bu ümmet, bir çok felaketlerle karşı karşıya gelecek, imtihanlardan geçecek fakat toplu helâkla karşı karşıya kalmayacaktır. Bu ümmet için helâktan ziyade çöküşten bahsetmek daha uygun olacaktır, kanısını taşıyoruz.

Bu konuyu ilerde ayrı bir başlık altında incelemeye çalışacağız.

---

435. Müslim, Fiten 19.

G- HELĀK OLAN KAVİMLERDEKİ MÜMİNLERİN DURUMU

Allah (c.c.), helâk olan kavimlere peygamber göndermediği müddetçe onları helâk etmemiştir.[436] Peygamberler de gönderildikleri kavmin diliyle en açık bir şekilde davetlerini yapmışlardır.[437] Allah (c.c.) bütün bunlara ilaveten; daveti reddedenleri, baş kaldıranları, netice olarak vahiy denetimini kabul etmeyen bir hayat tarzını yaşayanları hemen helâk etmemiş, onlara gereken mühleti tanımıştır.[438] Görülüyor ki önce görevlendirme, sonra açık tebliğ, arkasından da karar vermeleri için davet edilenlere yeterince mühlet söz konusudur.

Yeryüzünde tarih boyunca iman eden de, etmeyen de hep olagelmiştir. Çoğu zaman her iki gurup bir arada da yaşmıştır. Helâk sözkonusu olup, inananlar görevlerini hakkıyla yerine getirmiş; iyiliği emrederek kötülükten sakındırmış iseler, onlar helâkın kapsamına girmişlerdir. "*Andolsun ki, biz senden önce kendi kavimlerine nice peygamberler gönderdik de onlara açık deliller getirdiler. [Onları dinlemeyip] günaha dalanları ise cezalarını hakkıyla vermişizdir. Müminlere yardım etmek de bize düşer.*"[439] Görülüyor ki bir toplum vardır. Toplum iki kesimden meydana gelmiştir. Bunlardan biri cezalandırılırken, diğeri yardım görmüştür. Yardım gören kesimin müminler olduğu açıkca ifade edilmiştir. Demek ki helâk olan kevimlerde yaşayan müminler

---

436. "Biz, bir peygamber göndermedikçe [kimseye] azap edecek değiliz."(17 İsra 15)
437. "[Allah'ın emirlerini] onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik."(14 İbrahim 4)
438. "Eğer Allah, yaptıklan yüzünden insanları [hemen] cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı yaratık bırakmazdı. Fakat Allah, onları belirli bir süreye kadar erteliyor. Vakitleri gelince [gerekeni yapar]. Kuşkusuz Allah, kullarını görmektedir."(35 Fâtır 45)
439. 30 Rum 47.

kurtulmuştur.[440] Nitekim bu konuda Allah'ın va'di de vardı.[441] Zalimler helâk edilirken ilahi vaad ile kurtarılan müminler elbetteki Rabbani hükümlere teslim olan ve bu hükümlerin getirdiği sorumluluğu idrak ederek yaşayan müminlerdir.[442]

Belaların mümin ve kafire aynı anda gelmesi de caizdir. Bu durumda o bela, müminler için bir rahmet, kafirler için bir azab olmuş olur. Fakat peygamberlerini yalanlayan kavimlere inen azab sırasında; Allah'ın hikmeti müminleri bu azaptan kurtarmayı gerektirir. Eğer böyle olmasıydı, o zaman bu belanın, onların küfürlerine karşı bir azap [ceza] olduğu anlaşılmazdı.[443] İşte bundan dolayı Allah (c.c.): "*Hûd'u ve beraberindeki müminleri kurtardık.*"[444] buyurmaktadır. Kuşkusuz bu hüküm diğer peygamberleri ve onlara iman eden müminleri de kapsar.

Helâk olan kavimlerdeki çocukların durumuna gelince; çalışmamızın ikinci bölümünde Nûh'un (a.s.) kavmini incelerken bu konuya temas etmiştik. Ancak şunu da hatırlatmakta fayda vardır. Allah'ın (c.c.) ilmi her şeyi kuşatmıştır. "*Onun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez...*"[445] Helâk olan kavimlerdeki insanların durumunu gayet iyi bilir. "*Allah kullarına bir zulüm dileyecek değildir.*"[446] Nasıl ki iman edenlere gelen musibetler yalnız zalimlere zarar vermekle kalmayıp -ihmallerinden dolayı- zalim

---

440. "Emrimiz geldiği zaman, tarafımızdan bir rahmetle Şuayb'ı ve onunla birlikte iman edenleri kurtardık. Zülmedenleri ise korkunç bir ses yakaladı da yurtlarında dizüstü çökekaldılar [Helak oldular]."(11 Hud 94)
441. "Sonra biz, pegamberlerimizi ve iman edenleri kurtarınz. Müminleri kurtarmamız da bizim üzerimizde bir haktır."(10 Yunus 103)
442. Said Hakim, *Rabbani Yol ve Sünnetullah*, İzmir-1992, s. 190.
443. Razi, XVIII. 15.
444. 11 Hud 58.
445. 6 En'am 59.
446. 40 Ğafir 31.

olmayanlara da zarar veriyorsa[447]; aynı şekilde toplu helâklarda hüküm umumidir. Yani haklarında helâk hükmü verilen inkârcı insanların çocukları da helâka dahildir. Bazı alimler çocukların helâk kapsamına alınmasını babalarının azabını artırma ile izah etmişlerdir.[448]

447. "Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zülmedenlere erişmekle kalmaz..."(8 Enfal 25)

448. Abdulvahhab en-Neccar, *Kasasu'l-Enbiya,* s. 52.

H- BUGÜN HELÂK YOK MUSİBET VARDIR

Bundan önceki tespitlerimizde helâk sebeplerini, helâkın gerçekleştiği dönemleri, helâk vasıtalarını ve helâk olan kavimlerdeki müminlerin durumunu izah ettik. Özellikle helâk sebeplerini incelerken helâk olan kavimlerin işledikleri itikadi ve ameli bozuklukları daha geniş bir şekilde ele aldık. Bunun sebebi de bugün yaşayan insanların yaptıkları ile geçmişte helâk olan kavimlerin yaptıkları arasında bir benzerliğin olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Eğer benzerlik varsa neden geçmiştekilerin başına gelen helâk bugünkü insanların başına gelmiyor? İşte bu sorunun cevabını incelememizin bu kısmında vermeye çalışacağız.

Bugün, iman etmiş veya iman etmemiş bütün insanlar arasında itikadi ve ameli açıdan helâk sebebi teşkil edecek çeşitli sapmalar görülmektedir. Doğrudan doğruya Allah'ı ve ahiret gününü inkâr edenler, Allah'ı kabul edipte Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğini kabul etmeyenler, inek gibi bir hayvana tapanlar, tabiat olaylarından iyilik veya kötülük bekleyenler... Bütün bunları halen mevcut olan inkârcı toplumlarda görmek mümkündür. Neden helâk olmuyorlar?

Öte yandan iman ettiğini söyleyen bir ümmet vardır. Bu ümmette gerçekten vahyin emrettiği gibi yaşayanlar olduğu gibi, imanlarını izhar etmelerine rağmen amelleriyle onu yalanlayacak kadar cüretkarlık gösterenlerin varlığını da inkâr edemeyiz. Biz burada iman-amel ilişkisinin münakaşasına girmeyeceğimiz için imanın kabul etmediği amalleri işleyen kişilerin müslüman mı, kafir mi olduklarının hükmünü de vermeyeceğiz. Fakak şu bir gerçektir ki, iman ettiğini söyleyen bazı insanlar arasında geçmiş ümmetlerin helâkına sebep olan itikadi ve ameli sebeplerin aynısı veya benzeri vardır. Bunlar bazı yerlerde az görülebilir. Ancak bazı

yerlerde de oldukça çoktur. Hatta insanlar adeta bunlara alışır hale gelmişlerdir. Bu nedenle de vahyin yasak ettiği bazı davranışların umumi musibetler halini aldığını görmekteyiz.

Bütün peygamberler Allah'a ibadet etmeye çağırmalarına, O'ndan başka tapılacak ma'bud olmadığını söylemelerine rağmen[449], bugün toplumda ibadetsizlik hastalığının bulaşıcı bir şekilde yaygın olduğunu görüyoroz. Başta namaz olmak üzere diğer ibadetlerin zaman zaman ihmal edildiğini, hatta daha ileri gidilerek namaz kılmamayı savunurcasına "*Çalışmak da ibadettir, vatanı beklemek de ibadettir...*" gibi sözlerle namaza karşı allerjilerini ifade edenler vardır. Her şeyi yaratan ve onu sona erdirecek olan; hayır ve şerri de yaratacak tek varlığın Allah (c.c.) olmasına rağmen[450], vefat etmiş değerli zatların toplumda tasarruf sahibi olabileceklerini, hayrı celp, şerri defetme gücünde olduklarını söyleyenler ve buna inananlar mevcuttur.[451] Bütün bunlar Kur'an'ın reddettiği şeyler değil midir?

İslam toplumunun ameli düzeyine baktığımızda durum yine karmaşıktır. Kur'an'ın emirlerini kabul edip onu yaşayanlar ile onları yaşamadıkları gibi aksini yapanların içiçe yaşadıklarını görüyoruz. Ölçüde ve tartıda hileli yollara baş vuranları; hırsızlık, gasp, yolsuzluk gibi batıl yollarla müslümanların malını yiyenleri hep birlikte müşahede etmiyor

---

449. "Senden önce hiçbir resul göndermedik ki ona: «Benden başka ilah yoktur; şu halde bana kulluk edin» diye vahyetmiş olmayalım."(21 Enbiya 25)
450. "Allah, [o yüce varlıktır] ki sizi yaratmış, sonra rızıklandırmıştır; sonra O, hayatınızı sona erdiricek, daha sonra da sizi [tekrar] dirilltecektir. Peki sizin [Allah'a eş tuttuğunuz] ortaklarınız içinde bunlardan birini yapabilecek var mı? Allah onların ortak koştuklarından münezzehtir ve yücedir."(30 Rum 40)
451. Halbuki Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: "Eğer Allah seni bir zarara uğratırsa, onu kendisinden başka giderecek yoktur. Ve eğer sana bir hayır verirse, [bunu da geri alacak yoktur]. Şüphesiz O herşeye kadirdir. O, kullarının üstünde her türlü tasarufa sahiptir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır." (6 En'am 17-18)

muyuz? Güçsüzün ezildiğini, dinin verdiği hürriyetlerin fani kullar tarafından kısıtlandığını, hatta dinin yasaklağı bazı şeylerin toplumda revaç gördüğünü, daha ileri giderek bunların resmileştiğini, hatta onları yapmayanların cezalandırıldığını inkâr edebilir miyiz? Bizde, Mısır ve Suriye gibi bazı islam ülkelerinde bunların canlı örnekleri pek çoktur. Mesela Allah (c.c.) içkiyi, kumarı[452], zinayı[453], her türlü yolsuzluğu[454] zülmü yasaklamıştır. Buna rağmen herhangi bir yerde, gerek idare edilen kitleler ve gerekse hakim güçler, üstelik müslüman olduklarını iddia eden otorite sahipleri insanlar; içki fabrikalarını kurarak, insanların içki içmelerini teşvik ederek, kumarhaneler açarak, zinahaneleri resmen sektörleştirip vergilendirerek, çeşitli yollarla devletin dolayısıyla yetimin malına leş kargaları gibi konanlara geçit vererek, güçsüzün hakkını müdafaa edemediğinden onun zulme uğramasına göz yumarak, böylece adalete gölge düşürerek Allah'ın yasaklarını çiğnemektedirler. Böyle bir toplumda helâktan başka ne beklenebilir? Çünkü helâk olan bütün kavimlerde hakim olan durum buydu. Bütün kavimlerde şirk ve ibadetsizlik, peygamberlerle alay, onların getirdikleri vehye karşı lakaytlık söz konusuydu. Âd kavminde güç ve kuvvete dayalı tahakkümcü anlayış ve zulüm, Lût (a.s.) kavminde zina ve benzeri ahlâksızlık, Şuayb (a.s.) kavminde ölçüde tartıda hile ve daha nice itikadi ve ameli bozukluklar... İşte bu kavimlerin helâk edilmelerinin sebepleri bunlar idi.

Peki sorumuzu tekrar hatırlayalım. Bugün helâk sebepleri var olmasına rağmen mevcut insanlar neden helâk olmuyor? Her şeyin

452. "Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar [putlar], fal ve şans okları birer Şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki, kurtuluşa eresiniz."(5 Maide 90)
453. "Zinaya yaklaşmayın. Zira o, bir hayasızlıktır ve çok kötü bir yoldur."(17 İsra 32)
454. "Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin."(2 Bakara 188)

doğrusunu bilen ve en iyisini söyleyen Allah (c.c.) bu sorunun cevabını şöyle veriyor: "*Andolsun biz Musa'ya Kitabı verdik; fakat onda ihtilaf edildi. Eğer Rabbinden bir söz geçmemiş olsaydı, elbette onların arasında hüküm verilmişti [ve işleri de bitirilmişti]. Şüphesiz ki onlar [Mekke'liler] de Kur'an hakkında derin bir şüphe içindedirler.*"[455]

Ayette geçen "*Eğer Rabbinden bir söz geçmemiş olsaydı...*" anlamındaki ifade, sorumuza bulacağımız cevabın temelini oluşturur. Bu söz şudur: Allah'ın (c.c.) daha önce, bu ümmetin başına gelecek azabı kıyamete kadar erteleme hükmü bulunmamış olsaydı, bu kafirlerin küfürlerinin büyüklüğünden dolayı verilmesi gereken cezaya çarptırılacaklardı. Bu ceza da onların kökten helâk edilmeleri şeklinde olacaktı. Fakat Allah'ın önceden mevcut olan hükmü ve takdiri bu azabı erteletmiştir.[456] Kuşkusuz müslümanları da bu genel kaidenin içinde değerlendirmek gerekir.

Azabın tehiriyle ilgili bu söz, bir hikmete mebni olarak verilmişti. Bu nedenle yok olma azabıyla karşı karşıya gelinmeyecektir. Çünkü elde bir kitap vardır. O gün Tevrat ve İncil, bugün ise Kur'an-ı Kerim. Kur'an ebediyete kadar doğru yolu gösteren bir kitap olduğuna göre, her insan için ve her zaman hidayet söz konusudur. Nesiller onu okuyup anladıkça, onunla amel ettikçe, Allah'ın izni ve yardımıyla bu hidayeti yakalamaları mümkündür. Onun için geçmiş kavimlerdeki helâk gibi bir ceza düşünülemez. Bu da Allah'ın bir lütfudur.[457] Kaldı ki "*Eğer Allah, yaptıkları yüzünden insanları [hemen] cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı yaratık bırakmazdı. Fakat Allah, onları belirtilmiş bir süreye kadar*

---

455. 11 Hud 110.
456. Razi, XVIII. 68-69; Şevkanî, *Fethu'l-Kadir*, II. 539; Alusi, XII. 148.
457. fi Zilali'l-Kur'an, VIII. 274.

erteliyor. Vakitleri gelince [gerekeni yapar]. Kuşkusuz Allah, kullarını görmektedir."[458]

Görüldüğü gibi Nûh kavminin tufan ile helâk olmalarına sebep olan günah ve isyandır. Öyle ki Nûh'un (a.s.) oğlu dahi babasının himmetinden istifade edemedi. Çünkü o salih olmayan bir evlat idi. Ād, Semûd ve Lût kavmi ile Eyke halklarını helâk eden şey, aynı şekilde onların isyan ve zulümleridir. İşte adı geçen kavimlerin isyanlarına benzer isyanlar bu gün olursa, kuşkusuz onların da bedeli ödenecektir. Ancak o isyanların bedeli musibetlerin toplumda yayılması şeklinde olacaktır. Nitekim fertler arasındaki bağların gevşemesi bazan da kopması, sevgi, saygı ve güvenin azalması, hatta ortadan kalkması bu musibetlerin neticesi değilmidir? Can alan kazaların, bilinmeyen hastalıkların, düşman tarafından yapılan saldırıların, müslümanlar arasında çıkan ihtilaflar neticesindeki düşmanlıkların; deprem, sel, kuraklık gibi tabii afetlerin ortaya çıkması... [459] Bütün bunlar birer musibettir.

Amel-musibet ilişkisinin daha iyi anlaşılması için bir kaç ayet ve hadise müracaat etmemizde yarar vardır. Kuşkusuz yapılan her amel dünyada veya ahirette netice itibarıyla insana bir şeyler kazandıracak veya kaybettirecektir. Ahirette ceza veya mükafaat ile neticelencek olan bu amel, dünyada da sosyal hayata tesir edecek derecede olumlu veya olumsuz sonuçlar doğurur. Örneğin Nûh (a.s.) kavmini devet ederken "*Rabbinizden mağfiret dileyin; çünkü O çok bağışlayıcıdır. [Mağfiret dileyin ki,] üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin, mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın, size bahçeler ihsan etsin, sizin için ırmaklar akıtsın...*"[460]

---

458. 35 Fatır 45; Bk. 18 Kehf 58.
459. Muhammed Mahmud es-Savvaf, *Eseru'z-Zunub fi Hedmi'l-Umemi ve'ş-Şuub*, Beyrut-1989, s. 27-37.
460. 71 Nuh 10-12.

sözleriyle onları uyarması bir gerçeği ortaya koymaktadır. Bu gerçek de şudur: Tövbe ve istiğfar bir nevi ibadettir. Allah'ı tanımaktır. Daha önce O'nun vahyine teslim olmayan insanların, pişmanlığı itiraf edip bundan sonra kayıtsız şartsız teslimiyeti ikrar etmeleri, nimeti celbeder.[461] Öte yandan olumsuz amellerin olumsuz neticelerini dile getiren ayetler de vardır. Bir ayette Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: "*Allah, [ibret için] bir ülkeyi örnek verdi: Bu ülke güvenli, huzurlu idi; ona rızık her yerden bol bol gelirdi. Sonra onlar Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler. Allah da onlara, yaptıklarından ötürü açlık ve korku sıkıntısını tattırdı.*"[462] Nitekim emniyet içinde bulunan, rızkı her taraftan bolca gelen Mekke şehri bir gün emniyeti kaybetti, rızkı daraldı. İnsanlar açlıkla pençeleşmeye başladı. Çünkü Mekke halkı Allah'ın kendilerine verdiği nimete karşı nankörlük ettiler. Nimet veren Allah'ın kadrini takdir etmedikleri gibi, inkâr ve isyanlara daldılar. Bir defasında yedi sene gibi uzun bir zaman tam bir kıtlık yaşadılar.[463]

Benzer felaketlerin bu gün de olabileceğini Kur'an'ın ilk müfessiri Rasulullah (s.a.v.) bir çok hadislerde ifade etmişlerdir. Nitekim bu hadislerden birinde şöyle buyuruyor: "*Ey muhacirler topluluğu! Beş şey vardır ki, onlarla müptela olacağınız zaman [hiçbir hayır kalmaz]. Ben sizlerin o şeyleri görmenizden Allah'a sığınırım. [O şeyler şunlardır]: Bir kavmin içinde zina, fuhuş ortaya çıkıp nihayet o kavim bu suçu aleni olarak işlediğinde, mutlaka içlerinde taun hastalığı ve onlardan önce gelip geçmiş toplumlarda vuku bulmamış hastalıklar yayılır.*

Ölçü ve tartıyı eksik yapan her millet mutlaka kıtlık, geçim sıkıntısı ve başlarındaki hükümdarın zülmü ile cezalandırılırlar.

---

461. Kurtubi, XVIII. 302.
462. 16 Nahl 112.
463. Beğavi, III. 89; İbnu Kesir, II. 589.

Mallarının zekatını vermekten imtina eden her toplum mutlaka yağmurdan menedilir [kuraklık cezasıyla cezalandırılır] ve hayvanlar olmasa onlara yağmur yağdırılmaz.

Allah'ın ahdini ve Rasulünün ahdini [yani Allah ve Rasulüne verdikleri sözleri veya başkalarıyla yaptıkları meşru sözleşmeleri] bozan her kavmin başına mutlaka Allah kendilerinden olmayan düşmanı musallat eder ve düşman o kavmin elindekinin bazısını alır. Ve imamları [yani devlet reisi veya görevlileri] Allah'ın kitabı ile amel etmeyip Allah'ın indirdiği hükümlerden işlerine geleni seçtikçe, Allah onların azabını kendi aralarında kılar [yani toplumun içinde anarşi, terör, fitne ve fesat gibi belalar..]."[464]

Yukarıdaki ayet ve hadisleri dikkate alarak kendimize çeki düzen vermek durumundayız. İslam ümmeti, kendisini oldukça zor bir duruma düşüren bu gibi toplumsal yaraları tedavi etmek zorundadır. Kanaatimizce bu tedavi iki yolla mümkündür. Eğitim ve caydırıcı ceza. İlk okullardan başlamak üzere vahyin ön gördüğü hayat tarzının ve sağ duyununda vahye uyum sağlayan ilkelerinin öğretilmesi gerekir. Bunu yaparken sevgi ve hoş görünün hakim olması esastır. Hele ebedi hayattaki mükafatları mutlaka dile getirmek lazımdır. Bütün bu olumlu çalışmalardan sonra başkasının hürriyetine tecavüz kabilinden olan ve toplumun huzurunu bozan yasakları futursuzca işleyenlerin cezalandırılması gerekmektedir. Aksi taktirde "*İnsanlar zalimi görürler de, onun zülmetmesine mani olmazlarsa, Allah'ın (c.c.) bütün insanları azaba uğratması pek yakındır.*"[465]

Görüldüğü gibi en büyük sosyal yaralardan olan zulüm, bütün toplumu sıkıntıya düşürecek felaketlerin habercisidir. Bu nedenle Rasulullah

464. İbnu Mace Fiten 22.
465.Ebu Davut, Melahim 17; Tirmizi, Fiten 8.

(s.a.v.) adeta her ferdi zülme mani olmak için görevlendirmiştir. Bu da İslamın sosyal hayata ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Şunu da unutmamak gerekir ki, zulmü ve zulümden kaynaklanan her hareketi ortadan kaldırmaya çalışan ferdin öncelikle kendisinin âdil, dürüst ve güvenilir olması; daha genel bir ifadeyle canlı bir Kur'an olması gerekir.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi toplu musibetler gerçekleştiğinde; acaba müminler arasında bulunan salihler yani hal ve hareketleriyle iyi olan insanlar bu felaketlerden nasibini almayacaklar mıdır? Kuşkusuz onlar da zarar göreceklerdir. Nitekim validelerimizden biri olan Zeyneb b. Cahş: "*Ya Rasulallah! «İçimizde iyiler olduğu halde de felakete uğrar mıyız?» diye sorması üzerine Rasulullah (s.a.v.): «Fenalık çoğalırsa, evet» cevabını verdi*"[466]

Görülüyor ki İslam Dini toplumun başı boş bırakılmaması ve toplumda açılan yaraların her zaman tedavi edilmesi için fertlere büyük görevler yüklemiştir. Bu görevler ihmal edildiği takdirde şu ilahi uyarı cidden çok düşündürücüdür. "*Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zulmadenlere erişmekle kalmaz [umuma sirayet ve hepsini perişan eder]. Biliniz ki, Allah'ın azabı şiddetlidir.*"[467]

466. Buhari, Fiten 4; Müslim, Fiten 1,2.
467. 8 Enfal 25.

I- KUR'AN'IN HEDEFLEDİĞİ TOPLUM

Allah (c.c.) insanları Âdem ile Havva'dan yaratmıştır.[468] Gittikçe çoğalan bu insanlar daha ilk çağda toplu yaşama zorunda kalmışlardır. Zira toplu yaşam insanın yaratılışında vardır.[469] Bu nedenle de sosyal hayatlarını nizama koyacak kaide ve kurallara ihtiyaç duymuşlardır. Çünkü kuralsız bir sosyal hayat sağlıklı olamazdı. Hz. Âdem'in ilk insan, aynı zamanda kendisine sahife indirilen ilk peygamber olması, bunun böyle olduğunu göstermektedir. Acaba Yüce Allah'ın insanlara peygamber göndermesi ve o peygamberler vasıtasıyla sahife ve kitap indirerek insanları kendisinin koyduğu kaide ve kurallarla yönlendirmesinin sebebi neydi?

Kanaatimizce bu sorunun bir tek cevabı vardır. O da, Yüce Allah'ın istediği toplum modelinin nasıl olacağının bilinmesi içinder. Nitekim bütün peygamberler de böyle bir toplumu meydana getirmek için gereken çabayı göstermişlerdir.

Rasulullah da (s.a.v.) Allah'ın istediği ve Kur'an-ı Kerim ile niteliklerini açıkladığı toplumu oluşturmak için kendisinden istenilen davet ve irşad görevini yerine getirmiştir. Bu görevi ifa ederken de onun için belli bir eğitim merkezi yoktu. Çünkü o, bütün insanlara gönderilen bir eğiticiydi. Bu nedenle ikinci bir kişiyle buluşması halinde vahyin gereğini derhal yerine getirip, tebliğ ediyor ve insanları ona göre yetiştiriyordu. Neticede öyle bir toplum meydana getirdi ki, o toplum Allah'ın rızasına nail olduğu gibi,

---

468. "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden bir çok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden korkun [emirlerini yerine getirin, yasaklarından uzaklaşın]."(4 Nisa 1)

469. Abdurrahman b. Muhammed b. Haldun, Mukaddiletu İbni Haldun, Beyrut-1984, s. 41.

onlar da Allah'ın verdiği veya ebedi hayatta vereceği mükafaattan dolayı hoşnut oldular.[470] Böyle bir toplumun da insanların en hayırlısı olması gayet doğaldır.[471] Dolayısıyla Kur'an'ın hedeflediği toplum, İslam dininin koyduğu kurallarla bütünleşen toplumdur. *"İslam"* ile bütün peygamberlerin getirdiği tevhid esaslarını ve Kur'an-ı Kerim ile belirlenmiş ameli kuralları kastediyoruz. Bununla vahye dayanmayan kaide ve kurallara göre oluşan toplumun ideal olamayacağını da belirtmek istiyoruz. Kuşkusuz vahyi esas alırken aklı bir kenara atmıyoruz. Çünkü aklın büyük bir nimet olduğunu kabul etmek zorundayız. Ancak akıl vahyin ışığı altında çalışmadığı müddetçe ideal olanı yakalaması mümkün değildir. Hele dine rağmen ortaya koyduğu sosyal, siyasal, hukuki ve iktisadi kurallarla Kur'an'ın hedeflediği toplumu meydana getirmesi düşünülemez. Çünkü akıl yaratılmıştır. Onu yaratanın koyduğu kurallardan daha iyisini bulması imkansızdır. Durum böyle olunca ideal toplum Kur'an'ın istediği toplumdan başkası değildir. Bu toplumun nitelikleri de muhtelif ayetlerde açıklanmaktadır. Ancak biz bu niteliklere geçmeden önce Kur'an'ın hedeflediği toplumun genel karakterini tespit etmek istiyoruz. Şöyleki:

1- Allah (c.c.) ayrı ayrı kavimler yaratmıştır. Her kavme peygamber göndermiştir. Bu peygamberler, kendilerine indirilen kitap veya sahifelerle gönderildikleri insanlara tebliğde bulunmuş ve onları irşad etmişlerdir. O insanlar da davete icabet derecelerine göre değer kazanmışlardır. Rasulullah da (s.a.v.) bu peygamberlerden biridir. Ancak o belli bir kavme değil bütün insanlara elçi olarak gönderilmiştir.

---

470. "Allah kendilerinden hoşnut olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır."(98 Beyyine 8)

471. "Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emrederek, kötülükten meneder ve Allah'a inanırsınız."(3 Alu İmran 110)

İşte Yüce Allah'ın bütün bu kavimler arasında öne çıkardığı ve onları övdüğü bir ümmet vardır. Onlar hakkında: "*Yarattıklarımızdan, daima hakka ileten ve adaleti hak ile yerine getiren bir ümmet bulunur.*"[472] buyurmaktadır. Evet bu nitelik, bu karakter, Kur'an'ın hedeflediği toplumun genel yapısını ortaya koymaktadır. Bu ümmet, sözüyle hakkı konuşan fiilleriyle hakkın gereğini yerine getiren ümmettir. Teorilerde boğulmayan pratiğe geçen; pratiklerle yetinmeyip dinin koyduğu prensiplere çağıran ve hükmeden bir ümmettir bu.[473] Bu ayetle Ashab, Tabiun ve onlara tabi olan bütün müslümanların kastedildiğine dair rivayetler vardır. Nitekim Katade şöyle diyor: "Bize ulaştırıldığına göre Rasulullah (s.a.v.) bu ayeti okuduğunda "Bu ayet, sizin içindir. Bir benzeri sizden önceki kavme verilmişti: "*Musa kavminden de bir topluluk vardır ki halkı irşad ederler ve onunla hükmederler*"[474] buyurmuştur."[475]

Ancak bahsedilen vasıflara haiz olanların yalnız Sahabe, Tabiun ve Etbauttabiindir diyerek manayı sınırlandıranlar olmuştur. Kanaatimizce adı geçenlerle birlikte hüküm geneldir. Nitekim Buhari (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 261/874) rivayet ettikleri bir hadiste Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*Allah'ın emri gelinceye kadar ümmetimden hakka yardım eden bir gurup mutlaka bulunacaktır. Onlardan ayrılanlar ve onlara muhalefet edenler, onlara zarar vermez.*"[476]

2- Kur'an'ın hedeflediği toplumun ikinci genel niteliği "*Vasat*" bir ümmet olmasıdır. İfrat ve tefrite kaçmayan, ruh ve madde dengesini sağlayan, itidali koruyan bir ümmet.

---

472. 7 A'raf 181.
473. İbnu Kesir, II. 269; Merağî, IX. 121.
474. 7 A'raf 159
475. Beğavi, II. 218; İbnu Kesir, II. 269.
476. Buhari, İ'tisam 10; Müslim, İman 247.

"*Vasat*" bir ümmetin fertleri dinde aşırı gitmedikleri gibi kendilerine verilen görevleri ihmal etmezler. Nitekim İslam dini bu dengenin sağlanması için gelmiştir. Çünkü İslamdan önce insanlar iki guruba ayrılmıştır: Bir kısmı yalnız maddeciliği ön plana çıkarmışlardır. Onlar için maddi .lezzetlerden başka bir gaye yoktur. Müşrik ve Yahudiler gibi. Bir kısmı da yalnız ruhçuluğu hedef edinmişlerdir. Bunlar da dünya ve içindekilerini, maddi lezzetleri terketmeyi ön plana çıkarmışlardır. Hıristiyan, Sabiî ve Hind putperestlerinin riyaziyatçıları gibi. İslam ise beden ve ruhun hakkını bir arada karşılamak üzere geldi. Ferde maddi manevi hak ve hürriyetler verdi. Çünkü insan beden ve ruhtan meydana gelmiş bir varlıktır.[477] Dolayısıyla onu madde veya manadan soyutlayıp tek taraflı bırakmak doğru olmazdı. Onun, hayatın bir yönüyle ilgilenip diğer yönünü ihmal etmesi tasvip edilecek bir şey değildir. Nitekim Yüce Allah bu konuda şöyle buyuruyor: "*De ki: Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı? De ki: Onlar, dünya hayatında özellikle kıyamet gününde müminlerindir. İşte bilen bir topluluk için ayetleri böyle açıklıyoruz.*"[478]

Ruh ve maddeyi bir dengede tutmanın gerekli olduğunu Rasulullahın (s.a.v.) hayatında da net bir şekilde görmekteyiz. Nitekim Ashabı kiramdan üç kişi Rasulullahın hanımlarına gelerek onun herkesçe bilinmeyen ibadetlerini öğrenmek istemişler. Rasulullahın ibadetini dikkate alarak daha çok ibadet etmeye söz vermişlerdir. Onlardan biri hiç evlenmeyeceğini, diğeri geceyi hep namazla geçireceğini bir diğeri de hep oruç tutacağını söyler. Rasulullah (s.a.v.) bu üç kişinin durumunu haber alır ve onları çağırarak şöyle der: "*Siz şöyle şöyle söyleyen kimselersiniz öyle mi? Şunu iyi bilin ki, ben sizin Allah'tan en çok korkanınızım ve korunanınız*

477. Merağî, II. 6.
478. 7 A'raf 32.

bulunuyorum. Bununla beraber ben bazen oruç tutarım(nafile) bazı günler tutmam. Gecenin bir kısmında namaz kılarım bir kısmında da uyurum. Kadınlarla da evlenirim. İşte benim yolum budur. Her kim benim bu yolumdan yüz çevirirse benden değildir."[479]

Bilindiği gibi yalnız bu hadisi şerife bakacak olursak, İslam dininin maddeyi ve ruhu nasıl dengeli yürüttüğünü anlamış oluruz. Bu da "*vasat*" bir ümmet olmanın gereğidir.

3- Kur'an'ın hedeflediği toplumun ilk iki genel niteliğinden söz ederken, onun Allah'a karşı olan görevini yerine getirmek, bunu yaparken ifrat ve tefrite kaçmayıp orta yolu takip etmek olduğunu söylemiştik. Üçüncü bir genel özellik vardır ki, belki de toplumun temel taşını teşkil ediyor. O olmadan toplumun sağlıklı bir şekilde büyümesi, huzurlu bir hayat yaşaması ve bu huzurun nesilden nesile geçmesi mümkün değildir. O da, iyiliği emretmek ve kötülüklerden alıkoymaktır. Bu önemli görevi üstlenmek ideal toplumun hedefidir. Böyle bir görevi yerine getiren toplumlar bütün insanlar için örnek oldukları gibi, bu sebeple de Kur'an'ın övgüsüne de mazhar olmuşlardır. Nitekim Yüce Allah onlar hakkında şöyle buyuruyor: "*Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah'a inanırsınız.*"[480]

Şimdi de Kur'an'ın hedeflediği toplumun önemli olan bazı niteliklerini maddeler halinde açıklamaya çalışacağız.

1- Kur'an'ın hedeflediği toplum, herşeyden önce inanılması gereken varlıklara inanan toplumdur. Çünkü bir şeyin varlığını kabul etmeden, yetkin ve etkinliğine inanılmadan gerçek bir imana sahip olunamaz. Bu nedenle başta peygamberler olmak üzere, onlara tabi olanlar iman görevini yerine

479. Buhari, Nikah 1.
480. 3 Alu İmran 110.

getirirken Kur'an'ın hedeflediği ideal toplumu oluşturmuşlardır.[481] Ancak böyle bir toplumun imanla beraber aksiyonla mükellef olduğunu unutmamak gerekir. Nitekim Kur'an-ı Kerimin birçok ayetinde imanın gereği olan itaat, net bir şekilde emredilmiştir.[482] İman ve itaatın, bir başka deyişle iman ve amelin sık sık birlikte zikredilmesinin sebebi; iyi ile kötünün, güzel ile çirkinin birbirinden ayrılması ve anlaşılması içindir. İmanla birlikte amel olmazsa, imanlarına sadık olanlarla olmayanlar bilinir mi? Kaldı ki Allah (c.c.) iyi ve kötünün bir olmayacağını ayeti kerimelerle ifade etmiştir.[483] Onun için amelsiz imanın yeterliliği tartışılabilir. Çünkü Allah'a karşı sadık olanlarla olmayanlar amel ve itaatle ortaya çıkar.[484] Bu nedenle Kur'an'ın hedeflediği toplum, genel olarak iman eden ve imanını salih amellerle pekiştiren toplumdur, diyebiliriz. Bu niteliğin dışında kalanlar, Kur'an'a göre hüsran içinde olan toplumlar olarak bildirildiğine göre[485], ideal toplum olamazlar.

2- Kur'an'ın hedeflediği toplum, fert ve cemiyet olarak yaratıcısına karşı sorumluluğunu yerine getiren toplumdur. Böyle bir toplumu meydana getiren fertler namaz gibi bedeni, zekat gibi mali, hac gibi hem bedeni

---

481. "Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, müminler de [iman ettiler]. Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. «Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayrım yapmayız. İşittik, itaat ettik. Ey Rabbimiz, Affına sığındık! Dönüş sanadır» dediler." (2 Bakara 285)

482. "Ey iman edenler! Allah'a ve Rasulüne itaat edin, işittiğiniz halde O'ndan yüz çevirmeyin." (8 Enfal 20)

483. "De ki: Pis ve kötü ile temiz ve iyi bir değildir, pis ve kötünün çokluğu tuhafına gitse [yahut hoşuna gitse] de [bu böyledir]. Öyle ise ey akıl sahipleri! Allah'tan korkunuz ki kurtuluşa eresiniz." (5 Maide 100)

484. "Hani biz peygamberlerden söz almıştık; senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan. [Evet] biz onlardan pek sağlam bir söz aldık. Allah bu sözü doğruları, doğruluklarıyla sorumlu kılmak için aldı. Kafirler için de çok acıklı bir azap hazırladı."(33 Ahzab 7-8)

485. "Asra yemin ederim ki, insan gerçekten ziyan içindedir. Bundan ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır." (103 Asr 1-3)

hem de mali olan ibadetlerini gerektiği zaman, mekan ve şartlarda Allah ve Rasulünün istediği şekilde yerine getirirler. İdeal toplumun bu fertleri doğruluğu, sabırlı olmayı, mütevaziliği, iffeti ve benzer değerleri kendilerine hedef alırlar. Bu hedefleri yakalamakla sosyal hayatlarında huzur ve felahı gerçekleştirirler. Bundan sonra da Yüce Allah'ın af ve mükafaatına nail olurlar.[486]

Yukarıdaki iki maddede ve genel anlamda ifade ettiklerimizle Kur'an'ın hedeflediği ideal toplumun iman ve amel açısından tatbik etmesi gereken durumu ortaya koyduk. Ancak iman amel ilişkisinin bir başka yönü daha vardır ki, helâk olan kavimleri incelerken sık sık önümüze çıkmıştır. O da insanlar arasındaki ilişkidir. Bütün peygamberler, fertler arasındaki beşeri ilişkilerin hak, adalet ve karşılıklı saygı ve sevgi temelleri üzerine kurulmasını emretmişlerdir. Bu bakımdan Kur'an'ın hedeflediği toplumun diğer bir özelliği de, beşeri ilişkilerde vahyin koyduğu ölçülere göre hareket eden toplumdur diyebiliriz.

3- Kur'an'ın hedeflediği toplum fertleri doğrudurlar, doğru konuşurlar ve doğrularla beraber olurlar. Çünkü sosyal hayatın selameti için fertler arasında güvenin sağlanması şarttır. Güven ise toplum üyelerinin her hareketlerinde doğru, muhataplarıyla konuşurken gerçekçi olmaları ile sağlanır. Sosyal güvenin tesisi için sorumlu olan bu insanlar, sıhhatli bir toplumun oluşması ve büyümesi için doğrularla beraber olup onlara destek çıkmaları da gerekmektedir. Bu da sosyal bir görevdir.

---

486. "Müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, taata devam eden erkekler ve taata devam eden kadınlar, doğru erkekler ve değru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazi erkekler ve mütevazi kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve [ırzlarını] koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar var ya; işte Allah, bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükafaat hazırlamıştır."(33 Ahzab 35)

Nitekim Yüce Allah şöyle buyuruyor: "*Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğru söz söyleyin.*"[487] "*Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun.*"[488] Görülüyor ki, Kur'an'ın hedeflediği toplumun özelliklerinden biri de doğru olmak ve doğrularla birlikte olmaktır.

4-Kur'an'ın hedeflediği toplum üyeleri adil olurlar. Her konuda olduğu gibi özellikle de şahitlikte adaletten ayrılmazlar.

Bilindiği gibi sosyal hayat iyi veya kötü hadiselerle sürüp gitmektedir. Zaman zaman ihtilaflar ortaya çıktığı gibi, bazan da olumlu ihtilaflar da söz konusudur. Her iki halde de o durumların tescili de gerekebilir. Dolayısıyla şahitli mekanizmasının devreye girmesi zorunlu hale gelir. Eğer toplumda kendi aleyhlerinde olsa bile doğru şahitlik yapmaktan kaçmayan fedakar, dürüst ve adil insanlar varsa, bu toplum Kur'an'ın hedeflediği toplum seviyesini yakalamış demektir. Böyle bir toplumda beşeri ilişkiler seviyelidir. Kayırma yoktur. Çünkü bu toplumun fertlerine göre adalet mülkün temelidir. Kaldı ki şahitlik konusunda adil olmak Allah'ın kesin emridir.[489] Yakın akraba olsa bile insan kayırmak, hele yalan yere şahitlik etmek Allah'ın (c.c.) yasakladığı bir davranıştır.[490] Hatta Rasulullah (s.a.v.) böyle bir davranışı büyük günahlardan daha büyük kabul etmiştir.[491]

---

487. 33 Ahzab 70.
488. 9 Tevbe 119.
489. "Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olur. [Haklarında şahitlik ettikleriniz] zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara [sizden] daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, [şahitliği] eğer büker [doğru şahitlik etmez], yahut şahitlik etmekten kaçınırsanız [biliniz ki] Allah yaptıklarınızdan haberdardır." (4 Nisa 135)
490. "[O kullar],yalan yere şahitlik etmezler..."(25 Furkan 72)
491. Ebu Bekre'nin (r.a.) anlattığına göre Rasulullah (s.a.v.): "«En büyük günahları size haber vereyim mi?» dedi. «Evet, ya Rasulullah», dedik. «Allah'a şirk koşmak, ana-babaya asi olmaktır.» dedi. Yaslanmış olduğu yerde doğrulup oturdu ve: «Haberiniz olsun! Dikkat edin! Yalan sözden ve yalan yere şahitlik etmekten

5- Kur'an'ın hedeflediği toplumun özelliklerinden biri de, birbirlerinin mallarını batıl yollarla yemeyen toplum olmalarıdır.

Kuşkusuz mal, Yüce Allah'ın insanlara verdiği büyük nimetlerden biridir. Dünya hayatını devam ettiren bir araçtır. Dolayısıyla sevilen, korunan, gerekirse müdafası için hayat feda edilen bir goncadır. Can güvenliği kadar önemlidir. Mal güvenliği olmayan toplumlarda, fertler arasındaki saygı, güven ve helal rızık endişesi vardır. Halbuki ideal bir toplum için saygı, güven ve helal rızık kaçınılmazdır. Zaten İslam da böyle bir toplumu hedef almıştır. Bu nedenle de aşağıdaki mesajlar verilmiştir: *"Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna, mallarınızı, batıl [haksız ve haram yollar] ile aranızda [alıp vererek] yemeyin. Ve kendizi öldürmeyen. Şüphesiz Allah Rahimdir."*[492]

Ayette geçen batıl yollar, birinden rızasız olarak karşılıksız alınan her şeydir. İbnu Abbas ve Hasan Basri bu görüştedirler.[493] Buna göre; haksız, karşılıksız ve karşı tarafın gönül rızası olmaksızın bir şey almak doğru değildir. Dolayısıyla rızasız alınan bağışlar da batıl yollardan bir yol ile tahsil edilmiş olur. Rizikosuz muameleler; bu gün yapılan repolar, faizle kazanılan mallar, piyangolar haliyle malın kazanıldığı bu batıl yollar arasında değerlendirmek gerekir kanısındayız.

6- Kur'an'ın hedeflediği toplum, antlaşmalara bağlı kalan, emanetleri koruyan, sözünü yerine getiren toplumdur. Şüphesiz bahsettiğimiz bu özellikler yalnız müminlerin kendi aralarında olması gereken özellikler değildir. Gayrı müslimlere karşı muamelelerde de aynı hassasiyeti gösterme gereği vardır. Çünkü dünya hayatının tutarlılığı,

---

sakınınız!» buyurdu ve bu cümleyi durmadan tekrar etti. Hatta biz, keşke süküt etseydi diye temennide bulunduk. (Buhari, Edep 6- İman 16)

492. 4 Nisa 29.

493. Razi, X. 69.

adaletli olması ve huzuru bu kaideler üzerine kurulmasındadır. Eğer bu kaideler eğemen olmazsa; kayırmalar, aldatmalar, ihanetler gündeme gelir ki, bu da hayatın felce uğraması demektir. Halbuki, islam huzurlu bir sosyal hayatı oluşturmayı hedef almıştır. Bu nedenle de yasalar koymuştur. *"Ey iman edenler! Akitleri[n gereğini] yerine getiriniz..."*[494] buyuran Allah (c.c.) bu yasalara bağlı olan müminleri *"Yine onlar[o müminler] ki emaneterine ve ahidlerine riayet ederler."*[495] ayetiyle övmüştür. Rasulullah da (s.a.v.) bu konunun önemine binaen münafıkların alametlerinden bahsederken, yalan söyleyenleri ve sözünde durmayanları yererek dile getiriyor ki, bu da islamın ahde vefaya, sözü yerine getirmeye ve doğru olmaya verdiği önemi ortaya çıkarmaktadır. Nitekim bir hadiste Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyuruyor: *"Dört huy kişide bulunursa halis münafık olur. Her kimde bunlardan biri bulunursa, onu bırakıncaya kadar kendisinde münafıklıktan bir haslet kalmış olur:*

a- Emniyet edildiği zaman hiyanet eder

b- Söz söylerken yalan söyler.

c- Anlaşma yaptığında gereğini yerine getirmez.

d- Bir dava ve duruşma esnasında haktan ayrılır. [Yalana baş vurur]."[496]

7- Kur'an'ın hedeflediği toplumu oluşturan fertler kendilerine değer verdikleri kadar toplumun diğer üyelerine de değer verirler. Birbirleriyle alay etmezler.[497] Böyle bir toplumda sınıf kavgası olmaz. Şahsiyetler

---

494. 5 Maide 1.
495. 23 Mu'minun 8.
496. Buhari, İman 24- Cizye 17- Mezalim 17; Müslim, İman 102.
497. "Ey müminler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki de onlar kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kendi kendinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla

rencide edilmez. İnsan iman ve amelin kendisine kazandırdığı kıymet ve dereceyle takdir edilir. Fertler arasında üstünlük varsa onun bir tek ölçüsü vardır. O da takvadır.[498] İşte bütün bunlar Kur'an'ın hedeflediği toplumun fertlerinde olması gereken ve sosyal hayatı yakından ilgilendiren önemli niteliklerdir. Bunların aksini düşündüğümüz bir toplumun, ne kadar cılız olduğunu ve yıkılmaya mahküm kalacağını daha iyi anlarız. Nitekim Nûh'un (a.s.) kavminden müstekbir olan inkârcılar iman edenleri hakir görmüş ve *"Bizden, basit görüşle hareket eden alt tabakamızdan başkasının sana uyduğunu görmüyoruz ve sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz."*[499] diyerek onları toplumun dışına itmişlerdir. Ancak Nûh (a.s.): *"Ben iman edenleri kovacak değilim; çünkü onlar Rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizi, bilgisizce davranan bir topluluk olarak görüyorum."*[500] cevabını vererek imanlarından dolayı etrafındaki insanlara gereken ilgiyi göstermiştir. Nûh kavmi, bu tutarsız saplantısı neticesinde de helâk olmuştur.

8- Kur'an'ın hedeflediği toplum fertleri; aralarında çıkabilecek ihtilafa rağmen, inanan kardeşlerini dışlayarak kafirleri dost ve yardımcı edinmezler. Çünkü onlara göre yegane tercih sebebi imandır. İman etmiş ve hükmen kardeşleri[501] olan fertler dururken, herhangi bir inkârcıyı veya inkârcı toplumu nasıl tercih edebilirler? Şunu da unutmamak gerekir ki;

çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir isimdir! Kim de tevbe etmezse işte onlar zalimlerdir."(49 Hucurat 11)

498. "Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbiriyle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanızdır. Şüphesiz Allah bilendir ve her şeyden haberdardır." (49 Hucurat 13)

499. 11 Hûd 27.

500. 11 Hûd 29.

501. "Müminler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki bağışlanasınız." (49 Hucurat 10)

iman edenler arasında olumsuz hareket, davranış ve muameleler varsa bunlar hiçbir zaman tasvip ve tasdik edilemez. Onlar islah edilmelidir. Ancak hiçbir zaman olumsuz durumlar, mümin fert veya toplumu dışlayarak kafirlerin dost edinilmelerini gerektirmez. Nitekim Allah (c.c.) bu konuda şöyle buyuruyor: "*Ey iman edenler! Yuhudileri ve hiristiyanları dost edinmeyin. Zira onlar birbirinin dostudurlar [birbirinin tarafını tutarlar]. İçinizden onları dost tutanlar, onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğuna yol göstermez.*"[502]

Bu ayetin fert bazında bütün müslümanlara ışık tuttuğu gibi, özellikle müslüman ülke idarecilerine de siyasi alanda önemli mesajlar verdiğini anlıyoruz. Dünyada müslümanlar aleyhine gelişen hediseleri de dikkete alırsak, bu gibi ayetlerin mesajından uzak kalan sorumluların ne kadar yanıldıklarını, hatta perestij kaybettiklerini, neticede de toplumlarıyla niçin çatıştıklarını daha iyi anlıyoruz.

Kur'an'ın hedeflediği toplumun niteliklerinin, yalnız sıraladığımız maddelerden ibaret olduğunu söylemek elbette yeterli değildir. Ancak bunlar toplumun itikadi, ameli, hukuki, siyasi ve iktisadi yönünü yakından ilgilendirdikleri için bu maddeler adeta Kur'an'ın hedeflediği toplumun genel karakterini ortaya çıkarmıştır. Bu konuyu da Yüce Allah'ın şu ayetiyle kapatıyor ve Kur'an'ın çizdiği niteliklerle kendimizi değerlendirmeyi umuyoruz. O, şöyle buyuruyor: "*Mümin erkeklerle mümin kadınlar da birbirlerinin velileridir. Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar, namazı dostoğru kılarlar, zekatı verirler. Allah ve Rasulüne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Şüphesiz Allah Azizdir, hikmet sahibidir.*"[503]

---

502. 5 Maide 51.
503. 9 Tevbe 71.

SONUÇ

Kur'an-ı Kerim, toplumların Allah'ın önceden koyduğu yasalara tabi olduklarını özenle vurgulamakta, bu kanunlarda hiçbir değişiklik olmayacağına dikkat çekmektedir.

Toplumlar da fertler gibidir. Hastalanır ve zamanla ölür, tarihe karışırlar. Toplumların ömrünü, toplum fertlerinin davranışı tespit eder. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim geçmiş toplumların başlarından geçenleri, onların peygamberlerine karşı takındıkları tavırları, ahlâki durumlarını, inançlarını ve eğer cezalandırılmış veya helâk edilmişlerse bunların sebeplerini anlatır. Böylece iman edenler bunları bilecek ve bunlardan ibret alacaklardır.

Bu noktadan hareketle Kur'an-ı Kerimde adı geçen ve helâk olmuş kavimlerden Nûh, Hûd, Salih, Lût ve Şuayb (a.s.) kavimlerinin kıssalarını araştırdık. Bu kavimlerin inançları yanında yaşadıkları coğrafi, sosyal ve iktisadi yapılarını inceledik.

Buna göre, Mezopotamya bölgesinde yaşamış Nûh kavminin putperestliğe sapmış bir halde iken kendilerine gönderilen peygamberleri ve ilahi mesajı inkâr ettiklerini, bedeni ve mali güçlerine güvenerek peygamberlerine ve ona inanan müminlere karşı tekebbürde bulunduklarını, bununla yetinmeyip onları alaya aldıklarını, çeçitli işkencelerle onlara eziyet ettiklerini, bunun neticesinde de boğularak helâk edildiklerini tespit ettik.

Umman'ın Ahkaf bölgesinde yaşamış olan Hûd kavminin de Allahtan başka ilahlara taptıklarını, yaşadıkları bölgenin verimliliği nedeniyle müreffeh bir topluluk olduklarını, büyük medeniyetler kurduklarını, güç ve kuvvetlerine dayanarak iman edenleri hep ezdiklerini; peygamberlerine ve ona inananlara karşı alaycı, dayatmacı ve hor görücü tavırlar takındıklarını, daha ileri giderek kimi insanların malını gaspettiklerini, bunun neticesinde de uğultulu ve her tarafı kasıp kavuran bir kasırga ile helâk edildiklerini tespit ettik.

Hicaz-Tebuk arasında Hicr diye bilinen yörede yaşayan Salih kavmi de Allah'tan başka ilahlara tapan bir kavimdir. Dağları yontarak evler, ovalarda saraylar yapmışlar, ölümsüzlüğü dünyada aramışlar. Peygamberlerini alaya almış, müminleri küçük görmüş olan bu kavim, kendilerine gösterilen deve mucizesini de inkâr edip deveyi kesmişlerdir. Bunlar da sonuçta helâk oldular. Helâkları ise şiddetli bir ses ve sarsıntı neticesinde hayvanların ezipte yemediği kuru ot haline gelmeleri şeklinde olmuştur.

Ürdün'de bulunan ve daha önce şimdiki Lût gölünün yerinde kurulmuş Sedum kentinde yaşamış olan Lût kavmi de putlara tapan bir kavimdir. Daha önce hiçbir kavmin yapmadığı fuhuşu âdeta sektörleştiren bu kavim, kadınları bırakıp livataya yönelmiş, bununla da kalmayıp kentlerine gelen yabancılara da aynı uygulamayı yapmışlardır. Bu kavimde de peygambere ve ona inanan müminlere tekebbür ve alay vardır. Bu sebepten dolayı Lût kavmi de gökten yağdırılan taşlarla ve şehirlerini alt üst eden şiddetli bir depremle şehirleri ile birlikte helâk olmuşlardır.

Şam ve Medine arasında, Kızıldenize kadar uzanan Medyen bölgesinde yaşayan Medyenliler ve Eykeliler, Şuayb'ın (a.s.) kavmidir. Önceleri müslüman iken daha sonra şirke sapmış olan bu kavmin en bariz

özelliği ticari ahlâkta hiçbir kural tanımayıp ölçüde ve tartıda hileli yollara başvurmalarıdır. Helâk olmuş diğer kavimlerde olduğu gibi Hz. Şuayb'a ve ona iman eden müminlere karşı tekebbürde bulunmuş, onları alaya almış, hatta tehditte bulunmuşlardır. Bunun neticesinde de gökten indirilen bir ateşle Eykeliler, bir sarsıntı ile de Medyenliler helâk olmuşlardır.

Bütün bu kavimlerin helâklarında gördüğümüz ortak sebepler; Şirk, peygamberleri yalanlama ve mucizeleri inkâr gibi itikadi sebepler yanında; peygamberlerin davetini engellemek, peygamberlere soru sorduktan sonra muhalefet etmek, vahye rağmen geçmişi taklit, nankörlük, zulüm, ahlaksızlık ve meşru olmayan yollarla mal edinme gibi ameli nedenlerdir. Bu sebeplerin sosyal hayata yansıması neticesinde beşeri ilişkilerin ve sosyal yapının alt üst olduğunu, ezen-ezilen, zalim-mazlum gibi zıt sınıflaşmaların meydana geldiğini de tespit ettik.

Adı geçen kavimleden kiminin taş savuran rüzgar, kiminin korkunç bir ses, kiminin şiddetli bir sarsıntı, kiminin yıldırım, kiminin yerin dibine batırma, kiminin de suda boğularak helâk olduklarını gördük.

Bazı helâklar yalnız insanları yok ederken, bazı helâklar da insanlarla birlikte onların yaşadıkları şehirleri de ortadan kaldırmıştır.

Geçmişte helâk olan kavimlerde müminlerin kurtulduklarını da tespit ettik.

Bugün yaşamakta olan toplumlarda, geçmişte helâk olan kavimlerde görülen ve helâk sebebi olmuş durumlar söz konusu olmasına rağmen, helâkın olmayacağı, çünkü Hz. Musa'ya Tevrat verildikten sonra toplu helâkın son bulduğu, ancak cezalandırmaların devam edeceği kanaatine vardık.

Araştırmamızın neticesinde Kur'an'ın hedeflediği toplumun önemli niteliklerini tespit etmeye çalıştık. Esasen çalışmamızın hedefi de budur.

Yani iman ve amel ilişkisini birlikte yürüten, ümmet şuuruyla bilinçlenen, ifrat ve tefrite kaçmayan bir başka ifadeyle orta yolu takip eden, fert ve cemiyet bazında sorumluluk üstlenen, muamelede adil, ticarette dürüst, sözleşmelere sadık bir toplumun yapılanması için ışık tukmaktır.

İnsanlık, peygamberlerin kıssalarını gündeme getirmekle, kıssalardan çıkan ibret verici dersleri eğitimde uygulayarak yeni nesiller yetiştirecek, belki de Kur'an'ın hedeflediği örnek toplumu bu şekilde oluşturabilecektir.

Bu durumda yani vahiy-insan ilişkisinin sağlanması halinde toplumda sağlam inanç, sosyal adalet ve barış, karşılıklı saygı ve sevgi, bütün bunların ötesinde ve en önemli hedef olan ebedi saadetin gerçekleşeceği kanaatine vardık.

Hamd alemlerin Rabbi olan Allah'adır.

BİBLİYOĞRAFYA

Abdulkerim el-Hatib, *el-Kasasu'l-Kur'ânî fi Mantukihi ve Mefhumihi,* Beyrut-1975

Abdullah et-Tuleydi, *Esbabu Helaki'l-Umem,* Beyrut-1986

Abdulvahhab en-Neccar, *Kasasu'l-Enbiya,* Kahire-tarihsiz

Abdurrahman b. Muhammed b. Haldun, *Mukaddimetu İbni Haldun,* Beyrut-1984

Abdurrauf el-Mısri, *Mu'cemu'l-Kur'an,* Beyrut-1948

Ahmed eş-Şerabâsî, *Kıssatü't-Tefsir,* Beyrut-1978

Ahmet b. Hanbel, *Müsned,* Beyrut-1313

Ahmet Davutoğlu, *Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi,* İstanbul-1983

Ālusi, Şehabuddin Mahmud, *Ruhu'l-Meani fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Seb'i'l-Mesani,* Beyrut-tarihsiz

Askalani, Ahmed b. Ali b. Hacer, *Fethu'l-Bari bi Şerhi Sahihi'l-Buhari,* Beyrut-tarihsiz

Buhari, Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhari,* İstanbul-1979

Cevherî, İsmail b. Hammad, *es-Sihâh Tacu'l-Luğati ve Sihâhu'l-Arabiyye,* Mısır-1956

Cevzi, Ebu'l-Ferec Abdurrahman Ali b. Muhammed el-Kuraşî el-Bağdadî, *Zadu'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir,* Beyrut-1987

Cevziyye, İbnu'l-Kayyim, *Tefsiru'l-Kayyim,* Beyrut-tarihsiz

Cürcanî, Ali b. Muhammed eş-Şerif, *et-Ta'rifat,* Lübnan-tarihsiz

Ebu Bekr Cabir el-Cezairî, *Eyseru't-Tefasir li Kelami'l-Aliyyi'l-Kebir*, Cidde-1987

Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistani, *Sünenu Ebi Davud*, Mısır-1950

Ebu Muhammed Abdullah b. Muslim b. Kuteybe, *Tefsiru Ğaribi'l-Kur'an*, Beyrut-1978

Ebu Muhammed Mekki b. Ebi Talib el-Kaysi, *Tefsiru'l-Muşkil min Ğaribi'l-Kur'ani'l-Azim ala'l-İcazi ve'l-İktisar*, Beyrut-1988

Ebu Muhammed Mekki b. Ebi Talib, *el-Umdetu fi Ğaribi'l-Kur'an*, Beyrut-1984

Ebu'l-A'la Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, İstanbul-1987

Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Maverdi el-Basri, *en-Nuketu ve'l-Uyun Tefsiru'l-Maverdi*, Beyrut-1992

Ebu'l-Hasan en-Nedvî, *en-Nubuvve ve'l-Enbiya' fi Davi'l-Kur'an*, Beyrut-1387

Ebu's-Suud Muhammed b. Muhammed el-İmadi, *İrşadu Akli's-Selim ile Mezaye'l-Kur'ani'l-Kerim*, Beyrut-tarihsiz

Ejder Okumuş, *Kur'an'da Toplumsal Çöküş*, İstanbul-1995

Elmalılı M.Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul-tarihsiz

Firuzabadi, Mecdu'd-Din Muhammed b. Yakub, *Basairu Zevi't-Temyiz, fi Lataifi'l-Kitabi'l-Aziz*, Beyrut-tarihsiz

Hamavi, Şahabuddin Yakut, *Mu'cemu'l- Buldan*, Beyrut-tarihsiz

Hüseyin b. Mesud el-Beğavi, *Mealimu't-Tenzil*, Beyrut-1987

İbn Manzur, Ebu'l-Fadl Cemaluddin b. Muhammed b. Mukerrem b. Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut-1956

İbnu Kesir, Ebu'l-Fida İsmail, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Beyrut-1969

İbnu Kesir, Ebu'l-Fidâ' İsmail, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut- 1985

İbnu Mace, Ebu Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvini, *Sunenu İbni Mace*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi-1975

İdris Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, İzmir-1994

İzziddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem ibnu'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih,* Beyrut-1965

Kasimi, Muhammed Cemaluddin, *Mehasinu't-Te'vil,* Beyrut-1978

Keşşaf, Ebu'l-Kasim Carullah Mahmud b. Ömer ez-Zemahşeri el-Havarizmi, *el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Akavil fi Vucuhi't-Te'vil,* Beyrut-tarihsiz

Kirmani, Muhammed b. Yusuf b. Ali, *el-Buhari bi Şerhi'l-Kirmani,* Mısır-1937

Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-Ensarî, *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an,* Beyrut-1965

Mahmud Muhammed er-Revsan, *el-Kabailu's-Semudiyye ve's-Safeviyye Dirasatun Mukarenetun,* Riyad-1987

Menna' el-Kattan, *Mebahis fi Ulumi'l-Kur'an,* Beyrut-1980

Merağî, Ahmed Mustafa, *Tefsiru'l-Merağî,* Beyrut-1974

Muhammed Abduh ve Muhammed Reşid Rıza, *el-Menar,* Mısır-1967

Muhammed Ahmed Halefullah, *el-Fennü'l-Kasasî fi'l-Kur'ani'l-Kerim,* Kahire-1972

Muhammed el-Ğazali, *el-Mahaviru'l-Hamse li'l-Kur'ani'l-Kerim,* Kahire-1989

Muhammed Kutub, *Dirâsâtun Kur'aniyyetun,* Kahire-1993

Muhammed Mahmud es-Savvaf, *Eseru'z-Zunub fi Hedmi'l-Umemi ve'ş-Şuub,* Beyrut-1989

Muslim, Ebu Hasan Muslim b. el-Haccac el-Kuşeyri en-Neysaburi, *Sahihu Muslim,* S.Arabistan-1980

Nesai, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünenu'n-Nesaî,* Mısır-1930

Neysaburî, Ebu Abdillah Hâkim, *el-Mustedrek ala's-Sahiheyn,* Beyrut-1313

Numan Abdurrezzak es-Semerrai, *Tefsiru't-Tarih,* Riyad-1993

Rağib el-İsfahanî, *el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'an,* İstanbul-1986

Razi, Fahruddin Ebu Abdillah Muhammed b. Ömer, *et-Tefsiru'l-Kebir*, Tahran -tarihsiz

Said Hakim, *Rabbani Yol ve Sünnetullah*, İzmir-1992

Salâh Abdulfettah el-Hâlidî, *Mea Kıssası's-Sâbikîn fi'l-Kuran*, Dımışk -1988

Sevri, Ebu Abdillah Sufyan b. Said b. Mesruk el-Kufi, *Tefsiru Sufyani's-Sevri*, Beyrut-1983

Seyyid Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an*, İstanbul 1973, VI. 133.

Suyûtî, Celalu'd-Din Abdirrahman, *el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an*, Mısır-1978

Şankitî, Muhammed el-Emin b. Muhammed el-Muhtar, *Edvâu'l-Beyan fi İdâhi'l-Kur'ani bi'l-Kur'an*, Kahire-1988

Şevkani, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-Kadir el-Camiu Beyne Fenney er-Rivayeti ve'd-Dirayeti min İlmi't-Tefsir*, Cidde-1994

Şimşek M. Sait, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, İstanbul- 1993

Şimşek. M. Said, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Konya-1995

Tabatabaî, es-Seyyid Muhammed Hüseyn, *el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an*, Tahran-1397

Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Camiu'l-Beyan an Te'vili Âyi'l-Kur'an*, Beyrut-1988

Tabresi, Ebu Ali el-Fadl b. el-Hasan, *Mecmau'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kuran*, Beyrut-1986

Takiyyuddin ed-Debbağ, *Mecelletu Kulliyyeti'l-Âdâb*, Bağdat Üniversitesi-1978

Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevra, *el-Camiu's-Sahih*, Beyrut-tarihsiz

Tuhemî Nakra, *Saykolociyyetu'l-Kıssa fi'l-Kur'an*, Tunus-1974

YANLIŞ-DOĞRU CETVELİ

SAYFALAR	YANLIŞ	DOĞRU
III- İçindekiler	Kısaltmalar...V	Kısaltmalar...VI
VI- Kısaltmalar bölümünde metinde kullanılan "v.s." kısaltması yazılmamıştır.		
2- 23. satır.	ye da	ya da
8- Ayetlerde şedde yok, konulacak.		
10- 5. satır	tabiyatıyla	tabiatıyla
10- D. not 27	Celalu'd-Din Abdirrahman	Celaluddin Abdurrahman
13- D. not 37	Kuran	Kur'an
14- D. not 41	Cümle sonuna nokta konulacak.	
15- 18. satır	sende	senden
20- 11. satır	olmalarına	olmalarını
23- D. not 66	Kuran	Kur'an
24- D. not 69	Cümle sonuna nokta konulacak.	
29- D. not 80	Nubuvve	Nubuvvetü
32- 13. satır	gerçekçikde	gerçekçilikte
36- 9. satır	bakınından	bakımından
39- D. not 110	Enam	En'am
44- D. not 123	Mevdudi	el-Mevdudi
47- D. not 133	bağılayıcıdır	bağlayıcıdır
47- D. not 134	on-lar	onlar
47- D. not 134	dedi-ler	dediler
48- 13 satır	rabbinizdir	Rabbinizdir
48- 17 satır	rabbinizdir	Rabbinizdir
51- D. not 146	Binaenaleyh o ki	Binaenaleyh

52- D. not 148	Kuran	Kur'an-ı
53- 19. satır	nas	nass
92- 1. satır	naktalanmıştır	noktalanmıştır
102- 14. satır	ayeti	ayetini
105- 6. satır	vaz geçilmez	vazgeçilmez
108- 15. satır	çekeci	çekici
109- D. not 368	zalımler	zalimler
109- D. not 368	şiddekli	şiddetli
110- 23. satır	günde	gün de
111- 2. satır	Döğru	doğru
111- D. not 378	zülmettiklerinden	zulmettiklerinden
111- 19. satır	zülmün	zulmün
118- D. not. 399	Tabataba'i	Tabatabai
120- 9. satır	zorlukluklarla	zorluklarla
120- 11. satır	uğruttık	uğrattık
121- D. not 405	Allah'tan	alttan
130- 13. satır	girmişlerdir	girmemişlerdir
130- 15. satır	dalanlar	dalanların
135- 2. satır	yasaklağı	yasakladığı
137- 11. satır	değilmidir	değil midir?
139- 16. satır	duyununda	duyunun da
150- 10. satır	islamın	İslamın
151- D. not 498	birbiriyle	birbirinizle
151- D. not 498	korkanızdır	korkanınızdır